

Deliberationes

A GÁL FERENC EGYETEM TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SCIENTIFIC JOURNAL OF GÁL FERENC UNIVERSITY

14. évfolyam 1. szám 2021/1

Vol. 14; Ed. No. 1/2021

Árpási Zoltán Bábosik Zoltán Bacsa Dávid Beke Szilvia Birher Nándor
Borosán Livia Budainé Csepela Yvette Czagány Gábor Gödör Zsuzsanna
Hojcska Ágnes Erzsébet Linczenbold Levente Lipcsei Imre Molnár Gyula
Nyári Csaba Orbán Melinda Simon Sándor Soós Zsolt Szabó Zoltán

GÁL FERENC
EGYETEM

A Gál Ferenc Egyetem tudományos folyóirata

DELIBERATIONES

Scientific Journal of Gál Ferenc University

14. évfolyam 1. szám 2021/1

Vol. 14; Ed. No.1/2021

A Gál Ferenc Egyetem tudományos folyóirata
DELIBERATIONES

Scientific Journal of Gál Ferenc University

Főszerkesztő / Editor: Kozma Gábor

Szerkesztésért felelős személy / Responsible editor: Halasi Szabolcs

Szerkesztő Bizottság / Board

ANTAL ZSOLT, FEJES RUDOLF ANZELM,

HORVÁTH GÁBOR, KOVÁCS JÓZSEF, MENYHÁRT JÓZSEF,

SERFŐZŐ LEVENTE, VAJDA TAMÁS, ZAKAR PÉTER

Szerkesztőségi titkár / Secretary

Forrai Szilvia

Lektorálta / Lectors

Beke Szilvia, Fest Sarolta, Gellén Márton, Hamar Pál, Homoki Andrea, Josip Lepes,
Kiss Imre, Kozma Gábor, Mák Kornél, Nemeskéri Zsolt, Thorday Attila,
Ujházi Loránd

Borító / Cover: Gémes Sándor fotója

Kiadó / Publishing: Gerhardus Kiadó

Felelős kiadó / Responsible: Kozma Gábor, rektor

Kiadó/szerkesztőség címe / Contact: 6720 Szeged, Dóm tér 6.

E-mail: deliberationes@gfe.hu

Terjesztési forma: nyomtatott és online

Distribution: print and online

ISSN 1789-8919

e-ISSN 2786-1562

TARTALOM/CONTENTS

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1

e-ISSN 2786-1562

Gál Ferenc Egyetem

Deliberationes Scienfitic Journal

Vol.14; Ed.No.1/2021

e-ISSN 2786-1562

Gál Ferenc University, Hungary

HITTUDOMÁNY – RELIGION

BACSA DÁVID

A BŰNBÁNAT SZENTSÉGÉNEK AKADÁLYMENTES
KISZOLGÁLTATÁSA A HALLÁSSÉRÜLTEK SZÁMÁRA

GIVING CLEAR SACRAMENT OF PENANCE
FOR HEARD OF HEARING PEOPLE 7-17

CZAGÁNY GÁBOR

A POSZTMODERN IFJÚSÁG MINT AZ ISTENTISZTELETIKÖZÖSSÉG
ÉPÍTÉSÉNEK KÜLÖNLEGES KIHÍVÁSA

THE POSTMODERN YOUTH AS
A SPECIAL CHALLENGE OF WORSHIP COMMUNITY BUILDING . . 18-24

LINCZENBOLD LEVENTE

A PASZTORÁLIS TANÁCSOK ILLETÉKESSÉGE
A LELKIPÁSZTORI MUNKÁT ÉRTINTŐ KÉRDÉSEKBEN

COMPETENCE OF PASTORAL COUNCILS
IN MATTERS PERTAINING TO PASTORAL WORK 25-34

NEVELÉSTUDOMÁNY – EDUCATION

BÁBOSIK ZOLTÁN, BOROSÁN LÍVIA, BUDAINÉ CSEPÉLA YVETTE

AZ ÉRTÉKTUDATOSSÁG SZEREPE A PEDAGÓGIÁBAN

THE ROLE OF VALUE AWARENESS IN PEDAGOGY 35-47

LIPCSEI IMRE

TANTERVI VÁLTOZÁSOK BÉKÉS VÁRMEGYE

KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁIBAN, AZ 1920-30-AS ÉVEKBEN

CURRICULAR CHANGES IN SECONDARY EDUCATION

OF BÉKÉS COUNTY IN THE 1920S AND 1930S 48-58

GAZDASÁGTUDOMÁNY – ECONOMY

ÁRPÁSI ZOLTÁN, GÖDÖR ZSUZSANNA, NYÁRI CSABA

VÍRUSOS GAZDASÁG

VIRAL ECONOMY 59-70

SZABÓ ZOLTÁN, HOJCSKA ÁGNES ERZSÉBET

A FÜRDŐTURISTÁK ELÉGEDETTSÉGÉNEK VIZSGÁLATA

AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTUK ÉS A FÜRDŐK

SZOLGÁLTATÁS-MINŐSÉGÉNEK VONATKOZÁSÁBAN

EXAMINING THE SATISFACTION OF SPA TOURISTS IN TERMS OF

THEIR HEALTH STATUS AND THE QUALITY OF SERVICE IN SPAS 71-82

MOLNÁR GYULA, SIMON SÁNDOR

TERMELÉSMENEDZSMENT SZOFTVERES TÁMOGATÁSA

EGY VÁLLALAT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

SOFTWARE BASED PRODUCTION MANAGEMENT THROUGH

THE EXAMPLE OF A COMPANY 83-101

EGÉSZSÉG- ÉS SZOCIÁLIS TUDOMÁNY – HEALTH AND SOCIAL

BEKE SZILVIA

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS, TUDATOS TÁPLÁLKOZÁS

KIALAKÍTÁSA A MINDENNAPOKBAN

A KÖZÉTKEZTETÉSI SZOLGÁLTATÁSON KERESZTÜL

HEALTH PROMOTION, ESTABLISHING A CONSCIOUS NUTRITION

EVERYDAY LIFE THROUGH

THE COMMUNITY CATERING SERVICES 102-119

BIRHER NÁNDOR

AZ ÁLLAMI ÉS NEM ÁLLAMI ELLÁTÓ SZOCIÁLIS RENDSZEREK

SZOLGÁLTATÁSAINAK, SZOLGÁLTATÁSI SZINERGIÁINAK FELTÁRÁSA

A HATÉKONYABB MŰKÖDÉS SZEMPONTJÁBÓL

EXPLORING THE SERVICES AND SERVICE SYNERGIES OF STATE AND NON-STATE PROVIDER SOCIAL SYSTEMS IN TERMS OF MORE EFFICIENT OPERATION	120-127
BIRHER NÁNDOR	
SZOCIÁLIS ELLÁTÁS HATÉKONYSÁGÁT SEGÍTŐ LELKI PASZTORÁLIS GONDOZÁS IMPLEMENTÁCIÓJA A KÉPZÉSBEN ÉS A GYAKORLATBAN	
IMPLEMENTATION OF SPIRITUAL PASTORAL CARE IN TRAINING AND PRACTICE THAT HELPS THE EFFECTIVENESS OF SOCIAL CARE	128-136
Soós Zsolt	
EGYHÁZI SZOCIÁLIS MUNKA HAJDÚDOROGON CHURCH SOCIAL WORK IN HAJDÚDOROG	137-148
ORBÁN MELINDA	
A BEREKSZÁSZI MALÁRIAÁLLOMÁS TEVÉKENYSÉGE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉVEIBEN	
THE ACTIVITY OF THE MALARIA STATION AT BEREKSZÁSZ DURING THE SECOND WORLD WAR	149-159

Deliberationes tudományos folyóirat
14. évfolyam 1. szám 2021/1, 7–17. oldal
Kézirat beérkezése: 2021.05.21.
Kézirat befogadása: 2021.08.16.
[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.7](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.7)

Deliberationes Scienfitic Journal
Vol.14; Ed.No. 1/2021, pages: 7–17
Paper submitted: 25th May 2021
Paper accepted: 16th August 2021
[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.7](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.7)

A BŰNBÁNAT SZENTSÉGÉNEK AKADÁLYMENTES KISZOLGÁLTATÁSA A HALLÁSSÉRÜLTEK SZÁMÁRA

Bacsa Dávid
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Absztrakt

Tanulmányomban a megkeresztelt hallássérültek akadálymentesítésének lehetőségeit vizsgálom meg az Egyház gyónatói gyakorlatában. A hallássérültek saját nyelve a Magyarországon is hivatalos nyelvként rögzített jelnyelv, amin keresztül az egyház szolgálattevője a hallássérülttel személyesen tud kommunikálni és a bűnbánat szentségét kiszolgáltatni.

Megvizsgálom azokat az egyházi jogszabályokat, amelyeknél jeltolmács vehető igénybe, valamint azokat a nonverbális jeleket, amelyekkel a szentségkiszolgáltató a hallássérült felkészültségéről meggyőződhet, és a szentség vételére való beleegyezéseként azonosíthat.

Az egyetemes egyházi jogi előírások és pápai megnyilatkozások mellett az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája által kiadott pasztorális dokumentumot és az abból fakadó részleges jogokat vizsgálom meg a hallássérültek akadálymentes szentséghez való hozzájutásának bemutatására.

Rávilágítok arra, hogy a megyéspüspök milyen lehetőségekkel rendelkezik a latin és a keleti részleges jog alkotásában, hogy a hallássérültek a keresztségükből fakadó joguk révén akadálymentes módon hozzájussanak és éljenek a bűnbánat szentségével.

Kulcsszavak: hallássérült, gyónás, akadálymentesítés, nonverbális, jelnyelv, tolmács

GIVING CLEAR SACRAMENT OF PENANCE FOR HEARD OF HEARING PEOPLE

Dávid Bacsa
Postgraduate Institute of Canon Law, Pázmány Péter Catholic University

Abstract

The focus of this study is on how to remove obstacles for the baptised and hearing-impaired people within the confession sacrament service practice of the Catholic

Church. Hearing-impaired citizen's language in Hungary is officially recognized, which allows the priests of the Church to communicate and transfer sacraments of confession through sign-language.

I examine those Church laws, where sign language translator can be employed and those non-verbal signs, on how the sacrament provider can identify the sacrament receiver's preparedness and acceptance.

The apostolic Canon law, papal announcements, and the pastoral documents from United States Bishop Conference and their originated partial laws are examined in order to assess and introduce the hearing-impaired clear sacrament acquisition with supplemented by my own experience.

It is also shown, how ordinary bishops can use these Latin and the Eastern partial laws in order to comply with hearing-impaired people baptised rights to receive the sacraments of confession the Church in a clear way.

Key Words: hearing-impaired, confession, clear, non-verbal, sign-language, translator

BEVEZETÉS

A bűnbánat szentségének felvételére a hallássérülteknek nehezebb körülményeik vannak, mint a halló krisztushívőknek. Ugyanakkor az egyházjog lehetőséget biztosít arra, hogy a beszélni nem tudó és néma hallássérültek is részesüljenek a jognak megfelelően a szentségben. A krisztushívő hallássérült verbális szó híján a beleegyező szándékát jelekkel tudja kimutatni, és az egyház szolgálattevőjének ezeket a jeleket kell megfelelően érzékelnie és elfogadnia, hogy megfelelően szolgáltassa ki a bűnbánat szentségét. Az egyházi törvénykönyv a tolmács alatt az idegen beszélt nyelvről való fordítást érti, ugyanakkor a változó pasztorális körülmények olyan helyzeteket teremthetnek, amelyek nincsennek lefedve jogszabályokkal.¹ Ezért az egyház lehetővé teszi a hallássérültek számára jeltolmács szolgálatát a szentségek felvételekor. Tanulmányomban azokat az egyetemes és részleges jog adta nonverbális jeleket vizsgálom meg, amelyek értelmében a szolgálattevő megbizonyosodhat a hallássérült felkészültségéről és beleegyezéséről a bűnbánat szentségének vételét illetően, valamint azokat az előírásokat, melyeket a közreműködő tolmácsra vonatkoznak. Eddig egyedülálló módon az Egyesült Államok Püspöki Konferenciája adott ki részletes pasztorális iránymutatást (USCCB, 2017) a fogyatékkal élők, köztük a hallássérültek szentségében való részesüléséről. A pasztorális dokumentum és a hatályos jog mellett a Katolikus Hallássérült Pasztorációban eltöltött tíz éves tapasztalatomat is felhasználom annak megvizsgálásakor, hogy miként részesülhetnek akadálymentes módon a hallássérültek a bűnbánat szentségében.

¹ Ujházi 2009, 81.

A HALLÁSSÉRÜLTEK

A 2009. évi CXXV. törvény a hallássérült fogalmát úgy fogalmazza meg, mint siket vagy nagyothalló személyt, aki kommunikációja során a magyar jelnyelvet vagy valamely speciális kommunikációs rendszert használja.² A WHO 2020 márciusi adatai szerint a világon közel 466 millió ember szenved halláskárosodásban, és a becslések szerint 2050-re ez a szám eléri a 900 millió főt.³ Magyarországon a 2001. évi népszámlálási statisztikák szerint 44 679 nagyothalló, valamint 8 886 siket, siketnéma és néma él a KHS adatai szerint.⁴ Magyarországon a lakosságnak mintegy 10%-a él valamilyen mértékű halláskárosulással. Ebbe beletartoznak az enyhe, időskori nagyothallással élő emberek is. Ennek a kb. egymillió hallássérültnek kb. 3-4%-a, azaz 30-40 000 ember, azonban súlyos fokú nagyothalló, illetve siket.⁵

A hallássérülteket érdekérvényesítésükben összefogó Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége (SINOSZ) a siketséget egy olyan embercsoport létállapotának, adottságának tekinti, amely tagjainak közös vonása, hogy a világot elsődlegesen vizuálisan érzékelik, akiket közös kultúra, hasonló tapasztalatok, viselkedési szokások jellemeznek, és legfőképpen, közös nyelvet, a jelnyelvet használják, amely önazonosságuk szimbóluma is.⁶

Orvosi (audiológiai) értelemben a siketség a hallás (majdnem teljes vagy teljes) hiánya.⁷ Ez a patológiai szemléleten nyugvó meghatározás a siketséget a normálistól való eltérésként, illetőleg hiányként értelmezi, és annak különösen negatív következményeit hangsúlyozza. A nagyothallókkal szemben a siketek teljes csendben élnek, nincs hasznosítható hallásmaradványuk, így hallásuk nem javítható orvosi, technikai eszközökkel. Ők semmilyen hangot nem hallanak, ami miatt a hagyományos kommunikáció lehetetlen számukra. A nagyothallás a hallásromlás mértékétől függően lehet enyhe, közepes vagy súlyos fokú. A nagyothallók legnagyobb része idős korban, fiziológiai elváltozások során szenved el a halláskárosodást.⁸ Orvosi szempontból halláscsökkenetnek tekintik mindazokat a személyeket, akiknél a halláskárosodás mértéke mindkét fülön a normál 0 dB alatti értéket mutat.⁹ Egyre többen vannak, akiknek a környezeti ártalmak, vagy például hosszú ideig tartó nagy zajhatás miatt (például hangos zene hallgatása) miatt romlik jelentősen a hallása.

2 2009. évi CXXV. törvény 2. §.

3 WHO 2020

4 KSH 2014, 12.

5 uo.

6 SINOSZ 2021

7 Ribári 1986, 49.

8 Atkinson & Hilgard 2005, 154.

9 Ribári 1986, 21.

IRÁNYMUTATÁS A LELKIPÁSZTOROK SZÁMÁRA

Az egyházjog legfőbb célja a lelkek üdve (Erdő, 2015, 1752. k.), ezért a törvényhozó az egyes megyéspüspököknek megengedi, hogy az egyházmegyéje pasztorális helyzetét ismerve, illetékességének határain belül mindenkire kötelező szabályokat adjon ki a liturgiával kapcsolatban (Erdő, 2015, 838. k. 4. §). Így a megyéspüspök olyan liturgikus jogszabályokat hozhat, amelynek köszönhetően a hallássérült krisztushívőket akadálymentesítik a bűnbánat szentségénél és ezáltal gyakorolhatják a keresztségből eredményező jogait és köteleseket a liturgikus élet területén.

A püspök, aki rábízott egyházban a liturgikus élet irányítója és előmozdítója (Erdő, 2015, 835. k.1. §), köteles gondoskodni területén élő összes krisztushívőről (Erdő, 2015, 383. k.1. §). Ehhez a munkához a püspökök a lelkipásztorokat és a világi krisztushívőket is segítségül hívhatják, hogy a szentségek felvételére hallássültek is megfelelően felkészüljenek (Erdő, 2015, 843. k.2. §). Azért, hogy ez a segítség valóban hasznos legyen, jelnyelvet értő papok és világiak képzése szükséges. Ugyanakkor nem pusztán a beszélt nyelv jelnyelvbe való átültetésére kell figyelnie az egyháznak, hanem arra, hogy az a jel, és azt kísérő gesztikuláció valóban katolikus hittartalommal bírjon. Ezért nem lehetséges a hallássérültek lelkipásztori szolgálata a katolikus hitet nem ismerő jeltolmács segítségével, mert az illető jeltolmács bár vallásos kifejezést interpretál szó-szerint, de ha nem ismeri annak tartalmát, és így a szentséget illető tudatlanságot (Erdő, 2015, 126. k.), vagy tévedést (Erdő, 2015, 15. k.) idézhet elő a hívőben. A hallássérültek szentségekben való részesülésének joga a keresztségben való részesedésükből fakad (Erdő, 2015, 96. k.), kivéve a házasságot, amely természetjogi eredetű.¹⁰ A lelkipásztoroknak el kell kerülni annak a látszatát is, hogy a csak a túlnyomó többségben lévő hallókkal foglalkozzon, vagy azt, hogy a jeltolmácsot zavaró tényezőnek tekintse.¹¹

A néma, vagy szegényes szókinccsű hallássérült akkor veheti magához a szentséget, ha megfelelően kéri azokat, kellőképpen felkészült rájuk, és jogilag nincsenek eltöltve felvételüktől (Erdő, 2015, 843. k.1. §). A lelkipásztor akkor tud megbizonyosodni a hallássérült felkészültségéről, ha beszélt szó híján jelét adja ennek cselekedeteiben, gesztusaiban, hiszen az üzenetnek nem csupán szóbeli jelentése van. A gesztusok üzenete, a jelnyelv egyes szerzők szerint egyidős a beszélt nyelvvel.¹² A hallássérült hívek esetében a nonverbális jelek azok, amik jelzik, hogy a szentségről valóban azt tartja, amit az egyház azokról vall, amelyek lehetnek a jelnyelv „Amen”-je, vagy maga az alázatos testtartás. A szavak nélküli szakrális jelek lehetnek a hallássérült krisztushívő esetében még az imádság gesztusai, az összetett kéz, vagy szentség vételét követő szent csend megtartása, amelyeket a gesztusokat a lelkipásztor a hit és a beleegyezés jeleinek tulajdoníthatja a beszélni nem tudó hallássérült részéről. Ezáltal a gesztusok teológiai és egyházjogi nyelvvé is válnak, hiszen rajta keresztül az egész ember kifejeződik.¹³

¹⁰ Ujházi 2008, 56.

¹¹ Jeng 2009, 40.

¹² Akach 2015, 15.

¹³ v.ö. Csizmadia 2005, 246.

A TOLMÁCS SZEREPE A SZENTSÉGEK KISZOLGÁLTATÁSÁNÁL

A jeltolmácsi szolgálatra vonatkozó előírásokat a tolmácsokra vonatkozó hatályos egyházjogi normákból vezethetjük le. Magyarországon 135 fő szerepel a főállású jeltolmácsok országos névjegyzékében.¹⁴ Elengedhetetlen, hogy a tolmács valóban azt fordítsa a hallássérültnek, amit az egyház a szavak és kifejezések alatt ért. Amennyiben a tolmács nem katolikus, vagy nem ismeri a katolikus teológiát, könnyen előfordul, hogy nem érti a teológiai fogalmat (pl. kinyilatkoztatás, megtestesülés), vagy olyan lényegi kifejezéseket, mint a felbonthatatlanság, amelyek nem tudása a házasság semmisségét eredményezi. Ez esetben, nem vonatkoztatható a *supplet Ecclesia* elve (Erdő, 2015, 144. k. 1. §), mert nem ténybeli vagy jogi tévedésről van szó, hanem a közvetlenül a tolmács, közvetetten a lekipásztor hibájából eredő a hallássérült hívőben beállt tudatlanságról (Erdő, 2015, 126. k.), aminek következtében egyes szentségi cselekmények érvénytelenné válnak. A törvénykönyv a bűnbánat (Erdő, 2015, 990. k.) szentségénél kifejezetten említi a tolmács szolgálatának lehetőségét. Amennyiben a jeltolmács személye szentségkiszolgáltatásonként változik, az egyházi jelnyelv kifejezéseinek értelmezése is változhat.¹⁵ Ezért több szerző és magam szerint is lekipásztori szempontból az a legideálisabb, ha a szentség kiszolgáltatója tolmács közreműködése nélkül, maga használja a jelnyelvet.¹⁶

A plébániai munkatársak között lehet olyan személy aki jeltolmács, ez esetben a plébánia gondoskodhat a gyónatás akadálymentesítéséről. A törvényhozó a szentségkiszolgáltatás érzékeny volta miatt a tolmács igénybevételét a gyónáskor sem a korábbi (v.ö. Codex iuris Canonici, 1951, 903. k. 3. §.) sem pedig a hatályos törvénykönyvben sem teszi kötelezővé (v.ö. Erdő, 2015, 990. k.).

A BŰNBÁNAT SZENTSÉGÉNEK AKADÁLYMENTES FELVÉTELE

A törvényhozó a gyónót a lelkiismerete alapján kötelezi a gyónásra. A gyónó a lelkiismerete megvizsgálása után méri fel bűneit, amit faj és szám szerint köteles meggyónni az általa választott gyónatónak (Erdő, 2015, 988. k. 1. §). A gyónás feltétele az értelem használata (Erdő, 2015, 989. k.), ugyanakkor a kisgyermek és az értelmi fogyatékosokkal élő személyek is gyakran tudatában vannak bizonyos mértékig bűnös cselekedeteknek, amelyek miatt *bűntudatot és bánatot érezhetnek* (USCCB, 2017). A gyónatónak figyelembe kell vennie a hallássérült gyónó helyzetét, és azt, hogy kommunikációs nehézsége miatt hogyan írja körül a bűnét. Mindaddig, amíg az egyén képes a bűnbánatra, még akkor is, ha nem tudja pontosan leírni a bűnt szavakkal, az illető szentségi feloldozást kaphat (USCCB, 2017).

Az Egyesült Államok Püspöki Karának iránymutatása szerint a nem verbális vagy minimális verbális kommunikációs képességgel rendelkező egyének esetében a bűn-

14 A Jelnyelvi Tolmácsok Országos Névjegyzékébe felvett személyekről. (2020, január 8.)

15 Yeng 2009, 40.

16 Robertson 2009, 71. sk. Park, 2009, 31.

bánatot akkor is el kell fogadnia gyóntatónak, ha ezt a bűnbánatot valamilyen gesztus, nem pedig verbális kifejezés formájában fejezi ki (USCCB, 2017). Sok hallássérült használ technikai készüléket kommunikációs készségük javítására, számukra engedményt tesz a pasztorális dokumentum. A jelentős kommunikációs zavarokkal küzdő hívek számára megengedhető, hogy gyónásaikat kommunikációs rendszer segítségével tegyék meg (USCCB, 2017).

Ha a gyóntató nem ismeri a jelnyelvet, igénybe veheti, vagy megengedheti a tolmács szolgáltatát (Erdő, 2015, 990. k.). A tolmácsot titoktartási kötelezettség köti (Erdő, 2015, 983. k.2. §), aki, ha azt megszegi, megfelelő büntetéssel büntethető (Erdő, 2015, 1388. k.2. §). Célszerű azonban, ha a hallássérült olyan gyóntatóhoz fordul, aki legalább érti a jelnyelvet, vagy a gesztikulációkat, és abból helyes ítéletet tud alkotni. A bűnök jellegének és számának megfelelően, ugyanakkor a hallássérült gyónó helyzetének figyelembevételével, a gyóntató szabjon ki üdvös és megfelelő elégtételt, ezt a gyónó személyesen köteles és képes elvégezni (Erdő, 2015, 981. k.). Ha a gyóntató nem kételkedik a gyónó felkészültségében, és az a feloldozást kéri, a feloldozást ne tagadja meg és ne is halassza el (Erdő, 2015, 980. k.).

A hallássérültek számára is biztosítani kell a személyes bűnbevallás lehetőségét. Ha jelnyelvet ismerő pap, vagy tolmács nem áll rendelkezésre, meg kell engedni a hallássérült számára, hogy írásban végezhessek el a gyónásukat, vagy megfelelő hordozható elektronikus kommunikációs eszköz használatával, amely oda-vissza átadható a bűnbánó és a gyóntató között. Az írott vagy digitális anyagokat vissza kell adni a bűnbánónak, és megfelelően meg kell semmisíteni vagy törölni kell (USCCB, 2017). Erre példa a Romuald P. Zantua atya által kialakított gyakorlat, amelyben a chat-szobához hasonló program két, kábellel csatlakoztatott laptopra van telepítve. A bűnvallomás és az elégtétel megadása írásban történik. Az eszközt csak gyónás alkalmából használják, és az internetkapcsolat le van tiltva a titoktartás biztosítása érdekében.¹⁷ A gyónás pecsétjét (*sigillum sacramentale*) védve a Hittani Kongregáció 1988. 09. 23-i határozatában (Congregatio pro Doctrina Fidei 1367/1988) önmagától beálló kiközösítéssel sújtja azokat, akik a technikai eszközzel mások vagy a saját maguk által felvett bűnvallomást nyilvánosságra hozzák. Az Egyesült Államok Püspöki Konferenciájának részleges törvénye a gyónás felvételéről nem látszik ellentétesnek a Hittani Kongregáció állásfoglalásával, mert a felvételeket a gyónónak vagy a gyóntatónak a gyónást követően minél hamarabb meg kell semmisítenie.

A gyóntatás helye a latin szertartásban a templom vagy a kápolna, ugyanakkor a törvényhozó megadja a lehetőséget olyan gyóntatóhelység kialakítására, amelyben a gyónót és a gyóntatót rács választja el egymástól (Erdő, 2015, 964. k. 1-2. §§). A gyóntatóhelység kialakítására vonatkozó szabályokat a helyi püspöki konferencia adhatja ki, amely tekintettel lehet a hallássérültekre. Amennyiben a hallássérült tolmácsot visz magával a gyónásra, előzetesen értesítse a lelkipásztort, hogy a szentség felvétele

¹⁷ Vargás 2014

ne gyóntatószékben, hanem tágasabb helyen, pl. gyóntatószobában kerülhessen sor.¹⁸ A gyóntatórács a hatodik parancs ellen elkövetett bűn gyanújától óvja meg a gyóntatót és a gyónót, ugyanakkor a hallássérültek gyóntatása esetén szükséges a kéz és a gesztikuláció akadálytalan látása. Tomás Rincón-Pérez szerint a gyóntató az, aki legjobban meg tudja ítélni, hogy van-e megfelelő ok, tekintetbe véve a személyi körülményeket, ahol a szentségkiszolgáltatás megfelelő módon kiszolgáltatható, akár olyan helységben ahol nincs gyóntatórács.¹⁹ Amennyiben a szentgyónás kihallatszana a gyóntatóhelységből, a fültanúkra ugyanúgy vonatkozik a titoktartási kötelezettség (v.ö. Erdő, 2015, 983. k. 2 §).

AKADÁLYMENTES KELETI ÉS RÍTUSKÖZI KISZOLGÁLTATÁS

A hallássérültek között nemcsak latin, hanem keleti katolikus rítusú krisztushívők is lehetnek, akik szükség esetén latin szertartású szentségkiszolgáltatóhoz is fordulhatnak.²⁰ A keleti egyházak hagyományában nem található meg az automatikus (*latae sententiae*) büntetés, helyette a Keleti Egyházak Törvénykönyve (Rihmer, 2012) a fenntartott bűnök fogalmát ismeri,²¹ amely szerint Apostoli Szentszéknek és az ordináriusnak²² van fenntartva bizonyos bűnök alóli feloldozás lehetősége. Ennek pedagógiai és lelkipásztori céljai vannak, miszerint a gyónóban azt tudatosítják, hogy a bűne olyan súlyos, hogy magának az ordináriusnak kell őt feloldoznia. A gyakorlatban, ha akadályba ütközik, a megyéspüspökhöz való elmenetel, a gyóntatópap a megyéspüspöktől kér egy egyszeri engedélyt a „fenntartott” bűn feloldozására, és megkéri a gyónót, hogy egy meghatározott időpontban jöjjön vissza, hogy az engedély birtokában a gyóntatópap feloldozza. A gyóntatópap kérje meg a gyónót, hogy ebben a várakozási időben továbbra is gyakorolja bűnbánatot. A törvényhozó a keleti törvénykönyvben szintén lehetőséget ad a tolmács szolgálatának igénybevételére, ugyanazokkal a feltételekkel, mint a latinban hozott (Rihmer 2012, 733. k. 2. §).

Előfordulhat olyan eset, amikor a keleti rítusú hallássérült hívő gyónna latin rítusú papnál, olyan bűnt, ami a saját egyházában a püspöknek van fenntartva, de a latin papnak joghatósága (*facultas*)²³ van rá, pusztán azért, mert a latin szertartású szolgálattelvő ismeri a jelnyelvet. Célszerű, hogy a hívő a saját rítusú papnál gyónjon. Azonban a jelnyelvet ismerő keleti szentségkiszolgáltató hiányában érvényesen gyón latin papnál a keleti rítusú hallássérült hívő. Ugyanakkor látszatát is el kell kerülni annak, hogy valaki azért gyón latin rítusú papnál keletiként, mert a latinnál enyhébb-

18 Calvi 1999, 225-232.

19 Rincón-Pérez 1999, 227-257.

20 A témáról bővebben I. Szabó, (2012). 211-261.

21 Erdő 2002, 7.

22 Az ordinárius név alatt értjük az egyházjogban a pápát, a megyéspüspököket, és azokat akik még csak ideiglenesen is valamely részegyház vagy azzal egyenrangú közösség élén állnak, valamint azokat akiknek ezekben a közösségekben általános végrehajtói hatalommal bírnak. Erdő 2014, 156.

23 I. Keppinger 2013, 91-99.

nek tűnik a gyónási fegyelem. A törvényhozó a keleti rítusúak számára a gyóntatás helyszínéül a templomot jelöli meg (Rihmer 2012, 736. k. 1. §), nem beszél a latinhoz hasonlóan zárt gyóntatóhelységről vagy ráccsal való elválasztásról (v.ö. (Erdő, 2015, 964. k. 2. §). Ezért a keleti rítusú akadálymentes szentségkiszolgáltatás szabályzására a keleti megyéspüspök önálló intézkedéseket hozhat, így gyóntatószobák kialakítását is lehetővé teheti a templomban.

BEFEJEZÉS

Az egyház arra törekszik, hogy a hívek számára lehetővé tegye a liturgiában a tudatos és cselekvő részvételt, amelyet magának a liturgiának a természete megkíván, és amelyre a híveknek a saját helyzetük révén joguk van, és amely egyúttal kötelességük is (RMÁR, 2014). A hallássérült hívek tolmács segítségével vagy a nonverbális jelek használatával megfelelő módon tudnak a szentségekben részesülni, feltéve ha a szolgálattevő a jeleket megérti. Ezért kell a lelkipásztoroknak legalább olyan módon ismerniük a hallássérültek gesztusait, hogy igazságos ítéletet hozzanak. Ennek a megvalósítására a törvényhozó nem kíván az egyetemes törvényen kívül a részleges törvényeket hozni, hanem azokat a helyi viszonyokat ismerő helyi püspöki konferenciákra és megyéspüspökökre bízta (RMÁR, 2014).

A liturgikus jog a megyéspüspököt kötelezi arra, hogy egyházmegyéjében elmélyítse és irányítsa a liturgikus életet (RMÁR, 2014). Amikor a lelkipásztorok a megyéspüspöktől kapott a beleegyezés jeleiről szóló részleges törvényeket átültetik a hallássérültek lelkipásztori gondozásának gyakorlatába, mindig figyelembe kell venniük a más fogyatékkal élők ellátásáról szóló párhuzamos helyeket, a törvény célját, körülményeit, valamint a törvényhozó szándékát (Erdő, 2015, 17. k.).

A II. Vatikáni Zsinat *Optatam totius* kezdetű papnevelésről szóló határozata az újabb társadalmi körülmények miatt szorgalmazza a papság továbbképzését. A már felszentelt papok nem hagyhatják abba a teológiai és a lelkipásztori segédtudományokban való elmélyülésüket (OT, 22.). Ajánlatos, hogy azok a lelkipásztorok akiknek a területén hallássérült krisztushívők élnek, alapvető ismeretekkel rendelkezzenek a hallássérültek nevelésével foglalkozó tudomány, a szurdopedagógia ismeretben, valamint a jelnyelv elsajátításában. Ezzel segítve elő, hogy a hallássérültek is gyakorolják a megkeresztelésükből származó jogaikat a bűnbánat szentségét illetően (v.ö. Erdő, 2015, 213 k.).

Kapcsolattartó szerző:

Bacsa Dávid

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Kánonjogi Doktori Iskola

1088 Budapest

Szentkirályi u. 28-30.

david.bacsa91@gmail.com

Corresponding author:

Dávid Bacsa

Postgraduate Institute of Canon Law

Pázmány Péter Catholic University

Szentkirályi str. 28-30.

1088 Budapest, Hungary

david.bacsa91@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK:

- Az igazságosság és béke pápai tanácsa.* (2007). Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Szent István Társulat. https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html
- Akach, O. (2015). *Liturgy for the deaf congregation: Why a dedicated worship service.* University of Free State.
- A Katolikus Egyház Katekizmusa. (2009). Szent István Társulat. <https://archiv.katolikus.hu/kek/>
- A klérus kongregációja. (1998). A katekézis általános direktóriuma. Szent István Társulat. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=142>
- Atkinson, C. R., & Hilgard E. (2005). *Pszichológia*, Osiris Kiadó.
- Bánk, J. (1963). *Kánoni jog II.* Szent István Társulat.
- Budapest Főváros Kormányhivatala. (2020, január 8). *A Jelnyelvi Tolmácsok Országos Névjegyzékébe felvett személyekről.* <https://www.kormanyhivatal.hu/download/3/ad/76000/Jelnyelvi%20Tolm%C3%A1csok%20Orsz%C3%A1gos%20N%C3%A9vjegyz%C3%A9ke.pdf>
- Calvi, M. (1999). Lugo e sede per la celebrazione del sacramento della penitenza. In Miragoli, E. (Ed.). (1999). *Il sacramento della penitenza Il ministero del confessore: indicationi canoniche e pastorali.* (225-232). Ancora.
- Codex iuris canonici.* (1951). Typis Polyglottis Vaticanis,
- Congregatio pro Doctrina Fidei (1988). *Urbis et orbis decretum.* AAS 80. <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-80-1988-ocr.pdf>
- Cuschieri, A. (1992). *The sacrament of Reconciliation. A theological and canonical treatise.* Lanham.
- Csizmadia, I. (2005) *A pap szerepének hangsúlyváltozásai a bűnbánat szentségének liturgiátörténetében*, Egri Hittudományi Főiskola.
- Dennis, C. (2005). *A tolmácsolás szociolingvisztikai modellje.* Magyar Jelnyelvi Programiroda.
- Diós I. (Ed.). (2007). *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai.* Szent István Társulat.
- Erdő, P. (Ed.). (2015). *Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal.* Szent István Társulat.
- Erdő, P. (2002). Rítusközi (egyházközi) gyóntatási fegyelem a katolikus egyházban. *Kánonjog*, 2002(4)
- Erdő, P. (2014). *Egyházjog.* Szent István Társulat.
- Henger, K. & Kollár, É. (2005). *A jelnyelvi tolmácsolás etikája.* Magyar Jelnyelvi Programiroda.
- Hervada, J., & Lombardia, P. (1973). *El derecho del Pueblo de Dios. Haica un sistema de derecho canonico 3/1. Derecho Matrimonial.* Ediciones Universidad de Navarra.

- II. János Pál (1981). *Adhortatio apostolica Familiaris consortio*, AAS 74. <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-74-1982-ocr.pdf>
- Keppinger, B. (2013). Adalékok a „facultas” kifejezés jelentéséhez és használatához a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban. *Kánonjog*, 2013(15)
- Központi Statisztikai Hivatal. (2014). A 2011. évi népszámlálás https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_11_2011.pdf
- Lancz, E., & Berbeco, S. (2004). *A magyar jelnyelv szótára*. Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége.
- Magyar Országgyűlés. (2009). 2009. évi CXXV. törvény. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900125.tv>
- Park, M. S. (2009). *Deaf cultural and deaf church: consideration for pastoral ministry*. Gallaudet University Press. <https://www.scd.org/sites/default/files/2017-07/deaf-culture-deaf-church.pdf>
- Ribári O. (1986). *Fül-Orr-Gégészeti*, Medicina Könyvkiadó.
- Rincón-Pérez, T. (1999) Los derechos de los fieles y el sacramento de la penitencia (a propósito de dos notas recientes del pcitl). *Ius Canonicum* 1999(39)
- Rihmer, Z. (Ed.). (2012). *A Keleti kódex - A keleti egyházak kánonjainak törvénykönyve*. Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola. https://www.nyirgorkat.hu/mediatar/dokumentumok/0001_Keleti_Kodex.pdf
- Robertson, I. (2010). “Duc in altum:” A Model for Education in Ministry. *Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church*, 2010(1) https://www.humandevlopment.va/content/dam/sviluppoumano/pubblicazioni-documenti/archivio/salute/dolentium-hominum-en-1-72/DH_73_en.pdf
- Szabó, P. (2012.). *A keleti egyházak Szentségi joga*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola.
- SINOSZ. (2021). *Siketség és jelnyelv*. <https://sinosz.hu/siketeseg-es-jelnyelv/> Utoljára ellenőrizve: 2020. 11. 25.
- United State Conference of Catholic Bishops (2017, june 15). “*Guidelines for the Celebration of the Sacraments with Persons with Disabilities*.”. 70-71. <https://www.usccb.org/committees/divine-worship/policies/guidelines-sacraments-persons-with-disabilities>
- Ujházi, L. (2008). Gyermekek keresztelese és a keresztség „elhalasztásának” kérdése a hatályos jogban. *Kánonjog*, 2008(10)
- Ujházi, L. (2009). A joghézag feloldásának lehetőségei az egyház hatályos jogában (CIC 19. kán). *Kánonjog*, 2009(11)
- Vargas G. A. (2014). *Hearing Loss and the Confessional*. <https://www.audicus.com/hearing-loss-and-the-confessional/>
- Vinson J. (2015). The sacrament of penance: pastoral and inter-ritual difficulties regarding reserved sins and Latae Sententiae censure (Part 1). *Iustitia*, 2015(6)
- WHO. (2020). *Deafness and hearing loss*.

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>
Utoljára ellenőrizve: 2021. 08. 04.

Yeng, P. J. (2010). The Challenges of Deaf Catholics in the Life of the Church.
Ephphatha! The Deaf Person in the Life of the Church, 2010(1)

https://www.humandevlopment.va/content/dam/sviluppoumano/pubblicazioni-documenti/archivio/salute/dolentium-hominum-en-1-72/DH_73_en.pdf

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/18–24

Kézirat beérkezése: 2021.04.15.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.18](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.18)

Deliberationes Scientific Journal

Vol.14; Ed.No. 1/2021, pages: 18–24

Paper submitted: 15th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.18](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.18)

A POSZTMODERN IFJÚSÁG MINT AZ ISTENTISZTELETIKÖZÖSSÉG ÉPÍTÉSÉNEK KÜLÖNLEGES KIHÍVÁSA

Czagány Gábor
Gál Ferenc Egyetem, Gazdasági Kar

Absztrakt

Ebben a tanulmányban bemutatjuk a kapcsolatot a vallásos személyiség fejlődése és az istentisztelet formája közt. A fiataloknak sok tekintetben egyedi szükségleteik vannak, amely alól a vallás sem kivétel. Épp ezért az istentiszteleti formáknak figyelemmel kell lenniük ezekre a szükségletekre. Témánk bemutatása során többek között *James Fowler* vallásfejlődési elméletére és *Piet Fransen*re is utalunk, aki érdekes párhuzamot von a népi vallásosság, az ortodoxia istentisztelete és a posztmodern fiatalok hite közt.

Kulcsszavak: ifjúság, istentisztelet, posztmodern, közösségépítés

THE POSTMODERN YOUTH AS A SPECIAL CHALLENGE OF WORSHIP COMMUNITY BUILDING

Gábor Czagány
Faculty of Economy, Gál Ferenc University

Abstract

In this article, we present the relationship between the development of religious personality and form of worship service. Young people have special needs in all respects, including religious life. Forms of worship should take these needs into account. In presenting the topic, among others, we refer to *James Fowler's* theory of religious development and to *Piet Fransen*, who draws an interesting parallel between folk religiosity, the worship of orthodoxy, and the religiosity of (post) modern youth.

Keywords: youth, worship, postmodern, community buliding

Az életkorok pszichológiájának könyvtárnyi irodalma van, ezért ebben a rövid dolgozatban csak egyetlen klasszikus példán keresztül, *James Fowler* egyéni vallási fejlődési szakaszainak logikáját követve érintjük a vizsgált korosztály *pszichológiai* adottságait. E jellemzők általános érvényűsége vitatott, de azt mindenképpen látni kell, hogy – ahogyan azt gyakorlati kutatások is igazolják – a hit fejlődését *Fowler* rendszere jól körülírja.

Fowler szerint az egyetemi tanulmányok időszakában és az ezzel megegyező életkorban a legjellemzőbb az *individuatív-reflektív* hit, amely skáláján a negyedik helyet foglalja el.

Szerint azonban sokan megmaradnak a harmadik fokozatban, amely a *szintetikus-konvencionális* hit szintje. Ez utóbbi legfontosabb jellemzője, hogy az ezen a szinten lévő ember nem bontja meg a készen kapott hitrendszert, hanem adottnak tekinti azt. Az a meggyőződés, hogy ez így helyes, az előző szintekhez képest itt sokkal személyesebb jelleget ölt. Mindez nagy, felekezet iránti elkötelezettséget jelent, ugyanakkor azzal a veszéllyel jár, hogy az egyén túlságosan kiszolgáltatja magát mások elvárásainak és szempontrendszerének (P. Tóth, 1996).

Az *individuatív-reflektív* fázis legfontosabb jellemzője, hogy megrendül a különböző tekintélyekbe vetett bizalom és emiatt a formálódó személyiségek rákényszerülnek az értékek eredetének valamint relativitásának vizsgálatára. Ez sokak számára zavaró bizonytalanságot, másoknak viszont a felszabadulás és a nagy emancipáció érzését hozza meg. Ezen a szinten az ember a saját örökölt világnézetét, tantételeit megvizsgálja és kritika tárgyává teszi. Ennek nyeresége a megküzdött, személyessé vált és letisztult nézet lehet, amelyet a fiatal teljesen személyesnek érezhet (P. Tóth, 1996).

Már egyetemista korú fiatalok esetében is előfordulhatnak, a *Fowler* által leírt ötödik szintre, a *konjunktív hitre* jellemző sajátosságok. Ennek a hitnek kiindulópontja az a felismerés, hogy a világ kérdéseit nem lehet végletesen és adekvát módon pusztán kritikai, intellektuális tisztázással megoldani. Ebben az állapotban a fiatal képes nyitott szívvel értékelni más hitek, illetve tradíciók értékeit, alázatosan elismerve, hogy a végső igazság túl van az egyes felekezeteken, beleértve a magáét is és még a szimbólumok sem képesek maradéktalanul kimeríteni a transzcendens valóságát (P. Tóth, 1996).

Az istentisztelet egészének – ahogyan az egész egyházi munkának – valamilyen formában a vallásos személyiség fejlődését kell szolgálnia. A fentebb, vázlatosan ismertetett rendszer elemeit használva, az istentisztelet mindenekelőtt ki kell, hogy emeljen a megszokottból, a konvencionálisból és a mások által meghatározott istenképből. Ezzel párhuzamosan a szertartásnak helyet kell biztosítani az egyéni reflexióra és teret arra, hogy az egyén személyesen találkozhatson Istennel, hogy ezáltal minél többet megérthessen saját életére vonatkozóan. Az istentiszteletnek abban is segítenie kell, hogy minél több téren nyíljon lehetőség az egyéni képességek kibontakoztatására, az aktivitásra, hiszen ez az önállósodó személyiség fontos igénye. Vé-

gezetül pedig, figyelembe véve a hit fejlődésének irányát, a liturgia lehetőleg minél több szimbólumot kell használjon az Istenről való gondolkodás fejlődése érdekében.

Összefoglalva, a hit fejlődésének pszichológiája arra biztat, hogy az istentisztelet legyen:

1. átalakító erejű, kifelé fordító;
2. önállóságra nevelő, reflexióra készítő;
3. aktivizáló;
4. szimbolikus.

Az istentiszteletnek azonban nem az emberi személyiség kibontakoztatása a legfőbb célja. Az istentisztelet mindig Isten dicséretére irányul. Mivel a fiatalokra sok szempontból jellemző az Isten felé való nyitottság, létezik egy csatorna, amelyen keresztül szinte természetes módon indul el az Isten dicsőítése.

A fiatalok döntéseik nagyobb részét a szívükkel hozzák meg. Ebből következően jobban befogadják Isten kegyelemteljes szerető jelenlétét is és képesek arra, hogy önmagukat adják másoknak.

Ehhez a korosztályhoz azonban különleges hozzáállás szükségeltetik. Habár a lelki formálódás a fiatalok esetében is az *imago Dei* helyreállítását és elmélyítését jelenti, itt nem csak pusztán lelki folyamatról van szó. Sok keresztény azt gondolja, hogy a hit pusztán lelki természetű. Valójában a formálódás a testet is érinti és használja a gesztusokon, a gyakorlatokon, a mozdulatokon keresztül. A tudás sem egyértelműen szellemi természetű. *Arisztotelész* például a gyakorlati tudásról (*praxis*) beszél, tehát a tenni akarásra koncentrál, nem úgy, mint az elméleti tudás. *Arisztotelészt* szabadon értelmezve ezt azt jelenti, hogy a fiatalok nem iskolában ülve sajátítják el a szükséges tudást, hanem egész egyszerűen gyakorolják az életet. Ez a Krisztusra alapozott lelki formálódásról szóló újfajta felfogás abban különbözik a hagyományos keresztény pedagógiától, hogy itt a fiatalokat meghívják a hívő élet gyakorlására (Edie, 2007).

A pszichológiai kutatásokat és összefüggéseket azok a *szociológiai* felismerések is alátámasztják, amelyek rámutatnak, hogy a mai ifjúság vallásossága sokszor nem igazítható az intézményes egyházak nyújtotta lehetőségekhez. *Csákány Tamás* az egyetemisták közötti misszió lehetőségeiről írva jegyzi meg, hogy a mai ifjúság körében egy új típusú vallásosság kezd kialakulni. Ez annyiban különbözik a tradicionális vallásosságtól, hogy tudatosabb és sokkal inkább az egyéni döntéseken, mint gyermekkori élményeken alapul. E fiatalok inkább keresik a közösségi – elsősorban kisközösségi – élményeket, mint a hagyományos keretek közt zajló, kiüresedett kereteket. A mai fiatalok különösen is igénylik, hogy ne csak helyük, de feladatuk is legyen egy közösségben. Ennek hiánya esetén nem magát Krisztust, hanem az intézményes kereteket kérdőjelezi meg (Csákány, 2001).

Mindez azt is bizonyíthatná, hogy nincs is szükség kötött istentiszteletekre, hanem elegendőek a Biblia köré szervezett kötetlen együttlétek is. Ha azonban a 20 év körüli fiatalok általános személyiségvonásait tarjuk szemünk előtt, akkor láthatjuk, hogy az istentiszteleti forma, ahol a közösség valamilyen megfogható formában van jelen, meglehetősen sokat adhat a fejlődő hit számára.

Az ifjúsági istentisztelet egy nagyon fontos vonására egy római katolikus szerző, *Piet Fransen* hívja fel a figyelmet. Vallásszociológiai kutatásokra alapozva érdekes párhuzamot von a népi vallásosság, az ortodoxia istentisztelete és a (poszt)modern ifjúság vallásossága között. A megfigyelések lényege az, hogy az összes említett vallásgyakorlati forma nagyon közel áll a mindennapi élethez. A népi vallásosság, amely az év és az élet jeles napjait, évfordulóit nagyszabású ünnepekkel üli meg, közvetlenül reflektál az élet történeteire. A hagyományok alapja egy generációkon átívelő bölcsesség, ám maga a gyakorlati megnyilvánulás, e vallási cselekedetek jellegzetes karaktere kifejezetten életteli. Ugyanígy központi az ünnepi karakter a keleti egyház gyakorlatában, amely azonban minden korban hangsúlyozta, hogy a legmagasabb rendű istentisztelet az „élet liturgiája”, azaz a mindennapokban végrehajtott, keresztyén hitből fakadó cselekedet.

Bár az ortodoxiát gyakran, mint elvont, életidegen kultuszt értékelik, mégis teljesen világos, hogy képes arra, hogy a gyakorlati keresztyénségre vonatkozó üzenetét átadja az „egyszerű” hívők számára. Így az ünnep és a cselekedetek itt is kölcsönhatásban maradnak (Fransen, 1985).

Az ifjúsági istentiszteletnek is hordoznia kell a két előbbi példában látott „feszti-vál” karaktert. Az életkori és kulturális sajátosságok ugyanis közvetlen dialógusba kezdenek az egyház átadta örökséggel. Ha a kettő között nincs élő kölcsönhatás, akkor maga a vallásosság is kikerül abból a kontextusból, amely igazából értelmet ad neki. *Fransen* kiváló összefoglalása arra mutat rá, hogy a szentségeket, így az eukarisztiai közösséggel egybekötött istentiszteletet is igazi ünnepnek (*celebration*) kell tekinteni. Ez nem távolítja el az istentiszteletet a hétköznapioktól, hanem ellenkezőleg épp közelebb viszi hozzá (Fransen, 1985).

Ha a fiatalkort, mint gyülekezetépítési kihívást nem a pszichológia és a vallásszociológia kategóriáiban, hanem a *kortárs kultúra szemszögéből* vizsgáljuk, úgy más-fajta feladatokat körvonalazhatunk. Ezek a feladatok sok tekintetben általánosan érvényesek az egyházi munkára, ám különösen is hasznosak lehetnek a fiatalokkal kapcsolatos kezdeményezések kapcsán.

A mai kor egészére igaz, hogy nincs hiány élményekben. Egy gyors autó vezetési élményt ad, milliók nézik a TV-t és fogadnak be más, a média által kínált élményeket, kalandtúrákat szerveznek, hogy az emberek betölthessék az izgalom iránti szenvedélyes vágyukat. Ezek azonban mind önmegvalósító élmények. Az egyháznak nem szabadna ilyeneket nyújtania. Mégis komoly probléma, hogy sok gyülekezet, főként a fiatalok esetében, meglehetősen kritikátlan módon fogadja be ezeket a kulturális eszközöket és használja az élményeket adó termékeket. Eközben az egy-

ház alkalmazkodik ahhoz a mai nézethez, hogy egy benyomás akkor jó, ha ösztönző és szórakoztató. Az Istennel való találkozás ugyanakkor sokszor megilletődést, szent félelmet, bánatot vagy a kegyelemért való könyörgés érzését is hozza. Az istentisztelet, amennyiben minden eleme a helyén van, ezt az összetett benyomást nyújtja. Így az istentisztelet hordozni fogja mind az Isten „*ethosz*”-át, mind pedig az emberi szenvedés „*pathosz*”-át. A fiataloknak feltétlenül szükségük van erre a teljességre (Edie, 2007).

A jelenkori kulturális paradigma további sajátossága az, hogy a tömegeket passzivitásra kényszeríti. Amíg a művészetek és a látványos sportesemények teljességgel uralják az emberek életét, addig a legtöbben kívül maradnak, mind az alkotó tevékenységen, mind pedig az aktív részvételen. Az új elektronikus készülékek szintén növelik annak esélyét, hogy azok használói „belső szobáikban” kötik vagy tartják fenn kapcsolataikat, legyen szó akár számítógépről, akár más kommunikációs eszközről. Amennyiben a fiatalok – akik a legjobban érintettek az elszemélytelenedésben – az istentiszteleteken is csak passzivitásra vannak kényszerítve, úgy az egyház nem tett meg mindent ennek a folyamatnak a visszaszorítása érdekében (Novak, 2000).

Az aktív istentisztelet azonban nem azt jelenti, hogy mindenkinek minden időben teljes odaadással kell válaszolnia, énekelnie vagy akár mozdulataival jeleznie, hogy részt vesz az istentiszteleten. Az a gondolkodás, amely úgy véli, hogy ha valaki nem szól vagy énekel teljes hangerővel az istentiszteleten, az már nem is vesz részt az alkalmon, oda vezet, hogy az alkalmak túlsúfoltak lesznek és nem lesz idő az elmélyedésre vagy a csendben elmondott reflexióra (uo. Novak, 2000).

A posztmodern társadalom és kultúra tehát újfajta válaszáadásra hívja az egyházat – fogalmazza meg Kiss Sámson Endre, akinek gondolatmenetét most hosszabban követjük. Habár az evangélium kétezer év alatt nem változott, de az egyház igazodott ahhoz a kultúrához, amelyben élt. Így váltak hangsúlyossá vagy épp vesztek el különböző értékek a modern időkben. Az egyháznak a posztmodernben felül kell vizsgálnia modern beidegződéseit és ki kell lépnie a régies gondolkodási sémákból. Csak így lehet a mai fiatalokat megszólítani (Kiss, 2009).

Hogy e jelenséget megértsük, a posztmodern fiatalok *sajátos hitgyakorlatára* kell koncentrálnunk, különös figyelmet fordítva az istentiszteleti életüket formáló körülményekre és kihívásokra.

A posztmodern fiatal személyességre vágyik, ezt igényli az istentisztelet kialakítása is. A fiatalok általában hatalmas virtuális közösségek tagjai és kiterjedt ismerősi hálózattal rendelkeznek, de igazi, személyes találkozásokból nagyon kevés adatik nekik. Éppen ezért nem az általános igazságokkal kell hatni rájuk, hanem arra kell törekedni, hogy a fiatal személyes jelenlétünkön keresztül találkozzon Istennel. A fiatalok komolyan fogják venni azt, amit Jézus mondott, ha a gyülekezetben előbb szeretetet tapasztalnak. Ugyanígy az eukarisztia ünneplése során is előtérbe kell, hogy kerüljön a személyesség, különösen is annak kihangsúlyozásával, hogy a szentség személyes találkozási lehetőséget ad Jézussal (Kiss, 2009).

Bár a posztmodern kor fiataljainak általános jellemzője, hogy nincs szükségük tekintélyre, ugyanakkor az is igaz, hogy a lelki vezetésre annál inkább vágynak. Az a fajta vezetés, amire a posztmodernben szükség van, nem autoratív, hanem sokkal inkább partnerség az útkeresésben. Az ifjúsággal foglalkozóknak tehát spirituális, imádkozó vezetőkké kell válniuk, akik nemcsak tanácsot tudnak adni, hanem képesek meghallgatni őket, tudnak együtt imádkozni velük, Isten szeretetét sugározzák, és áldássá tudnak válni a fiatalok számára. Ez az liturgiában úgy mutatkozhat meg, hogy a lekipásztor nem különül el a gyülekezet tagjaitól, hanem velük együtt keresi, hívja és várja a Lelke által jelen lévő Urat. Amennyiben ebben is kifejeződik a kölcsönösség, úgy a közösség épülése is sokkal nyilvánvalóbb lesz.

A fiatalok válaszkeresése manapság sokkal szubjektívebb, mint korábban. A szellemi kutatás egy spirálvonalhoz hasonló, ahol a válasz egyre módosuló kérdéseken át közeledik. A kérdéseket újra és újra meg kell fogalmazni, és le kell mondani arról, hogy ezekre könnyen megkapjuk a végső válaszokat. Ebben a helyzetben az egyház úgy segíthet a fiatalon, hogy felkínálja Jézus Krisztust, aki maga „az út, az igazság és az élet”.

Amennyiben az Ő objektív valósága szubjektívvá válhat, úgy nyílik lehetőség arra, hogy a világ által adott bizonytalan válaszok se bizonytalanítsák el a fiatalot. Az istentisztelet segíthet személyessé tenni Jézust, ugyanakkor nem léphet fel azzal az igényel, hogy végleges válaszokat közvetítsen. Ha azonban alkalmazkodik a hétköznapi kihívásaihoz, úgy élő lesz és táplálja az úton lévő ifjú hívőt.

A fiatalok az istentiszteletek során arra várnak, hogy a tanítás meglevenedjen, és hogy Isten Lelke elindítson bennük valamit. Ennek során olyan hatások érhetik őket, amelyet nem tudnak szavakba foglalni, de mégis tudják, hogy Isten megérintette őket. Ez különösen hangsúlyossá válhat az Isten dicsőítése során, amely a keresztyén élet csúcsa és sokszor szinte eksztatikus kifejezési módja az Isten kegyelme és irgalma iránti hálának. Ez az ünneplés nagyon fontos része az Istennel megélt kapcsolatnak, ahogyan arról *Piet Fransen* modelljénél már beszéltünk. Ebben jelentős szerepe van a zenének, ami azonban nem szabad, hogy manipulatív eszközzé váljon. A zene utat nyithat, de Isten Lelkének kell dolgoznia. Ugyanakkor a fiatalokat meg kell tanítani a csend szerepére is.

Ugyanígy szükséges, hogy helyet kapjon a lamentáció is, hiszen bár az ünnep nagy hangsúllyal szerepel a fiatalok életében, de sokszor kimondott vagy ki nem mondott fájdalmukkal nem tudnak mit kezdeni. Ezek mindegyikének fontos szerepe van az úrvacsora során is. Ahhoz, hogy a közösség tagjának lelki találkozása legyen az Úrral, mindezeket mint ajándékokat kell használni.

Ezek az eszközök közösséget teremtenek, amelyre a posztmodern embernek – a közhiedelemmel ellentétben – ugyanúgy igénye és szüksége van. Amitől a fiatalok félnek, és amit egyáltalán nem igényelnek az a lelki erőszak, a képmutatás, a manipulálás. Ha azonban tudunk olyan közösséget teremteni, ahol tiszteletben tartjuk

a különbözőségeket, ragaszkodunk az őszinteséghez és nyíltan beszélünk, akkor az a közösség működőképes lesz. Az istentiszteletnek ilyen közösségek létrehozására kell irányulnia (uo. Kiss, 2009).

Kapcsolattartó szerző:

Czagány Gábor

Gál Ferenc Egyetem

Pedagógiai Kar

6720 Szeged, Dóm tér 6.

reformatus.szeged@gmail.com

Corresponding author:

Gábor Czagány

Faculty of Pedagogy

Gál Ferenc University

Dóm square 6. 6720 Szeged, Hungary

reformatus.szeged@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

- Csákány, T. (2001). Missziói munka az egyetemisták között. *Református Egyház*, 53(7-8) 184-185.
- Edie, Fred. P. (2007). *Book, Bath, Table, and Time*. The Pilgrim Press.
- Fransen, P. F. (1976). Sacraments as Celebrations. *Irish Theological Quarterly*, 43 (3) 151-170. <https://doi.org/10.1177/002114007604300301>
- Kiss, S. E. (2009). Posztmodern fiatalok megszólítása. *Református Egyház* 61(12) 281-287.
- Novak, M. (2000). Ready to Assemble: Youth as Part of Liturgical Assembly. In Singer-Towns B. (Ed.), *Vibrant Worship with Youth*. (35-46). St Mary's Press.
- P. Tóth, B. (1996). Pásztorálpszichológia és tanácsadás – a valláslélektan gyakorlati alkalmazása. *Theológiai Szemle* 39(2) 62-75.

A PASZTORÁLIS TANÁCSOK ILLETÉKESSÉGE A LELKIPÁSZTORI MUNKÁT ÉRTINTŐ KÉRDÉSEKBEN

Linczenbold Levente
Egri Hittudományi Főiskola

Absztrakt

A II. vatikáni zsinat és azt követő dokumentumok – a lelkipásztori kihívásokra való tekintettel –, nagyon ajánlják a pasztorális tanács létrehozását az egyházmegyékben, világiakat is bevonva abba. A tanács feladata, hogy fölvesse és megtárgyalja a lelkipásztori munkát érintő kérdéseket és gyakorlati következtetésekre jusson.

Plébániai szinten is nagy igény jelentkezett a pasztorális tanács létrehozására, amelynek feladata és illetékessége hasonló az egyházmegyei pasztorális tanácshoz. A jelenlegi tanítóhivatali megnyilatkozások is sürgetik a plébániai közösségek megtérését, amelyben jelentős szerepe van a pasztorális tanácsnak.

Az egyházmegyei és plébániai pasztorális tanácsadó szervek vizsgálata felveti azt a kérdést, hogy vajon a pasztorális tanács jogi struktúrája e két szinten csupán analógikus, vagy mélyebb teológiai összefüggést mutat. Ezeknek a tanácsoknak van-e a zsinat által megfogalmazott teológiai alapjuk? A hívők egyetemes papságából fakadó sajátos küldetésük milyen hatással van a képviseleti jelleg kidomborítására, és ez különösen kifejeződik-e a tanácsokra vonatkozó jogszabályi környezetben? A püspök és az ő megbízott klerikusa, valamint a tanács tagjai közötti viszony kérdését, a hatalom centralizálása vagy decentralizálásának alapján kell-e vizsgálnunk, vagy inkább a *communio* teológiai struktúrájának valóságából kell-e kiindulnunk?

A pasztorális tanácsok teológiai és jogi megalapozásának vizsgálata választ ad a fentebb megfogalmazott kérdésekre, valamint a nemzetközi jogban is különlegességnek számító magyar sajátosság is bemutatásra kerül, miszerint az Egyházközségek Képviselő Testülete látja el a plébániai pasztorális tanács feladatát.

Kulcsszavak: pasztorális tanács, lelkipásztori munka, pasztorális terv, reprezentativitás, tanácsadási jogkör

COMPETENCE OF PASTORAL COUNCILS IN MATTERS PERTAINING TO PASTORAL WORK

Levente Linczenbold
Theological College of Eger

Abstract

The Second Vatican Council and subsequent documents, in view of the pastoral challenges, strongly recommend the establishment of a pastoral council in the dioceses, in which mainly the laity should be involved. The role of the council is to raise and discuss issues related to pastoral work and to reach practical conclusions.

There was also a great need at the parish level for the establishment of a pastoral council, the task and competence of which were similar to that of the diocesan pastoral council. Current magisterial declarations also urge the conversion of parish communities, in which the pastoral council has a significant role to play.

An examination of the diocesan and parish pastoral advisory bodies raises the question of whether the legal structure of the pastoral council at these two levels shows only an analogous or rather deeper theological connection. Do these councils have a theological basis formulated by the Council? What impact does the particular mission of the faithful arising from the universal priesthood have on emphasizing representation, and is this sufficiently reflected in the legislation pertaining these councils? Should the question of the relationship between the bishop and his commissioned cleric and the members of the council be examined on the basis of the centralization or decentralization of power, or should we rather start from the reality of the theological structure of *communio*?

The examination of the theological and legal basis of pastoral councils provides answers to the questions formulated above, as well as to present the Hungarian peculiarity which is also a special feature in international law, that is, the Parish Board of Representatives which performs the task of the parish pastoral council.

Keywords: pastoral council, pastoral work, pastoral plan, representation, consultative vote

Az egyház – mint Isten népe a Szentlélek irányítása alatt – már a kezdetektől fogva, folytonosan keresi a megfelelő válaszokat a világ kihívásaira, s ezt a célt szolgálja a lelkipásztori terv készítése is. A tervezés, előrelátás, a problémák megoldásának igénye végigvonul az egyház egész történelmén. Az egyházi vezetők mindig is keresték azt a megoldást, hogy mi módon feleljenek meg a lehető legjobban a hívek pasztorális igényeinek. A pasztorális kihívásokkal való szembenézésre, azok megoldásához szükség van az egész egyházmegyét, valamint a plébániát átfogó pasztorális tervre.

A II. vatikáni zsinat dokumentumai, valamint az azt követő időszakban megjelent egyházi dokumentumok is „nagyon ajánlják” a pasztorális tanács létrehozását. Annak feladata egy szisztematikus lelkipásztori terv elkészítése, mérlegelve az egyházmegyében működő lelkipásztori tevékenységet.

Az egyházmegyei és plébániai pasztorális tanács mint a püspök, valamint a papok és a világiak együttműködését szolgáló testületének vizsgálata felveti azt a kérdést, hogy a pasztorális tanács jogi struktúrája e két szinten csupán analogikus, vagy mélyebb teológiai összefüggést mutat? Ezeknek a tanácsoknak van-e a zsinat által megfogalmazott teológiai alapjuk? A püspök és az ő megbízott klerikusa, valamint a tanács tagjai közötti viszony kérdését, a hatalom centralizálása vagy decentralizálásának alapján kell vizsgálnunk, vagy inkább a *communio* teológiai struktúrájának valóságából kell kiindulnunk?

1. AZ EGYHÁZMEGYEI PASZTORÁLIS TANÁCS TEOLÓGIAI JELENTŐSÉGÉRŐL

A pasztorális vagy lelkipásztori tanács fogalma újdonság a hatályos Kódexben, ennek forrásai a II. vatikáni zsinat dokumentumában lelhetők fel (Denis, 1967).

A *Christus Dominus* határozat 27. pontja szerint „nagyon kívánatos”, hogy minden egyházmegyében létesüljön külön lelkipásztori tanács; feladatának pedig azt jelöli meg, hogy „felvesse és megtárgyalja a lelkipásztori munkát érintő kérdéseket, és gyakorlati következtetésekre jusson”. Az *Ad Gentes* határozat 30. pontja azt emeli ki, hogy püspök a „nagyobb összhang érdekében lehetőleg állítson fel” lelkipásztori tanácsot, amelyben papok, szerzetesek és világiak küldöttként képviselik a krisztushívőket. Az *Ad Gentes* dokumentum kijelentéseit – Arrieta neves egyházjogász szerint – nagyobb összefüggésben kell elemezni, hiszen azok elősorban az egyetemes egyház missziójáról szólnak. Az egyházmegyében pedig ezzel a missziós feladattal, valamint a missziós célok koordinálásával a püspök van megbízva nem pedig a pasztorális tanács, ahogyan arra hivatkozni szoktak (Arrieta, 1981).

Apostolicam Actuositatem határozat bár közvetetten utal a pasztorális tanácsra, azt kéri, hogy a klerikusok, szerzetesek és a világiak „együttműködésével” szervezzék meg minden egyházmegyében azokat a tanácsokat, amelyek segítik az egyház apostoli tevékenységét. A *Presbyterorum Ordinis* határozat 7. pontjához fűzött magyarázat pedig világosan megkülönbözteti a pasztorális tanácsot a papi tanácstól, illetve a szenátustól, mely utóbbinak az a feladata, hogy tanácsaival a püspököt – a szükségletek

szerint –, „az egyházmegye kormányzásában támogassa”. A lelkipásztori tanács „feladata csupán a lelkipásztori problémák szemmel tartása”. Ennek a megalakítása fakultatív jellegű.

A zsinat utáni dokumentumok (Erdő, 1982) közül az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű *motu proprio* sürgeti leginkább a zsinat gondolatainak gyakorlati alkalmazását (Paulus VI. 1966).

Az 1971-es püspöki szinódus „A szolgálati papság” című dokumentumában a pasztorális tanáccsal kapcsolatban kifejti a papok és a világiak kapcsolatát: „Minél inkább fokozódik napjainkban (mindenekelőtt a papi szenátusok révén) a püspökök és papok közös felelőssége (Gaudemet, 1973), annál kívánatosabb, hogy az egyes egyházmegyékben létrehozzák a pasztorális tanácsokat.”

A Kléruskongregáció *Omnes Christifideles* 1973. január 25-én kiadott levelében is az áll, ha a megyéspüspök a püspökkari konferenciával és a saját presbitériumával folytatott közös megbeszélés után úgy dönt, hogy az adott feltételek megvannak, állítsa fel a pasztorális tanácsot, és alkossa meg annak szabályzatát. A körlevél azt is megfogalmazza, hogy „az egyházmegyében lévő tanácsoknak, legyen az plébániai vagy kerületi szintű, ugyanaz a természetük”. Ez a körlevél az egyetlen olyan zsinat utáni dokumentum, amely kifejezetten foglalkozik a pasztorális tanáccsal, valamint ez az első, amely megemlíti a plébániai pasztorális tanácsot is.

1973. február 22-én a Püspöki Kongregáció által kiadott a püspökök lelkipásztori szolgálatáról szóló *Ecclesiae Imago* direktóriumja kifejti, hogy amennyiben a püspök a lelkipásztori munka érdekében hasznosnak ítéli, minden plébánián alakítsanak pasztorális tanácsot a már létező más apostoli munkát végző központok mellett, és ezeket az egyházmegyei pasztorális tanács koordinálja. A tanács egyházmegyei szintű koordináló szerepe itt már újdonságként szerepel. A koordinálás tekintetében nem az egyházmegye jogi struktúrájához tartozó tanácsadó szervezetről van szó – amint a papi szenátus esetében ez egyértelmű –, hanem inkább az egyház anyai gondoskodó szerepéről, amikor a különböző csoportok közötti harmóniát akarja szabályozni (v.ö. Arrieta, 1981). Ez a dokumentum hatályát veszítette a 2004-ben életbe lépett az *Apostolorum Successores* elnevezésű direktóriummal, és a korábban felmerült bizonytalanságokat gyakorlatilag tisztázta.

2. AZ EGYHÁZMEGYEI PASZTORÁLIS TANÁCS JOGI JELENTŐSÉGE A HATÁLYOS KÓDEXBEN

Az 511. kánon szerint a tanács létesítése kötelező, ha azt a lelkipásztori körülmények indokolják. A Kléruskongregáció 1973-as *Omnes Christifideles* körlevele arra hívja a püspököket, hogy az adott kérdést a püspöki konferencia előtt, valamint az egyes püspökök saját presbitériumokkal megtárgyalva döntsenek afelől, hogy fennállnak-e ezek a lelkipásztori körülmények.

A tanács illetékességét tekintve a tanácsnak nem feladata a lelkipásztori

tevékenységek megvalósítása (Denis, 1967). Mivel csak a lelkipásztori munkát „érintő” kérdésekkel foglalkozhat, ebből kifolyólag hármas funkciója van: vizsgálni, mérlegelni és gyakorlati következtetéseket előterjeszteni.

A pasztorális tanácsnak nincs illetékessége bármit is kijelenteni, ami a hit és az ortodoxiát érintő általános kérdéseket, a morális elveket vagy az egyetemes egyház jogát érinti, hiszen az egyházmegyében a legfőbb tanító a püspök. A pasztorális tevékenységeknek a gyakorlatban pedig a papi szenátus a tanácsadó szerve. Természetesen azokban a kérdésekben, amelyek az egyházmegyében folyó missziós, katechetikai és apostoli munkát érintik, valamint amelyek a hívők szentségi és hitéletével kapcsolatosak, a pasztorális tanács előterjeszthet véleményt. Ezenkívül a tanács segítségére lehet a papoknak az egyházmegye különböző társadalmi és szociális területeinek lelkipásztori ellátásában, valamint az egyház közéleti tevékenységében is. Tanácsadási jogköre csak az egyházmegye területére szól.

Az 512. kánon megfogalmazása szerint „a katolikus egyházzal teljes közösségben lévő krisztushívők” lehetnek a tanács tagjai. Ez a kritérium nem jelenti azt, hogy a tanács elzárkózik az ökumenizmus gondolatától, hiszen a lelkipásztori munkát érintő kérdések nem elhanyagolandó részét – főleg napjainkban – éppen a más egyházakkal, egyházi közösségekkel (v.ö. Kránitz 2019) folytatott dialógus képezi. Ezt az egyetemes jog is előírja a 383. kán. 3. §-ban, amikor a megyéspüspök pásztori feladatait fogalmazza meg.

A tanács tagjainak első kategóriájába a klerikusok (207. kán. 1. §) tartoznak. A második csoportot a megszentelt élet intézményeinek (573. kán.) tagjai képezik de a hasonlóság miatt ide tartoznak még az apostoli élet társaságai is. A harmadik csoportot pedig „főként” a világiak alkotják (Erdő, 1993).

A tagok kinevezése a püspök szabad döntésén alapul. Hasonlóan a papi szenátushoz a tagokat egyrészt választják, másrészt hivatalból nyerik el a tagságot, s végül egyeseket a püspök szabadon nevez ki. Fontos kiemelni, bármilyen módon is történik a tagok kinevezése, nem beszélhetünk szoros értelemben kánoni választásról (vö. 164–179. kán.).

A krisztushívőket úgy kell kiválasztani, „hogy teljességében és valóban tükrözzék Isten népének az illető egyházmegyét alkotó részét” (512. kán. 2. §).

A tanács tagjainak nincs képviseleti joguk, a saját nevükben, és személyes ismérveik alapján cselekszenek. Megkívánt tőlük, hogy teljes közösségben (v.ö. Erdő, 1996) legyenek a katolikus egyházzal (512. kán. 1. §), s tűnjenek ki „biztos hitükkel, jó erkölcsükkel és okosságukkal” (512. kán. 3. §).

A pasztorális tanács mint jogi intézmény a klasszikus értelemben nem állandó, hiszen egy bizonyos időtartamra létesítik (Coriden et al., 1985).

A kánon szerint a pasztorális tanácsot a püspök létesíti. A tanács által megalkotott szabályzat (91. kán. 1. §.) csak a megyéspüspök jóváhagyásával emelkedik jogerőre. A tanácsnak, mint jogi valóságnak a létesítését, valamint szabályzatának jóváhagyását a 474. kánon szerint írásban kell rögzíteni. Fontos itt megjegyezni, hogy a tanács

tagjainak a hivatala pasztorális tanácsadói jellegű, éppen ezért nem képezik részét az egyházmegyei hivatalnak (469. kán.).

Mivel a pasztorális tanács a püspök tanácsadó testülete, ezért teljesen nyilvánvaló, hogy széküresedéskor a tanács megszűnik. Az újonnan kinevezett püspök saját belátása szerint, az 511. kánon figyelembevételével újra létesítheti a pasztorális tanácsot (Coriden et al., 1985).

Az 514. kánon az összehívás, az elnöklés, valamint a tárgyaltak közrebocsátásának jogát is a püspök illetékességének körébe sorolja. Ebből következik, hogy minden olyan összehívás, amely a püspök beleegyezése nélkül történik, érvénytelen.

A pasztorális tanács tanácsadási joga teljesen fakultatív. A jog sehol sem írja elő, hogy a püspök valamilyen jogcselekmény megkezdése előtt köteles kikérni vagy meghallgatni a tanács véleményét, természetesen ezt megteheti, de semmi esetre sem az érvényesség vagy a megengedettség terhe alatt (Witsch, 2004).

A kánon a tárgyaltak közrebocsátását egyedül a püspök jogának (*unice spectat*) tartja fenn, így a tanács tagjaira egyfajta kötelező titoktartást ró ki. Az ülésen elhangzott vélemények, viták, megegyezések, végső következtetések nem kerülhetnek nyilvánosságra, csak akkor, ha azokat a püspök közrebocsátja.

Végül a pasztorális tanács összehívását a Kódex úgy határozza meg, hogy évente legalább egyszer történjék meg.

3. A PLÉBÁNIAI PASZTORÁLIS TANÁCS TEOLÓGIAI JELENTŐSÉGE A ZSINATI ÉS AZ AZT KÖVETŐ MEGNYILATKOZÁSOKBAN

A plébániai pasztorális tanács fogalma újdonság a Kódexben, bár alapjait nem a zsinati szóhasználatban találjuk, mégis sok szerző – ugyan tévesen – a zsinat szellemiségéből vezette le a tanács létrehozását.

A Kléruskongregáció *Omnes Christifideles* levele tette később lehetővé, hogy az egyházmegyei pasztorális tanács analógiájára hozzák létre a plébániai pasztorális tanácsot. A körlevél szerint „az egyházmegyében lévő tanácsoknak, legyen az plébániai vagy kerületi szintű, ugyanaz a természetük”.

A zsinat utáni dokumentumok nem hivatkoznak az AA 26 határozatra, mint a plébániai pasztorális tanácsa teológiai forrására. Ez a körlevél az egyetlen olyan zsinat utáni dokumentum, amely kifejezetten megemlíti a plébániai pasztorális tanácsot. Megállapítható tehát, hogy a zsinati dokumentumokra való hivatkozás csupán egy utólagos értelmezési mód.

A II. vatikáni zsinat eredeti szándékát a plébániai pasztorális tanácsot illetően, az AA dokumentum 26. pontjának előírása fedi fel: „minden egyházmegyében szervezzék meg a tanácsokat, melyek segítsék az egyház apostoli tevékenységét”. Ennek plébániai szintű szerveződése a pasztorális tanács. Az apostoli jelző igen tág értelmű, hiszen beletartozhat az evangelizáció, a megszentelés, a karitatív és szociális tevékenység is. Ezek a tanácsok képesek arra is, hogy „összehangolják” a világiak

társulatait és kezdeményezéseiket. Nyilvánvalóan előírásokat nem szabhatnak, hiszen ezek a társulatok megőrzik a sajátos jellegüket és „autonómiájukat” (Fischer, 1999).

Az AA 26 értelmezési problémájának lényege a harmonizálás (koordináció) volt, miszerint a tanácsok feladata, hogy „összehangolják” a világiak különféle társulatait és kezdeményezéseit (Griese, 1985). Ezt sokan úgy értelmezték, hogy a tanács illetékességében tartozik a plébániai szolgálatok irányítása is.

A Kléruskongregáció legújabb instrukciója a fenti problémát megoldani látszik, amikor úgy fogalmaz, hogy a „plébániai pasztorális tanács fő feladata tehát az, hogy a plébánián megfogalmazódó pasztorális és karitatív kezdeményezések kapcsán gyakorlati javaslatokat keressen és tanulmányozzon, összhangban az egyházmegyei tervekkel” (Kléruskongregáció, 2020).

A plébániai pasztorális tanács teológiai értelemben az egyház lényegi valóságának része, ami azt jelenti, hogy a tanácsnak elsősorban nem adminisztratív, hanem evangelizációs feladata van. Amint ezt Ferenc pápa is megfogalmazza: a „tanács célja elsősorban nem az egyházon belüli szervezési feladatok ellátása, hanem az a missziós eszmény, hogy mindenkihez eljussunk” (Ferenc, 2014).

4. A PLÉBÁNIAI PASZTORÁLIS TANÁCS JOGI JELENTŐSÉGE

A HATÁLYOS KÓDEXBEN

A partikuláris jog specialitásaként van számontartva a magyarországi egyházközségi képviselő-testületek jogintézménye, amelyet Magyarországon a II. világháború után mindenütt bevezettek és legitim módon működött. Ez a testület nem a püspöktől független szervezetként tevékenykedett, hanem a részegyház hierarchikus szervezetében törvényes helyet kapott. Az egyházközségi képviselő-testületek intézményes tevékenysége megegyezik a II. vatikáni zsinat által később javasolt plébániai képviselő-testület feladataival és jogkörével.

Mivel az egyházközségek kezdetben nem rendelkeztek jogi személyiséggel, később azonban az állami törvények ezeket önálló jogi személyeknek elismerték, valamint az 1983-as Kódex kihirdetésével a törvényesen alapított plébániák, magánál a jognál fogva jogi személyiséggel rendelkeztek (515. kán. 3. §), ezért szükségesnek látszott a két jogi személy közötti kapcsolatot jogilag is tisztázni.

A Püspöki Konferencia által 1993. január 2-án kiadott „A Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzata” (MEKSz) bevezető rendelkezése a következőket állapítja meg: „Ezentúl az egyházközség szót, mint a plébánia közösségének szép régi magyar elnevezését használjuk.”

A püspöki konferencia rendelkezése szerint a plébániai egyházközségi képviselő-testület az a tanács, amely – az egyetemes jog ajánlása szerint – a plébániai pasztorális tanács feladatát betölti. Ezért a pasztorális tanácsra vonatkozó normák értelmezésekor hivatkozunk a MEKSz rendelkezéseire is.

A plébániai pasztorális tanács alapítását a hatályos egyházjog a megyéspüspök illetékességre bízta, miután meghallgatta a papi szenátusát (536. kán. 1. §). Ezt rendes körülmények között, „nagyon ajánlatosnak kell tekinteni”, amint ezt Ferenc pápa is megerősíti: „Egy plébános sem vezetheti a plébániáját pasztorális tanács nélkül” (Kléruskongregáció, 2020).

A tanács egy olyan egyházi szervezet, amelyben az összes krisztushívó együttműködése és közös felelősségvállalása révén a plébániai közösség életét és növekedését szolgálja. Ennek alapvető rendeltetése, hogy „intézményes keretek között biztosítsa a hívők együttműködését a sajátosan papi és lelkipásztori tevékenységben (Kléruskongregáció, 2003). Tanácsadási szerepével segíti a lelkipásztori tevékenység előmozdítását. A plébános figyelmesen meghallgatja a tanácsa által megfogalmazott véleményeket. A tanácsnak nincs döntési, vagy határozati joga, csupán tanácsadói természetű. A II. vatikáni zsinat egyházképe alapján, a tanács összetétele a plébániához tartozó azon krisztushívók közösségéből áll, akik tanácsaikkal, javaslataikkal, véleményeikkel, a plébánossal együttműködve szeretnék támogatni az evangelizációt, a liturgikus élet és a testvéri szeretet szolgálatát. A tanácsnak különösen is feladata, hogy a plébániai közösség pasztorális programját kidolgozza, amely összhangban van az egyházmegyei és egyetemes egyház pasztorális irányelveivel. Segíti a plébánost hivatalának ellátásában, a közösség részéről felmerült kérdéseket mérlegeli és ezek megoldására javaslatokat terjeszt a plébános elé. A plébániai csoportok és egyesületek közös együttműködését segíti, valamint a rájuk vonatkozó döntések végrehajtását is támogatja, előmozdítja a missziós tudatot és tevékenységet.

A kléruskongregáció instrukciója a kódexre hivatkozva állítja, hogy a plébániai pasztorális tanács összetételét tekintve „olyan tanácsadó testület, amelyet a megyéspüspök által lefektetett szabályzat irányít, meghatározva összetételének kritériumait, a tagok megválasztásának módjait, a célkitűzéseket és a munkamódszereket” (Kléruskongregáció, 2020). A dokumentum figyelmeztet továbbá arra a törekvésre, hogy „a pasztorális tanács inkább olyan személyekből álljon, akik a plébánia lelkipásztori életében ténylegesen felelősséget viselnek, vagy akik ott konkrét feladatokat látnak el”.

A tanács összetétele hivatalból, valamint választott tagokból áll. Élén a plébános áll, tagjai közé tartozik még a plébános helyettes, valamint azok a papok és diakónusok, akik a plébánia lelkipásztori ellátásában részt vesznek. A különböző plébániai csoportok és intézmények (karitatív, liturgikus, kateketikai, gazdasági, katolikus iskola, média) vezetői pedig hivatalból tagjai a tanácsnak.

A pasztorális tanács speciális környezetet alkot, ahol a hívek azt a jogukat és egyben kötelességüket gyakorolhatják, hogy „kifejezzék a lelkipásztorok felé a saját gondolataikat a plébániai közösség javát illetően, s közöljék azokat a többi hívővel is” (Kléruskongregáció, 2020).

Az a krisztushívó lehet a tanács tagja, aki ismerten vallásos és tevékeny hívő, aki valódi feladatot lát el, példamutató egyéni és családi életet él, apostoli lelkületű, józan

ítélőképességű és fegyelmezett tárgyalókészséggel rendelkezik. A plébániai közösségi életben tevékenyen részt vesz, egyházas lelkületével képes a pasztorális kérdések mérlegelésére.

A tagok megbízása általában öt évre szól, a főpásztor azonban meghatározhat rövidebb időt is.

A pasztorális tanács elnöke a plébános, vagy ha világi kisegítő lelkipásztorra van bízva a plébánia, akkor ez a személy a plébános mellett ügyvivő elnökként működik. Magyarországon a képviselő-testület tagjai maguk közül választják meg a világi elnököt, aki az egyházi elnök (plébános) mellett és felügyelete alatt tevékenykedik.

A Kléruskongregáció instrukciója arra szólít fel, hogy „két szélsőséget kell elkerülni: egyrészt azt, hogy a plébános csak a kész döntéseket hozza a tanács tudomására, vagy csak ritkán és formálisan hívja össze a tanácsot; másrészt pedig azt, hogy a plébános a tanácsban csak egy tagként szerepel, gyakorlatilag megfosztva a közösségben betöltött pásztori és vezetői szerepétől” (Kléruskongregáció, 2020). Érvénytelenek tehát azok a döntések, amelyeket a plébános nélkül, vagy annak ellenére hoz a tanács.

A pasztorális tanács mint tanácsadó testület „nem tanácsot ad” az illetékeseknek, hanem „tanácsot tart” azért, hogy az egyházmegyei és a plébániai közösség egyre hűségesebb legyen az evangéliumhoz, valamint a termékenyebb legyen a szeretetben (Borras, 1992). Ebből az aspektusból nézve nem a vélemények ütköztetése, a gondolatok kicserélése, a megyéspüspök vagy a plébános meggyőzése a cél, hanem a szinodalitásnak az az útja, amelyben a közösen és felelősen gondolkodók a saját pásztor vezetése alatt – a különböző karizmáik kibontakoztatásával – megvalósítják az egyház misszióját. Az egyházmegyei valamint a plébánai pasztorális tanácsra vonatkozó előírások megmutatják, „hogyan lehet alkalmazni a kánonjogi irányelveket, melyek meghatározzák a lehetőségeket és a korlátokat, a lelkipásztorok és a világi hívek jogait és kötelességeit. Céljuk, hogy a plébánia megtalálja önmagát mint az evangélium hirdetésének, az Eucharisztia ünneplésének, a testvéri és szeretet alkalmainak alapvető helyét, ahonnan az egész világra kisugárzik a keresztny tanúságtétel” (Kléruskongregáció, 2020).

Kapcsolattartó szerző:
Liczenbold Levente
Egri Hittudományi Főiskola
3300 Eger
Foglár György u. 6,
linlevente@gmail.com

Corresponding author:
Levente Liczenbold
Theological College of Eger
Foglár György str. 6,
3300 Eger, Hungary
linlevente@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

- Arrieta, J. I. (1981). El régimen jurídico de los Consejos Presbiteral y Pastoral. *Ius Canonicum*, 21(42), 567–605.
- Aymans, W., Mörsdorf, K. (1991). *Kanonisches Recht I*. Paderborn.
- Borras, A. (1995). Petite grammaire canonique des nouveaux ministres. *Nouvelle Revue Théologique*, 117(2), 240–261.
- Coriden, J. A., Green, Th. J., Heintschel, D. E. (1985). *The Code of Canon Law. A text and commentary*. New York–Mahwah.
- Denis, J. (1967). L'Église diocésaine et la lumière de Vatican II, le Conseil du presbyterium et le Conseil diocésain de pastorale. *Studia Canonica*, 1(1), 185–193.
- Erdő, P. (1982). Tanácsok, bizottságok és más pasztorális szervek a zsinat utáni egyházjogban. *Teológia*, 16(4), 244–246.
- Erdő, P. (1993). A világiak munkája a plébánián. *Távlatok*, 3(12–13), 632–635.
- Erdő, P. (1996). *Az Egyházjog Teológiája intézménytörténeti megközelítésben*. Budapest.
- Ferenc Pápa. (2014). *Evangelii Gaudium*. SZIT.
- Fischer, M. (1999). What Was Vatican II's Intent Regarding Parish Councils?. *Studia canonica*, 33(1), 5–25.
- Gaudemet, J. (1973). Sur la co-responsabilité. *L'Année Canonique*, 17(1), 533–541.
- Griese, O. (1985). The New Code of Canon Law and Parish Councils. *Homiletic and Pastoral Review*, 85(4), 47–53.
- Kléruskongregáció. (2003). A pap mint a plébániai közösség pásztora és vezetője. *Római Dokumentumok XXIII*.
- Kléruskongregáció. (2020). A plébániai közösségek lelkipásztori konverziója az egyház evangelizáló küldetésének szolgálatában. *Római dokumentumok LIV*.
- Kránitz, M. (2019). *Keresztény egység*. Budapest.
- Magyar Katolikus Püspöki Konferencia. (1993). *A Magyarországi Egyházközségi Képviselő Testületek Szabályzata*. DM Nyomda.
- Paulus VI. *Motu Proprio Ecclesiae Sanctae*. (1966). In L. Erminio (Ed.), *Enchiridion Vaticanum*. (696–769). Edizione Dehoniane.
- Renken, J. (1993). Pastoral Councils: Pastoral Planning and Dialogue among the People of God. *The Jurist*, 53(1), 132–154.
- Sacra Congregatio Pro Episcopis. (2004). *Directorium Apostolorum Successores*. Libreria Editrice Vaticana.
- Witsch, N. (2004). *Synodalität auf Ebene der Diözese. Die Bestimmungen des universalkirchlichen Rechts der Lateinischen Kirche*. Paderborn.

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 35–47.

Kézirat beérkezése: 2021.04.19.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.35](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.35)

Deliberationes Scienfitic Journal

Vol.14; Ed.No.1/2021, pages: 35–47

Paper submitted: 19th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.35](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.35)

AZ ÉRTÉKTUDATOSSÁG SZEREPE A PEDAGÓGIÁBAN

Bábosik Zoltán¹, Borosán Livia², Budainé Csepela Yvette²

1 Gál Ferenc Egyetem, Pedagógiai Kar

2 Tesnevelési Egyetem, Pedagógia és Módszertani Tanszék

Absztrakt

A neveléstudományban a XX.század végére gyakorlatilag elfogadottá vált, hogy a nevelés alapvetően érték közvetítő tevékenység, melynek során értékek átadása illetve közvetítése zajlik. Magyarországon ezzel kapcsolatban sosem merült fel komoly kétség, mégis az érték fogalmának kérdése viszonylag ritkán volt jelen a pedagógiai diskurzusban, különösen az 1948 és a rendszerváltás közötti időszakban.

Kulcsszavak: érték, érték közvetítés, pedagógiai érték

THE ROLE OF VALUE AWARENESS IN PEDAGOGY

Zoltán Bábosik¹, Livia Borosán², Yvette Csepela Budainé²

1 Faculty of Pedagogy, Gál Ferenc University

2 Pedagogy and Methodology Department, University of Physical Education

Abstract

By the end of the 20th century, it has practically become accepted in educational science that education is fundamentally an activity that conveys values, in which process values are transmitted. In Hungary, no serious doubts have emerged about this, however, the question of the concept of values was relatively rarely present in educational discourse, especially in the period between 1948 and the collapse of communism.

Keywords: value, value transmission, educational value

BEVEZETÉS

Általánosan elismert tény, hogy a pedagógiai tevékenység értékteremtő tevékenységforma. Ahhoz azonban, hogy az értékteremtés megvalósuljon, nélkülözhetetlen meghatározni az érték, s ezen belül a pedagógiai érték fogalmát, vagyis biztosítani kell az értéktudatosságot mind a pedagógiai elmélet, mind pedig a pedagógiai gyakorlat terén.

Könnyű belátni, hogy világos értékorientáció, vagyis érték-tudatosság nélkül a neveléstudományi kutatómunka ugyanúgy, mint a pedagógiai tevékenység koordinálatlan, egymást kioltó hatásokkal terhelt, bizonytalanság által fékezett, vagyis kevésbé hatékony. Mindez a neveléstudomány, a pedagógiai tevékenység, sőt az iskola kedvezőtlen megítéléséhez vezet.

Az érték és ezen belül a pedagógiai érték és rész-értékek meghatározásában máig is hiányosságok érzékelhetők. Mindez arra ösztönözte és ösztönzi a neveléstudomány művelőit, hogy ezen a területen további mélyebb elemzéseket végezzenek.

Ezek a kutatási törekvések jól láthatóak az alábbiakban áttekintésre kerülő, az értékkeresésre irányuló publikációkban, de arra is rávilágítanak, hogy milyen további teendők vannak az értéktudatosság megalapozása terén a neveléstudománynak. 1948 után a magyar neveléstudomány rendszeralkotó teoretikusai közül csak kevesen foglalkoztak az érték kérdéskörével illetve a pedagógiai érték fogalmával. Köztük voltak, akik egy saját értékdefiníciót próbáltak megalkotni, míg mások már kész értékfogalmi meghatározásokhoz nyúltak.

SAJÁT ÉRTÉKDEFINÍCIÓVAL KÍSÉRLETEZŐ

NEVELÉSTUDOMÁNYI TEORETIKUSOK

A saját értékdefiníció meghatározására példa Gáspár László próbálkozása, aki 1997-ben megjelent „Neveléselmélet” című munkájában tett kísérletet a nevelési érték fogalmának értelmezésére. Szerinte „az értékrendszer természetesen körülhatárolható, azonosítható értékek rendezett-elrendeződött kapcsolata”. Mindegyik érték-kifejeződési formában közös, lényegi mozzanat az, hogy *az érték valamilyen emberi tevékenység (erőfeszítés) tárgyi, illetve alanyi eredménye, amelynek objektív fontossága illetve szubjektív jelentősége van az egyén és a közösség ill. a társadalom számára*” (Gáspár, 1997).

Kár, hogy Gáspár László az értékeket jellemző közös mozzanatok felsorolásával megáll ezen a ponton, mert joggal érezheti az ember, hogy valami hiányzik: a *minőséget* ugyanis nem említi meg, csak később és elkülönítve. Pedig az értékekben általában egy „objektív minőség” is megjelenik (Váriné, 1987). Mint folytatja: „nekünk most az a feladatunk, hogy az értékek tengeréből kiválasszuk azokat az értékeket, amelyeknek pedagógiai jelentőségük lehet”.

Azok az értékek, amelyek a többiekkel együtt alkalmasak arra, hogy a nevelő-fejlesztő tevékenységet orientálják, *pozitív emberi minőségek* formájában fejezhetők ki. A következő *emberminőség-jellemzőket* tartjuk a legfontosabb pedagógiai értékeknek:

1. egészség
2. aktivitás
3. érdeklődés
4. kommunikációs és kooperációs képesség
5. az életfeladatokra való felkészültség (gyakorlatiasság)
6. produktivitás (kreativitás és innovációs képesség)
7. átfogó valóságérzékelés és -értékelés
8. autonómia
9. igényszint
10. felelősség

Az egyes minőségjellemzőket az alábbiak szerint értelmezzük:

1. *Egészség*: testi-lelki épség, az egészséges életmód iránti belső igény.
2. *Aktivitás*: tevékeny élet, kezdeményező-készség.
3. *Érdeklődés*: a valóság – az ember külső és belső világa – megismerésére és megértésére való törekvés, a művelődési igények kialakulása.
4. *Kommunikációs és kooperációs képesség*: egyetértésre, megegyezésre és együttműködésre való törekvés.
5. *Az életfeladatokra való felkészültség (gyakorlatiasság)*: az életkori követelményeknek és adottságoknak megfelelő gyakorlatias életvitel képessége (a családi életben, a munkában, a párkapcsolatokban, a gyermeknevelésben, a közéletben stb.).
6. *Produktivitás (kreativitás és innovációs képesség)*: az értékteremtésre való képesség és törekvés.
7. *Átfogó valóságérzékelés és -értékelés*: az egészben, a rendszerben, a hosszú távú folyamatokban való gondolkodás képessége.
8. *Autonómia*: a személyiség önállósága, önálló döntésekre és tettekre való képesség.
9. *Igényszint*: az ember önmagával szemben támasztott – műveltségi, ízlésbeli, erkölcsi stb. – követelményeinek színvonala.
10. *Felelősség*: a felelősségtudat és a felelősségvállalás egysége. (Gáspár, 1997)

Kevésbé részletesen, de szintén foglalkozott az érték és értékközvetítés kérdésével a hazai – és ezen belül a rendszerváltás utáni – magyar nevelésfilozófia meghatározó alakja, *Zrinszky László* is.

Az érték-értékközvetítés fogalmkörében Zrinszky László megállapítja, hogy „a nevelésméletek az értékelméleti megalapozástól függenek, de némiképpen függetleníthetők az értéktanítás döntő kérdésében kialakított álláspontoktól. Ezeknek öt típusa különíthető el: (1) alternatívák nélküli, (2) plurális, (3) mentális, (4) a személyes értékvilágra összpontosító, (5) külön pedagógiai értéktartományt tételező” (Zrinszky, 2002).

Sajnos a továbbiakban nem fejt ki őket részletesen, így nem tudhatjuk meg, hogy például mit ért mentális típus alatt. Netán a „lelki egészség”-hez mint értékhez kapcsolható értékjellemzőkre utal?

Ugyanakkor rendkívül fontos az alábbi fejtegetés, mert alapvető és nagy igazságokat mond ki hatalom és nevelés viszonyáról. „Amikor a hatalom egy bizonyos értékrendszer követését és terjesztését kívánja, az egyetértő és csatlakozó nevelők számára inkább csak *módszertani* feladatnak látszik az értékek közvetítése. A *latens értékrendi pluralitás* azonban akkor is fennáll, amikor a felszínen ez nem látszik. Így válhat egyes (kevés vagy sok) pedagógus számára gyötrő kihívássá saját értékvilágának és előírt értékképviselésének az ütközése. Magyarországon szinte az egész 20. században alapvető volt a pedagógusok nagy részére ráerőltetett vagy éppenséggel rákényszerített, a valódi azonosulást nélkülöző követelményrendszer. A szociológiai *szerepfogalom helyébe* a színlelést, megjátszást jelentő szerepfogalom lépett. Az ebből eredő feszültség nem minden periódusban volt egyaránt súlyos, és az egyéniség szabad játéktere is hol szűkebb, hol tágabb volt, de az a fajta egyértelműség, mely a régebbi korok tanítóit, tanárait jellemezte, századunkban már kivételszámba ment” (Zrinszky, 2002.).

Loránd Ferenc – Zrinszky Lászlóval ellentétben – többnyire nem nevelésfilozófiával foglalkozott. 1984-ben azonban volt egy figyelemre méltó tanulmánya „Értékek és generációk” címmel a *Világosság* című folyóiratban, aminek vélhetően különleges jelentőséget tulajdonított, mert ugyanezt a címet adta a 2002-ben megjelent – válogatott írásait tartalmazó – kötetének is. Ez a tanulmány némi bepillantást enged nekünk abba, hogy milyen szellemi diskurzus folyt nevelésfilozófiai téren a késő Kádár-korban.

Loránd szerint „értéknek a tudatosult szükségletek, illetve a vágyak kielégítésének helyesen *vagy helytelenül felismert objektumait tartjuk*” (Loránd, 2002.). Az idődimenziójában tehát világos, hogy az értékek változnak. De mintha az értékek történetiségének ez az egyoldalú megvilágítása árnyékot vetne a történeti konkrétság más összetevőire, így mindenekelőtt az osztályhelyzet, réteghelyzet és az érdekek-értékek viszonyára. Nem vitatjuk, hogy minden kornak vannak, lehetnek olyan átfogó, mélyáramú jellemzői, amelyek minden társadalmi réteg közös jegyeként is leírhatók. Ezek persze nagyon durva absztrakciók, amelyek mélyebb elemzéssel a társadalmi rétegződés mentén felbonthatók és felbontandók. Ez a művelet azonban többnyire elmarad.

Becsület, hűség, szépség, értelem, hazaszeretet, szolidaritás, vállalkozói szellem – csupán üres absztrakciók a valóság konkrétsága nélkül. Magatartás, gesztusok, szavak, tettek csak a konkrét helyzet dialektikus összefüggésrendszerében nyerhetnek

értéket, amely összefüggésrendszerben mint mágneses pólusoknak, rendező erejük van.

Amire meg kell tanítani a fiatalokat, az éppen az, hogy *mindig a konkrét helyzet konkrét elemzéséből jussanak értékkonklúzióhoz*, akár a múltat firtatják, akár egyéni életútjuk jelenben keletkező gubancait akarják felfejteni. Így tehát nem „átadni”, nem „közvetíteni” kell az értékeket, hanem helyesen felismertetni.

Abból indulunk ki, hogy az emberek a maguk számára csak azt tartják, illetve élik meg értékként, ami valamilyen – közvetett vagy közvetlen – módon kapcsolatban van a felismert, tudatosult szükségleteik kielégítésével. „Az egyén számára tehát az érték *egyszerre szubjektív és objektív*: szubjektív, mert csak az funkcionál értékként, amit az egyén értékként él meg és objektív, mivel a szükségletkielégítés tárgyának – normális esetben – az egyén tudatán kívüli objektív léttel kell rendelkeznie” (Loránd, 2002.).

Loránd Ferenc értékdefiníciója egy meglehetősen ateista-materialista megközelítés, továbbá e tanulmányában egy helyen megkérdőjelezi az örökérvényű erkölcsi értékek létjogosultságát is. Csak zárójelben tesszük még hozzá, hogy az érték fogalma nem igazán kapcsolható össze az érdekekkel, és nem szűkíthető le szükségleteink kielégítésére.

Egy posztmarxista neveléstudósról van tehát szó. Az értékekről annyit érdemes megjegyezni, hogy az érték történelmileg maradandó, azaz konzervatív fogalom, amely alapján mindig stabil pillér és a társadalmi változások útján épül rá a megújulás, de ez csak az „építményre” értendő, az alapra nem. Ilyen alap a tudomány, a nemzet, a hit, kultúra, oktatás stb. (Einstein is megcáfolta Newton fizikájának egyes állításait a görbült tér által, de ez a fizikának mint tudománynak az alapjait nem érintette.) Az érték tehát nem érdek, hanem a globális emberiség fennmaradásának alapja és így túlnó a politikan és az önérdeken, a szükségletkielégítésen pedig még inkább.

Mindazonáltal ebben a tanulmányában – melyet itt most teljes terjedelmében nem idézhetünk – nem csak az értékek vannak a középpontban, hanem az ifjúság nevelése is, sokszor meglehetősen gyakorlatias megközelítéssel, így legnagyobb része ma is aktuális és elgondolkodtató. (Z. Bábosik 2019).

A pedagógiai értékkel foglalkozó neveléstudósaink között különleges színfoltot jelent Zsolnai József, aki a rendszerváltás után – 1995-ben – sürgette a neomarxista Lukács György társadalomontológiájának pedagógiai adaptálását. Akkoriban ez már szokatlan és kicsit meglepő volt, egyedül is volt ezzel, így mondhatni, hogy az „árral szemben úszott”.

Először is leszögezi „ismert, hogy Lukács a társadalmat *komplexusokból álló komplexusként*, a társadalmi létet pedig a komplexusok szakadatlan kölcsönhatásának fogta föl. Ezért a társadalmi lét történelmi lét is, amely a *társadalmiasodásban* nyilvánul meg. Ez annyit jelent, hogy a társadalmi létben a kapcsolatok egyre inkább közvetettebbé válnak, egyre meghatározóbb lesz benne a *közvetítés szerepe*. A közvetítés a társadalmi komplexus egyik funkciója, folyamatszerű társadalmi közeg, melyben a

komplexusok kölcsönhatása megy végbe. Ilyen közvetítő komplexus pl. a nyelv, a jog, s a pedagógia is” (Zsolnai, 1995).

Mint folytatja: „elsőként azt szögezzük le társadalomontológiai és kultúrantológiai fölfogásunkkal összefüggésben, hogy a természeti és társadalmi lét minden vonatkozása egyúttal értékvonatkozás is. Érték pedig az – vallottuk kutatásaink során –, ami az ember gazdagságát szolgálja, s ami egyidejűleg az egyén kibontakozását is segíti.” Itt közbe kell szúrunk, hogy rögtön fölmerül a kérdés: az „ember gazdagságát” milyen értelemben? Anyagi, pénzügyi, vagy erkölcsi, netán intellektuális értelemben? Ez első ránézésre is túl tág illetve pontatlan meghatározásnak tűnik. De nézzük, hogyan folytatja? Mint írja: „ebből következik az értéknek egy operacionálisabb fogalma, amely szerint: értéknek nevezzük egy dolog (objektíváció: tárgy, jel, szokás) valamely tulajdonságát akkor, ha arra emberek választása, elfogadása, vagy elutasítása irányul. Az egyén, az értékelő egyén szempontjából nézve az érték a dolgok olyan tulajdonított minősége, illetve olyan minősítése, tehát előnyben részesítése, amely ideálként, hagyományként, előírásként nyilvánul meg és mindig értékdimenzióban (pozitívnek és negatívnek jellemzett pólusok között) ragadható meg. Az értékek „értékessége” különböző. Ez az értékesség nyilván attól függ, hogy az *egyes értékek, értékcsoporthok milyen mértékben segíthetik az egyént lehetőségeinek kibontakozásában*. Nagy különbség van az egyes pedagógiák és pedagógiai gyakorlatok között a tekintetben, hogy ki mennyire birtokolja a fenti program realizálásához szükséges és fontos értékorientálási technológiákat” (Zsolnai, 1995).

Lukács filozófiájának hatása-kérdése az, hogy az emberi magatartásnak melyek a tiszta formái, mivel a célok tartalmukat veszítve az arra törekvők számára tragikus véget jelenthetnek. Ebből következik két tiszta magatartási forma: a tragikus vég és a misztikus világmegélés, amelyben a „tragikus” az egyén végig vitt küzdelme, míg a „misztika” a végig vitt feloldódás, így a misztika az „önmagunk elvesztésébe” való torkollás.

Mindenképpen elismerést érdemel, hogy Zsolnai József pedagógiájához kidolgozott egy saját nevelésfilozófiát és egy értékdefiníciót is. Ez utóbbinál azonban nem világos, hogy miért kell leszűkíteni a dolgok helyett azok tulajdonságaira, arról nem is beszélve, hogy bizonyára nem attól lesz érték valami, hogy arra emberek elutasítása irányul. Ezt leszámítva azonban nem találtunk benne kifogásolnivalót (Z. Bábosik 2019).

Szintén behatóan foglalkozott az érték kérdéskörével a sokoldalú neveléstudós – ki egy valamivel későbbi generáció tagja – *Horváth Attila* is.

Horváth Attila szerint „cél és érték egymást feltételező kategóriák a pedagógiában: nincs értéksemleges céltételezés és nincs értékelméleti axiológiai pedagógia célmeghatározás nélkül. A pedagógiai céltételezés látszólag a jövőbe mutató aktus, azonban alapjaiban – épp az érték kategóriájához való kötöttsége miatt – a múlthoz kötődik: a cél ugyan az elérendő jövőbe mutat, referenciakörnyezete azonban mindig a múlt. A konzervatív céltételezés azt szeretné, ha a múlt értékei magmaradnának, míg mond-

duk a progresszív elkötelezettségű pedagógiák azt kívánnák, hogy a múlt értékei ne maradjanak meg, hanem más, új értékek szülessenek. Mind a két esetben egy régebbi értékrend állítása, vagy tagadása a starthelyzet, sohasem az éppen aktuális helyzet vagy az egyén, a gyerek.

A céltételezés társadalmi kötelezettségként és nem individuális jogként történő definiálása miatt, egyaránt tradicionalista nevelésfelfogásnak tekintjük itt a jobbos konzervatív elképzeléseket és a szocialista pedagógia változatait is.

A tételezett pedagógiai célrendszer *a priori* értékekre támaszkodik. Ez némely esetben a jóra törekvés keresztény gondolköre, másutt viszont „az ember” mint legfőbb érték (lásd: szocialista pedagógia). A nevelés mindig – bevallva, bevallatlanul – értékvonzatokkal járó tevékenység. A tradicionalista felfogás azonban az értéket a nevelést elsődlegesen meghatározó elemeként tekint, kiindulópontként kezeli (Milyen értékek mentén kívánom irányítani a gyermeket? Milyen értékek vezetnek a tananyag kiválasztásában?).

Ily módon az érték ebben a felfogásban szubsztanciális, azaz önmagában is létező tartalom, amelyet fel kell ismenünk és át kell örökötenünk, vagy ki kell alakítanunk a felnövekvő generáció számára. Az érték *tartalomként* való felfogása teszi lehetővé annak *közvetíthetőségét*, azaz átadását.

Az érték tehát a pedagógián, a nevelési tevékenységen *kívüli*, közvetítendő dolog és mint ilyen a nevelési tevékenységtől függetlenül is létezik. Ilyen példa lehet a keresztény pedagógiai filozófiák legkisebb közös többszöröse, amely néhány isteni alapérték köré rendezi a nevelést: *igazság, szépség, jóság*.

A legfőbb értéket a pedagógia pedig *eszményben, embereszményben* írja le, mint tevékenységének kívánatos célját” (Horváth, 1998.).

Végül meg kell még említenünk az ismert neveléstörténészt, *Németh Andrást* is, aki az 1997-ben megjelent „Nevelés, gyermek, iskola” című munkájában már meglévő értékméletekhez nyúlt rendkívül jó érzékkel.

Mint írja: „értékeknek tekintjük azokat a valamely kultúra által létrehozott, egyének és közösségek által vallott *absztrakt eszményeket*, amelyek aról szólnak, hogy „mi a kívánatos, a megfelelő, a jó, vagy a rossz. Az eltérő értékek az emberi kultúra változatosságának kulcsfontosságú aspektusai. Az egyének által vallott értékeket erősen meghatározza az a kultúra, amelyben élnek” (Giddens, 1995).

Az ún. *alapértékek*, mint például az élet tisztelete, az emberiség fennmaradásáért érzett felelősség, az emberi lét lényegével függnek össze, de ide tartoznak a jóról-rosszról, helyesről-helytelenről vallott általános értékítéletek is. Az érték lényegéhez tartozik az értékelés, értékítélet aktusa, ami végső soron egy-egy célnak, erkölcsi normának az individuum által történő elfogadását is jelenti. Anélkül, hogy az egyén az értékelés aktusával minden esetben tisztában lenne, különbséget tesz a jó és rossz, hasznos és káros, előnyös és előnytelen, igazságos és igazságtalan, szép és csúnya, könnyű és nehéz és még számos más ellentétes minőség között. Az értékelő folyamatok közös jellemzője, hogy minden esetben valamely esemény, állapot, cselekvés

jelentéséről van szó, valamiről abban az értelemben, hogy az kívánatos, előnyös vagy nemkívánatos, azaz jó vagy rossz. Ezzel összefüggésben fontos megjegyezni, hogy a pedagógia számára az ebből adódó filozófiai-etikai reflexiók elemzésére elengedhetetlenül szükség van, ezek nélkül a cél-norma-érték probléma nem értelmezhető (König, 1991.).

„Az értékekben az emberek szelektív, értékelő viszonya fejeződik ki meglévő világukhoz, az abban megjelenő társadalmi és természeti jelenségekhez, egymáshoz, tevékenységükhöz és önmagukhoz. Ez egyben pragmatikus, alapvetően az emberi életvezetéshez kapcsolódó, egy adott közösségre nézve normative folyamat eredménye. Az értékekben tehát végső soron a különféle dolgoknak az életvezetés, a tevékenység, a társadalmi hovatartozás, az önmeghatározás szempontjából fontos elemei jelennek meg különböző formákban (az értékek absztrakt fogalmaiban, eszményekben, elvekben, célképzetekben, gyakorlati tevékenységben, együttélési normákban, alternatívák közötti választásban, ítéletekben, döntésekben). Az értékek sokféle megjelenési formája, heterogenitása ellenére is érzékelhető azok két, egymással összefüggő központi funkciója: az egyik normative funkció, ami az egyén és csoport társadalmi alkalmazkodásában, illeszkedésének szabályozásában játszik szerepet, a másik az értékek érzelmi motivált cselekvésközpontúsága. Ezek normatívaként azt szabályozzák, hogy mi szerint, miért és hogyan élünk és tevékenykedünk, mire törekedünk és mire nem. Ezáltal végső soron az értékek körülhatárolják az élet értelmét az egyének, csoportok, társadalmak és kultúrák számára” (V. Szilágyi, 1987.).

A PEDAGÓGIAI ÉRTÉK OPERACIONALIZÁLT MEGHATÁROZÁSA

Az áttekintett kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy ezek többnyire nem vezettek el az érték fogalmának általános definíciójához, s ennek következtében a pedagógiai érték meghatározásához sem. Ezek a hiányok döntően különböző rész-értékek felsorolásával kerültek ellensúlyozásra és a rész-értékek között számos olyan is akad, amely nem a pedagógiai tevékenység, hanem más tevékenységformák eredménye.

Az érték és a pedagógiai érték fogalmának meghatározásával kapcsolatos próbálkozások természetesen tovább folytatódnak. Ezek egyike felvázolja az érték fogalmának főbb kritériumait és kísérletet tesz a pedagógiai érték operacionalizált meghatározására is (I. Bábosik 2020).

Az érték fogalmának talán leginkább pedagógia specifikus – ezen belül is neveléseméleti szempontú – megközelítésével *Bábosik Istvánnál* találkozhatunk. Legújabb, 2020-ban megjelent „A konstruktív életvezetés pedagógiája és iskolája” című művében az érték pedagógiai értelmezési lehetőségével kapcsolatban a következő idézett gondolatokat fogalmazza meg:

„Az nem véletlen, hogy az emberkép, valamint az érték és nevelési érték kérdéseit egymással összekapcsolva tárgyaljuk. Látni fogjuk az alábbiakban, hogy ezek a fogalmak lényegükénél fogva egymástól elválaszthatatlanok.

A köztudatban általánosan elterjedt és elfogadott az a nézet, hogy a pedagógiai tevékenység lényege az értékközvetítés vagy értékteremtés. A tekintetben azonban, hogy milyen értékeket teremtünk, illetve közvetítünk a pedagógiai tevékenység által, már meglehetősen nagy a bizonytalanság. Még kevésbé ismertek azok a folyamatok, törvényszerűségek és eljárások, amelyek ebben az értékteremtésben szerepet játszanak (Henz, 1964).

Próbáljuk meg tehát a pedagógiai tevékenység által létrehozott érték fogalmát tisztázni, s azt is felvázolni, hogy ez az érték milyen gyakorlati munka eredményeként jön létre.

Mindenekelőtt abból indulunk ki, hogy felfogásunk szerint az érték általában olyan produktum, amely kettős fejlesztő funkciót tölt be. Részben hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, tehát rendelkezik egy határozott közösségfejlesztő funkcióval. Másrészt elősegíti az egyén fejlődését is, azaz individuális fejlesztő funkciót is betölt.

Amennyiben az értéket a fentiek szerint értelmezzük, világossá válik az a tény, hogy az emberi társadalom életében nem a pedagógiai tevékenység az egyetlen értékteremtő tevékenységforma, hanem ilyen tevékenységek sokasága található. Jól illusztrálja ezt többek között az egészségügyi tevékenység, amely speciális egészségügyi értékeket termel. Ezek az értékek mindenekelőtt egy egészségügyi intézményrendszer, egészségügyi eszközrendszer (terápiás eszközök) és eljárásrendszer (terápiás eljárások) formájában tárgyasulnak. Nem nehéz belátni, hogy az egészségügyi tevékenység keretében létrehozott, felsorolt produktumok megfelelnek az értékkel kapcsolatos kettős kritériumnak, tehát értéknek tekinthetők. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az egészségügyi intézményrendszer, eszköz- és eljárásrendszer hozzájárul a népesség fizikai fejlődéséhez, életben maradási esélyeinek fokozásához, munkaképességének megőrzéséhez, de ugyanilyen fejlesztő funkciókat lát el az egyén életében is.

Ilyen bevezetést követően tisztázható az a kérdés, hogy mi a nevelési vagy pedagógiai érték, tehát a pedagógiai tevékenység keretében milyen konkrét érték születik. Erre azt válaszolhatjuk, hogy a tulajdonképpeni pedagógiai vagy nevelési érték az egyén konstruktív életvezetése.

Természetesen konkretizálni kell, hogy mit értünk konstruktív életvezetésen, s hogy ez a képződmény miért tekinthető értéknek. Konstruktív életvezetésen olyan életvitelt értünk, amely *szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes*. Ebből következően tehát az ilyen életvezetés megfelel az értékkel kapcsolatos kettős kritériumnak, amennyiben egyrészt közösségfejlesztő jellegű, de az egyén fejlődését is elősegíti, vagyis önfejlesztő és nem önromboló jellegű.

Az minden szakmai hivatkozás nélkül kijelenthető, hogy a pedagógiai tevékenység által kialakított konstruktív életvezetés az egyik legfontosabb emberi érték. Enélkül

ugyanis az egyén más értékek termelésében sem vehetne részt, sőt a fejlődést zavaró szerepet játszana az emberi közösségek életében, amint az a destruktív életvitelű egyének esetében jól látható.

Nyilvánvaló, hogy a destruktív életvezetés tragédia az egyén számára, tragédia a család számára, de tragédia a társadalom, vagyis mindannyiunk számára is. Kezelése, felderítése rendkívül költséges, az általa okozott károk igen jelentősek. Ezért szinte nem lehet elég nagyra értékelni azt a pedagógiai tevékenységet, amely megelőzi a destruktív életvezetés kialakulását, illetve amely megalapozza az egyén szilárd konstruktív életvezetését. Ez a tevékenység hosszú távon a társadalom számára komoly megtakarításokat tesz lehetővé.

Látva az életvezetés minősége két alapvető változatának, vagyis a konstruktív és a destruktív életvezetésnek a főbb jellegzetességeit, valamint az egyén sorsára és a szűkebb, illetve tágabb közösségek életére kifejtett hosszú távú hatását, magától értetődő az is, hogy miért tekinthető a pedagógiai tevékenység, mint a társadalmi gyakorlat egyik fontos értékteremtő tevékenységformája által létrehozott legfőbb értéknek a konstruktív életvezetés megalapozása, megszilárdítása, az egyén életvezetésének konstruktív irányba történő beállítása.

Világosan látnunk kell azt is, hogy a pedagógiai tevékenység nemcsak ma, hanem részben kimondva, részben kimondatlanul, többé vagy kevésbé tudatosan mindig ennek az alapvető fontosságú értéknek a létrehozására törekedett, önkéntelenül is ennek útjait kereste, országoktól, történelmi koroktól és irányzatoktól függetlenül. Sőt megfogalmazható az a vélemény, mely szerint a különböző nevelési irányzatok, koncepciók, törekvések kialakulása is azzal magyarázható, hogy a konstruktív életvezetés megalapozása céljából addig alkalmazott megoldásmódok nem bizonyultak kellően eredményesnek, s így a pedagógia elmélete és gyakorlata a társadalmi praxis nyomását és sürgetését érzékelve (tehát nem tisztán spekulatív megfontolásokból kiindulva) az értékteremtés újabb és újabb alternatíváit hozta létre és próbálta ki.

Természetesen a konstruktív életvezetés lényegének értelmezése minden történelmi periódusban és minden nevelési irányzat keretében eltérő vonásokat mutat. Éppen ezeknek az eltéréseknek az elemzése az, ami elvezethet bennünket a konstruktív életvezetés mint pedagógiai érték mibenlétének megértéséhez, s az egyoldalú, kiegyensúlyozatlan értelmezések felfedéséhez, illetve ezek következményeinek helytálló megítéléséhez.

Mindenekelőtt azt a már említett tényt kell figyelembe vennünk, hogy a konstruktív életvezetésnek két funkcionális komponense van:

- a közösségfejlesztő vagy morális komponens, és
- az önfejlesztő, tehát az életvezetés sikerét biztosító összetevő.

A szociális és individuális szempontból egyaránt teljes értékű életvezetéshez mindkét összetevő kifejlesztése elengedhetetlen. A különböző pedagógiai irányzatok azonban ezt a két komponenst sok esetben nem kezelték egyenrangúan, ezért az egyoldalú

fejlesztés más-más változatait produkálták. Döntően ebben rejlik egyébként az egyes irányzatok eltérő jellegének magyarázata is.

Az egymástól jól elkülöníthető értékteremtő próbálkozások sikereinek és kudarcainak legfontosabb tanulsága azonban az, hogy ha a konstruktív életvezetés valamelyik komponense nem kerül kifejlesztésre, ez a társadalmi folyamatokra és az egyén sorsának alakulására is negatívan hat.

A fentiek alátámasztására gondoljuk át, mi történik akkor, ha az egyént egyoldalúan közösségfejlesztő, morális életvezetésre készítjük fel. Nyilván elvont értelemben értékes, morális, altruisztikus beállítódású és törekvő személyiség lesz a nevelés eredménye, aki a törvényeket és az erkölcsi normákat követő, azokhoz igazodó életút realizálására lesz képes. Ennek az egyébként tiszteletre méltó egyoldalúságnak viszont az lesz a negatív következménye, hogy az egyén nem válik *szociálisan életképes*-sé, életvezetése kudarcokkal, egzisztenciális zavarokkal lesz terhelt, de a társadalom gazdasági működéséhez, versenyképességének fejlesztéséhez sem fog tudni – kellő felkészültség híján – érdemben hozzájárulni.

Ugyanakkor, a fentiekkel szemben, ha csak az életvezetés önérvényesítő, egyéni sikereket megalapozó feltételrendszerét fejlesztjük ki, ezzel az *egoisztikus* beállítódás megerősödése fog együtt járni, s az egyént nagy valószínűséggel törvényi szankciókkal sújtott vagy ezekkel fenyegető életpályára állítjuk rá, interperszonális és szociális konfliktusok sokaságának szolgálatjuk ki. Mindezen következmények azt is valószínűvé teszik, hogy az ilyen ember, bár ehhez személyiségbeli kompetenciái megvannak, hosszabb távon egyénileg sem lesz sikeres, s így sikerein keresztül, vagyis közvetett úton sem tud hozzájárulni a szűkebb közösség vagy a társadalom fejlődéséhez.

Mindezek az összefüggések tehát arra utalnak, hogy a konstruktív életvezetés mindkét komponensének megalapozását szolgáló személyiségbeli feltételrendszer ki-egyensúlyozott fejlesztése a pedagógia stratégiai kérdése volt és marad az Európai Unió keretein belül is.” (I. Bábosik 2020).

ÖSSZEFOGLALÁS

Összegzésül megállapítható, hogy a pedagógiai tevékenység minden szintjén szükség van az eredményesség érdekében a határozott és összehangolt érték-orientációra. Nem nehéz belátni többek között, hogy értékorientáció és éréktudatoság nélkül egy tanterv megalkotása sem lehetséges. Még fontosabb azonban, hogy az éréktudatoság támpontul szolgál minden képzési szinten a pedagógusnak ahhoz, hogy személyiségfejlesztő hatásszervezési kapacitását mikor és mire összpontosítja, illetve mozgósítja.

Fontos hangsúlyoznunk, hogy az érték önmagában létező dolog, amiben valamilyen *objektív minőség* jelenik meg. Nem tévesztendő össze a dolgokhoz való viszonyulással, vagyis az érték nem viszony! Az angolszász szakirodalomban korábban elterjedt liberális értékfelfogás, amely az értéket viszonyként értelmezi (Horváth, 1991), úgy véljük, logikailag is képtelenség.

Az is kijelenthető, hogy a nevelés számára az *erkölcsi értékek* elsődlegesen meghatározóak és mindenképpen szükség van bizonyos támpontokra és erkölcsi fogódzókra, valamint az alapvető *erkölcsi elvekre*. A *posztmodern* nevelésfelfogás például tagadja ezeket, ami természetesen elfogadhatatlan. Bizonyos elvekre és az elvszerűség minimumára még a politikában is szükség van, mert ennek hiányában társadalmi szinten előbb-utóbb *bizalmi válság* alakul ki és a politikai szereplők hiteltelenné válnak.

Mint látható volt, a neveléstudományon belül a legújabb neveléstudomány főleg a *konstruktív életvezetést* nevezi meg pedagógiai vagy nevelési értéknek (Kozma, 2003).

Tágabb kontextusban pedig megállapíthatjuk, hogy a nevelés iskolai színteréről, a közoktatásról szólva, a mai iskola és a társadalom kölcsönhatását elemezve eljuthatunk arra a következtetésre, hogy mintha az iskola nem a társadalom által szervezett, érték-, kultúraátadó, nevelési színtér, annak szerves része lenne, ellenkezőleg, az 'iskola' mintegy önálló entitás, amely külön kommunikál a társadalommal. Az iskola kontra társadalom felesleges és értelmetlen megkettőződés, kizárólag az ellentétképzés érdekében, amely szemléletben eleve benne van a harc, hogy az iskola szükség esetén megküzd a társadalommal (Kozma, 2010).

Kapcsolattartó szerző:

Bábosik Zoltán

Gál Ferenc Egyetem

Pedagógiai Kar,

6720 Szeged, Dóm tér 6.

zoltan.babosik.1202@gmail.com

Corresponding author:

Zoltán Bábosik

Faculty of Pedagogy

Gál Ferenc University

Dóm square 6. 6720 Szeged, Hungary

zoltan.babosik.1202@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

- Értékek és generációk. *Válogatás Loránd Ferenc írásaiból.* (2002) (szerk.): Fábry, B., Knausz, I., Nahalka, I., Trencsényi, L. OKKER Kiadó.
- Kozma, G. (2003). Neveléstudományi szempontok az oktatási rendszerek vizsgálatában. In.: *A pedagógiai kutatások folyamatában III.* Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Pedagógiai Intézet.
- Kozma, G. (2010). Innovatív környezet? A nevelés tudományos lehetőségeiről és társadalmi ellehetetlenüléséről. (2010) 1. *Deliberationes*.
- König, E. (2001). Werte und Normen in der Erziehung. In.: Roth, L. (Hrsg.): *Pedagogik*.
- Bábosik, I. (2020). *A konstruktív életvezetés pedagógiája és iskolája.* Eötvös József Könyvkiadó.
- Bábosik, Z. (2019). *Az 1945 utáni magyar nevelésfilozófia képviselői.* Gabbiano Print Kft.
- Gáspár, L. (1997). *Neveléstudomány.* OKKER Kiadó.
- Giddens, A. (1995). *Szociológia.* Osiris.
- Henz, H. (1964). *Lehrbuch der systematischen Pädagogik.*

- Horváth, A. (1998). *Elméletek a nevelésről*. OKKER Oktatási Iroda.
- Horváth, A. (1991). Érték és alaptanterv. In.: *Új pedagógiai szemle* 6.
- Németh, A. (1997). *Nevelés, gyermek, iskola*. Eötvös József Könyvkiadó.
- Váriné Szilágyi, I. (1987). *Az ember, a világ és az értékek világa*. Gondolat.
- Zrinszky, L. (2002). *Neveléstudomány*. Műszaki Könyvkiadó.
- Zsolnai, J. (1995). *Az érték közvetítő és képességfejlesztő pedagógia*. ÉKP Központ-Holnap Kkt. – Tárogató Kiadó.

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 48–58.

Kézirat beérkezése: 2021.04.16.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.48](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.48)

Deliberationes Scientific Journal

Vol.14; Ed.No.1/2021, pages: 48–58

Paper submitted: 16th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.48](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.48)

TANTERVI VÁLTOZÁSOK BÉKÉS VÁRMEGYE KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁIBAN, AZ 1920-30-AS ÉVEKBEN

Lipcsei Imre

Gál Ferenc Egyetem, Pedagógiai Kar

Absztrakt

Magyarországon, mint mindenhol a világon, a közoktatást nagymértékben befolyásolták az oktatáspolitikai változások. A tanulmány a Trianoni békeszerződést követő húsz év neveléstörténeti törekvéseit teszi vizsgálatának tárgyává egy régió, Békés vármegye oktatásügyi helyzetének feltárásával, fókuszálva a középiskolákra vonatkozó tantervi módosításokra.

A téma feldolgozásánál a leíró jelleg mellett elméleti-elemző módszert alkalmazva, helyenként az összehasonlító metodika segítségével nem csak az intézetek egymással való összevetése, de olykor országos kitekintés is megjelenik.

A pedagógusok már az 1920-as években felismerték, hogy a gyermekek közötti tanulási különбözőség nem csak az eltérő képességeik miatt alakult ki, lemaradásuk hátterében többek között szociális hatások is szerepet játszottak. Ezért a meglévő társadalmi és szociális nehézségek miatt örömmel fogadták a Tanterv és Utasításban megengedett tanítói szabadságot, melyek a napjainkban is oly fontos differenciálás lehetőségét villantották fel.

Megismerve a módszertani útmutatásokat, a tantervi vitákat, a haladást segítő kritikai polémiákat kijelenthető, hogy a vármegyei oktatásügy számos olyan értékkel rendelkezik, melyekre bátran lehet támaszkodni napjaink iskolaügyében is.

Kulcsszavak: Tantervi változások, oktatáspolitikai, tanulási különбözőség, differenciálás

CURRICULAR CHANGES IN SECONDARY EDUCATION OF BÉKÉS COUNTY IN THE 1920S AND 1930S

Imre Lipcsei
Faculty of Pedagogy, Gál Ferenc University

Abstract

In Hungary, as everywhere in the world, public education has been greatly influenced by changes in education policy. The study examines the aspirations of contemporary education policies in the twenty years following the Treaty of Trianon by exploring the secondary education of a region, namely Békés County, focussing on curricular modifications in secondary schools.

In addition to descriptive sections, a theoretical-analytical method is also applied to discuss the topic. With the help of the comparative methodology, not only local schools are compared to one another, but a nationwide outlook appears to some extent, too.

As early as the 1920s, educators realized that differences in learning outcomes among children evolved not only due to their different abilities, but social impacts also played a role, inter alia, in their lagging behind. Therefore, owing to the existing social difficulties, they welcomed the teaching freedom allowed by the Curriculum and Instructions, as it pointed to the possibility of differentiation that is so important even nowadays.

Based on the overview of the methodological guidelines, the debates over the curriculum and the critical controversies promoting progress, it can be stated that the county's education has many values that can be firmly relied on in today's educational matters as well.

Keywords: Curricular changes, education policy, differences in learning, differentiation

A BÉKÉS VÁRMEGYEI KÖZÉPISKOLAI KÉPZÉS MEGJELENÉSE ÉS ELTERJEDÉSE

Békés vármegyében a középfokú oktatás iránt a lakosság részéről a XVIII. század második felében egyre növekvő igény jelentkezett, azonban az első gimnázium csak a XIX. század elején nyílt meg. Élő probléma volt, hogy azok a fiatalok, akik tanulni akartak messze vidékre kerültek iskolába és zömük a tudás birtokában már nem tért vissza Békés vármegyébe, hanem vagy ott maradt, ahol tanult, vagy onnan is továbbállt. A szülők ezért nehéz szívvel engedték el gyermekeiket, de a vármegyének is problémát jelentett a tudással felvértezett fiatalok visszacsábítása. Az agrártermelésre épülő, a fő közlekedésvonalak kiépítésével, a Tiszavölgy (Körösök, Berettyó, Maros) szabályozásával meggyorsított fejlődés nyomán kibontakozó polgárosodás igényeire az evangélikus egyház válaszolt elsőként. Az 1802-ben Szarvason megtartott Békésbánati Esperesség közgyűlésén elhatározták egy latin iskola felállítását, melynek székhelyül Mezőberényt választották. Itt azonban nem tudott gyökeret verni a középfokú oktatás mivel a nyomasztó anyagi terhekre nem tudtak megnyugtató megoldást találni. A gimnázium megmentése érdekében 1834-ben a sarvasi nagybirtokosság felajánlását elfogadva az egyház Szarvasra költöztette az intézményt. A Tessedik-féle iskolaépületben működő intézmény felszerelése folyamatosan gazdagodott, működésének feltétele évről-évre javult. Vajda Péter, majd Benka Gyula igazgatósága alatt a térség jelentős gimnáziumává vált.

Az 1860-70-es években a vármegyében két új gimnázium nyitotta meg kapuit. Békésen a reformátusok, Békéscsabán újfent az evangélikusok próbálkoztak középfokú intézmény felállításával. A gazdasági nehézségek miatt az iskolák státusza többször változott, de a század végére mindkettő elnyerte a főgimnáziumi rangot. Békéscsabán 1900-ban, míg Békésen 1902-ben tartották meg az első érettségi vizsgát.

A gyulai középiskola létesítésének alapját Wenckheim Krisztina grófnő vetette meg azzal, hogy 1892-ben 50.000 forint alapítványt tett katolikus gimnázium létesítésére. A kamataival gyarapodó vagyont az egyház és más mecénások növelték, így 1903-ban összegyűlt annyi pénz, hogy Gyula város polgármestere és a tanügyi kormány megbízottja aláírta a főgimnázium alapszerződését, melyet két hónap múlva az akkori vallás és közoktatásügyi miniszter, Wlassics Gyula is jóváhagyott. Ebben az évben a tanintézet megkezdte működését. Egyelőre a római katolikus egyházközség bérházában e célra berendezett helyiségeiben, majd 1905-ben átköltözött az újonnan átadott ma is álló épületébe, amit államsegéllyel Gyula városa emeltetett. Az első érettségi vizsgát az 1910-11-es tanév végén tartották.

A lányok számára a Békéscsabai Nőképző Társulat 1874-ben polgári leányiskolát nyitott, melyet több földbirtokos saját költségén működtetett. 1901-ben az állam lett a fenntartó és már ekkor gimnáziummá kívánták tenni az intézményt. Erre azonban csak 1921-ben nyílt lehetőség. Ebben az évben, amikor az intézmény felvette Lórántffy Zsuzsannának a nevét elrendelték az iskola leánygimnáziummá való fokozatos átszervezését.

Szeghalmon a gyulaihoz hasonlóan szintén egy magán kezdeményezés hatására indult el a gimnáziumi oktatás. Péter András földbirtokos 1907-ben 1506 kat. hold földet hagyományozott egy Szeghalmon létesítendő középiskola céljaira. A nehéz időkre tekintettel az egyetemes konvent, a tiszántúli egyházkerület javaslatára csak 1926-ban nyitotta meg a reálgimnáziumot. Az alapító okirat szerint a gimnázium úgy bővült, hogy minden évben egy új osztállyal egészült ki, ami természetesen magával vonta a tantestület folyamatos növelését is. A reálgimnázium fejlődése 1933-ban fejeződött be a nyolcadik osztály megnyitásával. E tanév végén tartották meg az első érettségi vizsgát 34 tanulóval.

A vizsgált időszak végén Orosházán nyitott az evangélikus egyház egy újabb gimnáziumot. A községben egy középiskola létesítésére való igény már az 1850-es években jelentkezett, hosszabb-rövidebb ideig működtek magángimnáziumok, de ezek soha nem nyertek hivatalos elismertséget. A sorozatosan sikertelen kísérletek után csak 1933-ban nyílt meg egy gimnázium előkészítő tanfolyam, melynek tanulói a Mezőtúri Református Gimnáziumban tették le évvégén az érettségi vizsgát. 1937-ben határozta el az egyházközség képviselőtestülete, hogy gimnáziumot alapít és azt az I-II osztállyal megnyitja. A kultuszminiszter megadta az engedélyt az oktatás megindítására, az évenkénti osztálybővítésre és az intézmény 1944-ben megkapta a nyilvánossági jogot.

TANTERVEK VÁLTOZÁSAI A VÁRMEGYE KÖZÉPFOKÚ ISKOLÁIBAN AZ 1920-30-AS ÉVEKBEN

A vizsgált időszakban a középiskolák akaratukon kívül jelentős változásokon mentek keresztül. Az 1920-as évek elején a békési, a szarvasi, a békéscsabai Rudolf és a gyulai intézmények főgimnáziumként működtek. Az egyedüli leány középiskola a vármegyében a M. Kir. Áll. Lórántffy Zsuzsanna Leánygimnázium volt, mely 1921-től kapta meg a gimnáziumi státuszt.

A főgimnáziumokban kisebb módosításokat leszámítva gyakorlatilag az 1899-i középiskolai tanterv volt érvényben, míg a „Lórántffyban” az 1918-ban kiadott leánygimnáziumok általános óraterve szerint folyt az oktatás. 1924-ben azonban Klebelsberg Kunó által kiadott XI. törvénycikk három középiskola-típust kodifikált: a gimnáziumot, a reálgimnáziumot és a reáliskolát. Mindhárom iskolatípus általánosan képző középiskola volt, melyek irányultsága kissé elágazott. A törvény szerint a középiskola feladata volt, „hogya a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, hazafias szellemben általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára képessé tegye. A közös nemzeti jellegű tantárgyakon kívül a gimnázium e feladatot a minden irányú humanisztikus, elsősorban latin és görög nyelvi és irodalmi tanulmányokkal, a reálgimnázium főleg a latin és a modern nyelvi és irodalmi tanulmányok segítségével, a reáliskola különösen a modern nyelvek és irodalmak, úgyszintén a mennyiségtani és természettudományi tárgyak tüzetesebb tanításával oldja meg” (Törvénycikk a középiskoláról, 1924). Klebelsberg a Nemzeti Újság 1924. augusztus 23-24-i számában intézkedésének pozitívumai között

kiemelte, hogy mind a három iskolafajta egyformán képesít minden felsőoktatási tanulmányra és nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy kitolhatóvá vált a gyerekek számára a pályaválasztás. Ez annak volt köszönhető, hogy a nyolc éves tanulmányi idő alatt biztosított volt a különböző iskolatípusokból az átmenet és az igazi választásra csak az érettségi után került sor.

Az új oktatási rend az 1924-25-ös tanévvel vette kezdetét. A VKM törekvése arra irányult, hogy rövid időn belül elterjessze a törvény által újonnan létrehozott iskolatípust, a reálgimnáziumot. Klebelsberg a törvényjavaslat beterjesztésekor kijelentette, hogy „számításom szerint a 106 középiskolából mintegy 20 meg fog maradni humanisztikus gimnáziumnak, 71 átalakul reálgimnáziummá és 15 lesz a reáliskolák száma. Méltóztatnak tehát látni, a reálgimnázium lesz a magyar középiskoláknak túlnyomó része, körülbelül kétharmada” (Glatz, 1990).

A békés vármegyei gimnáziumok közül egyedül a Szarvasi Evangélikus Főgimnázium tartotta meg humanisztikus jellegét, a többi intézmény az 1924-25-ös tanévtől reálgimnáziumként működött tovább. Természetesen nemcsak az intézmény elnevezése változott meg, hanem bevezették az új tantervet is. Az első évben csak az I. és az V. osztályokban, majd évente felmenő rendszerrel beindítva az 1927-28-as tanévre minden osztályban ennek megfelelően folyt a tanítás.

1. számú táblázat

A gimnáziumok és a reálgimnáziumok heti óraterve az 1924-es tantervben

	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.		VIII.	
	G.	R.	G.	R.	G.	R.	G.	R.	G.	R.	G.	R.	G.	R.	G.	R.
Hittan	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Magyar	5	5	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Latin	6	6	6	6	6	6	6	6	6	5	6	4	5	4	5	4
Német			3	3	3	4	3	4	3	3	3	3	2	2	2	2
Görög					4		4		4		4		4		3	
Francia vagy																
Angol, vagy																
Olasz												5		4		4
Történelem					3	3	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Földrajz	3	3	3	3	2	2		1				1	2	2		
Természet	2	2	2	2			3	2	3	3	3	3				
Kémia								2								
Fizika						2							4	4	4	4
Mennyiség																3
Filozófia															3	2
Rajz																1
Testgyak.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
osztályon- ként	28 ó.		28 ó.		30 ó.		30 ó.		30 ó.		30 ó.		30 ó.		30 ó.	

Forrás: Tanterv a középiskolák számára. Budapest, 1924.

A vármegyében működő két középiskolai típus tanterveinek összevetéséből kitűnik, hogy alig van különbség. Az idegen nyelvek esetében a humán gimnáziumban megmaradt a görög, a reálgimnáziumban ezzel szemben a felső négy osztályban három élő idegen nyelvből lehetett választani. A Rudolf Reálgimnáziumban az angolt, míg a másik kettő reálgimnáziumban a francia nyelvet kínálták a tanulóknak.

A másik különbség a reál tárgyaknál jelentkezett. A gimnáziumban nem volt kémia. Igaz a reálgimnáziumban is csak a IV. osztályban jelent meg heti kettő óraszámban. Kettő órával volt több fizikából is, mely többlet a harmadik osztályban jelentkezett. A rajz tantárgy a gimnázium felső tagozatán már nem tartozott a rendes tárgyak

sorába, ezzel szemben a reálgymnáziumban egy-egy órában hetenként a felsőben is foglalkoztak a tanulók rajzzal. A heti óraterhelés mind a két intézménynél megegyezett, az első két évben 28-28 óra, míg a többi hat évfolyamban 30-30 órát foglalkoztak a diákok a rendes tantárgyakkal. Ezenkívül a délutáni órákban lehetőség nyílt rendkívüli tárgyak felvételére is. Ezeket (többek között a gyorsírás, festés-rajzolás, hegedülés, ének, céllövő tanfolyam) szintén osztályzattal minősítették, de felvételüket külön tandíj megfizetéséhez köthették.

Természetesen a szaktanárok nem mindegyike tudott azonosulni a központi követelményekkel. Főként azok a pedagógusok álltak elő reformtervekkel, kiknek tantárgyaik alacsony óraszámmal jelentek meg a tantervekben. Véleményüket nem csak a testületen belül artikulálták, hanem különböző sajtóorgánumban is publikálták. Így tett Kilczner Gyula békéscsabai tanár is, aki a Protestáns Tanügyi Szemlében *A fizika helye a reálgymnázium tantervében* című írásában a természettudományok és ezen belül a fizika erőteljesebb súlyozását kéri számon. Az 1926-os természettudományi kongresszus téziseit kölcsönözve kijelentette, hogy „Ma a természettudomány művelése világjelszó a kultúrnemzetek közművelési politikájában” (Kilczner, 1930). Ennek megfelelően a természettudományokat a nemzeti életre kiható fontosságuk miatt nagyobb óraszámban képzelte el. Mivel a fizika több tantárgyhoz is kapcsolódik nézetei szerint, ezért mind az alsó és felsőfokon szükségesnek tartotta tanítását. Az érvényben lévő tanterv szerint a fizika a harmadik osztályban csak kettő órával részesült, majd csak a VII-VIII. osztályokban jelenik meg újra, akkor azonban már 4-4 órával. Ezzel szemben Kilczner kifejti, hogy „a fizikai oktatás célját, módszerét, a többi tárggyal való kapcsolatát, a tanítás ökonómiáját tekintetbe véve, azt hiszem ideálisnak nevezhetnénk azt a tantervet, amely a reálgymnáziumban a fizika tanítására heti 3-3 órát juttatna a III. és IV. osztályban és heti 4-4 órát a VI. VII. VIII-ban, vagyis összesen 17 órát” (Kilczner, 1930).

Ugyanebben a számban Nagy Miklós szeghalmi tanár kiemelve a természettudományok fontosságát másra helyezi a hangsúlyt. „Vigyük fel a földrajzot, de csak a leíró földrajzot, a felső osztályokba is és ennek kapcsán domborítsuk ki Magyarország világpolitikai helyzetét. Vonjuk össze a matematika anyagát és óraszámát, tegyük ugyanezt a fizikával, de hozzuk be helyükre a kémiát mai tudományos és gyakorlati fontosságának megfelelő mértékben. Illesszük be az egészségtant a természetrajz tanításának keretébe s adjuk a természetrajz tanár kezébe” (Nagy, 1930).

E két tanulmányból is kitűnik, hogy a középiskolai tanárok szakuktól, érdeklődésüktől és talán érdekeiktől függően másként látták a gimnázium és a reálgymnázium feladatait, lehetőségeit. A változtatás igénye nemcsak egyénileg jelentkezett. A különböző felekezetek is kissé eltérő módon látták helyesnek az oktatás irányát. A reformátusok esetében például az „Egyetemes Konvent 148-1932. sz. határozatában megbízta az Országos Református Tanáregyesületet, hogy az új református középiskolai tantervre vonatkozó munkálatát sürgősen készítse el és terjessze az egyetemes tanügyi bizottság elé; elnökségét pedig felkéri, tegye meg illetékes helyen a lépéseket

aziránt, hogy az 1883. évi XXX. tc. 47.§ b) pontjának hatályon kívül helyezésével államsegélyes református középiskoláink is követhessék a református tantervet az idézett törvénycikk 8.§-a szerint” (Bessenyei,1932).

A felszólításnak eleget téve a Tanáregyesület hozzákezdett a tanterv kidolgozásához, azonban az 1920-as évek legvégén a minisztérium is tervbe vette a reálgimnáziumi tanterv módosítását. „Ilyen körülmények közt várakozó álláspontra kényszerültünk, mivel új református középiskolai tantervet csak akkor érdemes és célszerű készíteni, ha már az állami tanterv bizonyos mértékű, legalábbis a fontos hatásokat magában foglaló megállapodottságra tesz szert. A reálgimnáziumot valóban reformálták is. De mi mégsem fogtunk újból munkához, mivel ismételten új és új reformhírek szállongtak a levegőben és így vártuk, hogy egyszer csak mégis leohad a folyton változtatni kész lázas akarat, amely után biztos keretekhez alkalmazkodhatunk”(Bessenyei,1932).

Bessenyei Lajos szavai jól jellemzik a középiskolai tantervek körüli problémákat, melyek a leányintézetek esetében is hasonló módon jelentkeztek. Békéscsabán a leányiskola 1921-ben vette fel a magyar történelem nagyasszonyának, Lórántffy Zsuzsannának a nevét és még ebben az évben elrendelték az iskola leánygimnáziummá való fokozatos átszervezését. Az 1924/25-ös tanévben már minden osztály gimnáziumi irányú volt. Az oktatás az 1918-ban kiadott és a 377/924. számú rendelettel módosított tanterv szerint folyt, azonban a leány középiskolák számára az 1926. évi XXIV. törvény változást hozott. Két típust kodifikáltak: a leánygimnáziumot és a leánylíceumot. A vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben folyó oktató-nevelő munka mellett meghatározta a törvény, hogy „a közös nemzeti tárgyakon kívül e feladatot a leánygimnázium elsősorban a latin és modern nyelvi és irodalmi tanulmányok segítségével, a leánylíceum elsősorban a modern nyelvek és irodalmak tüzetesebb tanításával oldja meg” (törvénycikk a leányközépiskoláról,1926).

Az 1927. évi 37.313/V. számú rendelettel leánylíceummá alakítják át az első osztályt azzal az igénnyel, hogy felmenő rendszerrel az egész iskola fejlődjön ilyen iskolatípussá.

A fokozatosan átalakuló reálgimnáziumokhoz hasonlóan ebben az intézetben is kétféle iskola működött, a leánygimnázium (a még bennlévő osztályok), valamint a leánylíceum (az újonnan induló osztályokkal). A két tanterv között nem volt nagy különbség. A líceumban a latin helyett az angol, a francia és az olasz közül lehetett választani második élő idegen nyelvként. Békéscsabán a III. osztálytól az angol nyelv került a tantárgyak sorába, de rendkívüli tárgyként VI. osztálytól a francia nyelvet is felvehették a tanulók. Újítás volt, hogy a felső tagozaton rendes tárgyként megjelent a művészettörténet, valamint az ének az V-VI. osztályban is rendes tárgyként szerepelt. Különböző tantárgyak esetében minimális különbség jelentkezett az óraszámok között, azonban a heti terhelés megegyezett mind a két iskolatípusnál.

Az iskola igazgatója az 1926-27-es értesítő végén tudatta a szülőkkel a változást, azonban tájékoztatta őket a leánylíceum státuszáról is. Megnyugtatót mindenkit, hogy a leánylíceum teljes jogú középiskola, amely érettségi bizonyítványt ad és az

egyetemek minden - a nők számára megnyitott - fakultására felvételre jogosít éppúgy, mint a leánygimnázium. Erre a hirdetményre azért volt szükség, mert a leánygyermekes szülők, nem ismerve az új intézményt, fontolgatták gyermekük beíratását. A következő tanévben az elsősök száma azonban nem hozott jelentős visszaesést, ami jelzi, hogy végül elfogadták a módosítást.

A politika az 1930-as években újra megváltoztatta a középfokú oktatás struktúráját. Alig épült ki a Klebelsberg-féle középiskolai rendszer, az évtized elején a VKM élére került Hóman Bálint beterjesztette az 1934. évi 11. törvényét. Ebben megszüntette a háromféle fiú, és kétféle leány középiskolát és helyettük létrehozta az „egységes középiskolát, a gimnáziumot”(törvénycikk a középiskoláról,1934). Ennek megfelelően az összes békés vármegyei középiskolában az új tanterv szerint indult meg az oktatás. A tantervvvel kapcsolatos Utasítások az 109.646/1938. IX. számú rendeletben jelentek meg. Ebben deklarálták, hogy az általános műveltségnek főeleme és egyben a vallásosságon felépülő középiskolai nevelésnek gerince a nemzetismeret. A tanítás középpontjában is a legtágabb értelemben vett nemzeti tárgyak állnak. Ilyen nemzeti tárgyak elsősorban a magyar nyelv, az irodalom és művészet, a történelem, az állami, gazdasági, társadalmi élet jelenségeinek ismerete, a föld- és néprajz s – bizonyos mértékig – a magyar művelődés történetében alapvető szerepet betöltő latin nyelv. A miniszter rendeletében kifejtette, hogy nemcsak a tananyag megválasztásában, hanem a tanítás módszereiben is meg kell nyilvánulnia a nemzetnevelésnek, melyet össze kellett kapcsolni az egyéni jellemneveléssel.

A fiú és a leánygimnázium tanterve között alig volt különbség. Az első hat osztályban a heti óraterhelés azonos, 31-31 óra volt. A VII-VIII. osztályban azonban a fiúknál plusz egy óra többlet jelentkezik. Eltérés még, hogy a lányoknál a német nyelv oktatása elkezdődött az első osztálytól és a latin csak a harmadiktól, míg a fiúknál ez fordítva volt. A lányoknál az alsó négy osztályban helyet kapott heti kettő óra kézimunka, ehelyett a fiúknál minden évfolyamon heti egy órával többlet fordítottak a testnevelésre.

Az újabb tantervi változás ismét felborította az egységes rendet az intézményekben. A gyulai, a békési és a békéscsabai Rudolf gimnáziumban ekkorra már minden osztály reálgimnáziumi tanterv szerint tanult, sőt a szeghalmi gimnáziumban a változás évében adták ki az első reálgimnáziumi érettségít. Az 1935-36-os tanévtől kezdődően azonban újra két tanterv szerint folyt az oktatás. Az újonnan induló osztályok már az egységes gimnáziumi tantervnek megfelelően kezdték el tanulmányaikat, míg a többiek a „régí” követelmények szerint fejezték be az iskolát.

A Lórántffy Zsuzsanna Leánygimnáziumban a jelzett évben három iskolatípus működött. Az első osztály természetesen az új tanterv szerint indult. A második osztályban az 1934. XI. törvénycikk előkészítésének idején a 1934-35-ös tanévben rendeleti úton Klebelsberg-féle leánygimnáziummá alakították az induló osztályt, abból a célból, hogy átmenetet képezzen a törvény végrehajtási utasításának megjelenésével életbe lépő egységes gimnáziumhoz. Így az adott évben a második osztályban leánygimnáziumi

tanterv szerint tanítottak, míg a III-VIII. osztályban az 1927. évi 1889. számú rendelet által meghatározott leánylíceumi keretek között tanultak a diákok.

ÖSSZEGZÉS

A Békés vármegyei gimnáziumok az 1920-30-as években is a VKM rendeleteinek megfelelően alakították át tevékenységüket, a tantervi változásokat felmenő rendszerrel mindegyik intézményben bevezették. ami főleg a Lórántffy leánygimnáziumban okozott diffúz állapotokat.

A vármegyei gimnáziumok a Szegedi Királyi Tankerületi Főigazgatóság alá tartoztak. A Főigazgatóság által delegált tanfelügyelő minden évben tematikus látogatást tartott, mely során a feltételrendszerről, a működésről és az oktató-nevelő munkáról készített átfogó jelentést. Ezen pozitív visszajelzések alapján megállapítható, hogy a Békés vármegyei intézetek megfelelően illeszkedtek a kor gimnáziumi struktúrájába.

Kapcsolattartó szerző:

Lipcsei Imre
Gál Ferenc Egyetem
Pedagógiai Kar
5540 Szarvas
Szabadság u. 4.
lipcsei.imre@gfe.hu

Corresponding author:

Imre Lipcsei
Faculty of Pedagogy
Gál Ferenc University
Szabadság str. 4. 5540
Szarvas, Hungary
lipcsei.imre@gfe.hu

IRODALOMJEGYZÉK

- Glatz, F. (Ed.). (1990). *Tudomány, kultúra, politika Gróf Klebelsberg Kunó válogatott beszédei és írásai (1917-1932)*. Európa Könyvkiadó.
- Kilczner, Gy. (1930). A fizika helye a reálgimnáziumok tantervében. *Protestáns Tanügyi Szemle*, (4)5, 162-166.
- Nagy, M. (1930). Új református középiskola tanterv. *Protestáns Tanügyi Szemle* (4)5, 161-162.
- Bessenyei, L. (1932). Új református középiskolai tanterv. *Protestáns Tanügyi Szemle*. (6)8, 223-226.
- Bessenyei, L. (1932). Új református középiskolai tanterv. *Protestáns Tanügyi Szemle*. (6)8, 223-226.
- Országos Törvénytár, M. Kir. Belügyminisztérium. XI. törvénycikk §.1 (1924). <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92400011.TV&targetdate=&printTitle=1924.+%C3%A9vi+XI.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>
- Országos Törvénytár, M. Kir. Belügyminisztérium. XXIV. törvénycikk §.1 (1926). <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92600024.TV&targetdate=&printTitle=1926.+%C3%A9vi+XXIV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev>
- Országos Törvénytár, M. Kir. Belügyminisztérium. XI. törvénycikk §.4 (1934). <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93400011.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D41>

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 59–70.

Kézirat beérkezése: 2021.04.16.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.59](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.59)

Deliberationes Scienfític Journal

Vol.14; Ed.No.1/2021, pages: 59–70

Paper submitted: 19th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.59](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.59)

VÍRUSOS GAZDASÁG

Gondolatok a COVID járvány uniós és hazai gazdasági hatásairól

Árpási Zoltán, Gödör Zsuzsanna, Nyári Csaba
Gál Ferenc Egyetem, Gazdasági Kar

Absztrakt

A koronavírus-járvány alapvetően változtatta meg a világról alkotott nézetünket. A gazdasági folyamatok ciklikusságát figyelembe véve már időszerű volt egy bizonyos fokú visszaesés, de a lezárásokkal járó pandémia jelentősen felgyorsította ezt a folyamatot. A tanulmányban azt tekintjük át, hogy milyen helyzetet teremtett mindez az unió, valamint a hazai gazdaság számára, hogyan változtak a főbb makrogazdasági mutatók, hogyan alakult az Európai Unió tagállamainak államadóssága és miként érintette a turizmus szektort a járvánnyal járó visszaesés.

Kulcsszavak: recesszió, covid és gazdaság, EU államadósság, turizmus szektor, vállalatok átalakulása,

VIRAL ECONOMY

Thoughts on the Impact of the COVID Epidemic on the EU and Domestic Economies

Zoltán Árpási, Zsuzsanna Gödör, Csaba Nyári
Faculty of Economy, Gál Ferenc University

Abstract

The coronavirus epidemic has fundamentally changed our view of the world. Taking the cyclical nature of economic processes into consideration, it was about time for a certain degree of recession, but this process has significantly been accelerated by the lockdown, triggered by the pandemic. The study examines the situation that the epidemic has created for the EU and our domestic economy, how the main macroeconomic indicators have changed, how the public debt of the EU member

states has been restructured and how the tourism sector has been affected by the downturn caused by the epidemic.

Key words: recession, Covid-19 and the economy, EU public debt, tourism sector, restructuring of businesses

BEVEZETÉS

A koronavírus-járvány kirobbanása váratlanul érte a világot. Bár már hosszú hónapok óta a levegőben volt a világgazdaságot érintő recesszió kibontakozása, a járvány azonban rendkívüli módon felgyorsította ezt a lassan formálódó folyamatot. Az alábbiakban azt tekintjük át, hogy milyen helyzetet teremtett mindez az unió, valamint a hazai gazdaság számára, hogyan változtak a főbb makrogazdasági mutatók, hogyan alakult az Európai Unió tagállamainak államadóssága és miként érintette a turizmus szektort a járvánnyal járó visszaesés.

A MAKROKÖRNYEZET ÉRTÉKELÉSE

A makrokörnyezet várható tendenciáinak értékelését nehezítik a koronavírus-járvány eddigi következményei, és a járványhelyzet jövőbeni alakulásának bizonytalanságai mint egyértelmű kockázat növelő tényezők. Ami biztos, hogy a 2019. évi adatoknak mint viszonyítási alapnak a későbbi időszakokra vonatkozóan meghatározó jelentőségük lesz. A PwC 2019-es globális válságfelmérése 19 lehetséges válságtényezőt azonosít, majd azokat 7 fő kategóriába sorolja — úgymint üzemeltetési, technikai, humanitárius, pénzügyi, jogi, valamint humán tőkével, illetve hírnévvel kapcsolatos válságtényezők. A vállalatok az általuk átélt három legsúlyosabb válságként a likviditási problémákat, a technikai hibákat és a működési zavarokat említik. Várható, hogy a jövőben a válságok még összetettebbek lesznek. (Price Waterhouse, 2020) A koronavírus-járvány mindazt újraírhatja, amit eddig a válságokról, ill. a válságok kezeléséről ezidáig megtanultunk. Ma már világosan látható, hogy a koronavírus járvány nyomán kialakuló új gazdasági helyzet differenciált módon át fogja rendezni az egyes ágazatok és gazdálkodási formák makrogazdasági pozícióit és ezeken belül a gazdasági szervezetek számát is.

A Covid-19 járvány hatásaként fontos megemlíteni, hogy olyan gyors és eddig nem tapasztalt változással járt a vállalatok működésében, amire eddig nem volt példa. (Angyal, 2020) Nyomában jelentős gazdasági átrendeződés figyelhető meg. Vannak nyertesek, mint a gyógyszeripar, az élelmiszerkereskedelem, az informatika és kommunikáció. Ezzel egyidejűleg olyan nagy vesztesei is kimutathatóak, mint a turizmus és vendéglátás, a légi közlekedés, vagy az autóipar. (Selmeci & Márton, 2020) Bizonyos értelemben minden vállalatnak meg kell küzdenie az új helyzet kihívásaival. A válság súlyossága és hossza nagymértékben függ az üzleti szervezetek válságkezelő tevékenységének sikerességétől, a válságkezeléshez hozzárendelhető erőforrásoktól.

A helyzet néhány jelentősebb makrogazdasági adata (a teljesség igénye nélkül) a

KSH aktuális jelentései alapján az alábbiak szerint alakult.

Az államadósságot illetően érdemes nemzetközi összehasonlítást is végezni. A 2019-es évre sikerült csökkenteni a korábban felhalmozott államadósságokat az Unión belül, amit az 1. ábra (Eurostat 2021, Központi Statisztikai Hivatal 2021) is jól szemléltet.

1. ábra

*Az államadósság alakulása az uniós országokban a GDP százalékában
(2008, 2011, 2018, 2019 éves és 2020 3. negyedév)*

forrás: saját szerkesztés az Eurostat (2021) és a KSH (2019) adatai alapján

Jónéhány országnak, köztük Magyarországnak is sikerült jelentős sikereket elérni az államadósság leszorításában. Most ez a folyamat megszakadni látszik, mivel a 2020-as év harmadik negyedévének végére már 74,3 % Magyarország esetében az államadósság, és vannak olyan tagállamok, amelyeknél ez az érték már meghaladja a 100 %-ot is. Ha a maastrichti kritériumoknak most kellene megfelelni az államadósság alapján, akkor azt csak 12 tagállam teljesítené, akik között van olyan is, amelyik nem is tagja az euró övezetnek.

A járványhelyzet jelentős hatást gyakorolt a foglalkoztatásra. A 2020. március-május közötti időszakban a foglalkoztatottak száma 4,403 millió fő volt, az előző év azonos időszakához képest 97,3 ezer fő a csökkenés (2,2%) Közel 100 ezer fő külföldi munkahelyét veszítette el ebben az időszakban. (Központi Statisztikai Hivatal, 2020c)

2020. áprilisban a bruttó átlagkereset 400 200 forint volt, 7,8%-kal magasabb, mint 2019-ben. A koronavírus-járvány gazdasági következményeivel összefüggésben a keresetek növekedési üteme lassult, az előző év azonos időszakában mért 9%-os növe-

kedéshez képest. 2020. január–áprilisban a bruttó átlagkereset 388 000, a nettó átlagkereset 258 000 forint volt, ez 8,7%-kal haladta meg az előző év azonos időszakának kereseteit. (Központi Statisztikai Hivatal, 2020d)

A forint árfolyama az euróhoz viszonyítva 11 %-os, a dollárhoz viszonyítva 15 %-os gyengülést mutatott áprilisban, az előző év azonos időszakához képest. Ugyanebben a megközelítésben az export értéke 37, az importé pedig 29 százalékkal csökkent, A termék-külkereskedelem egyenlegünk 790 millió euróval romlott.

Az ipari termelői árak együttesen májusban 1,7%-kal meghaladták az előző év azonos időszaki árait. Az áralakulást döntően befolyásolták a koronavírus-járvány nyomán megváltozott gazdasági trendek, amelyek hatása a pénz- és árupiacokon egyaránt érezhető volt (pl. a forint árfolyamváltozásában, illetve a nyers- és alapanyagok világgpiaci árában) (Központi Statisztikai Hivatal, 2020b) A kormányzati szektor 2020. első negyedéves hiányának nagysága GDP-arányosan 1,5 százalékos, 180 milliárd Ft. (Központi Statisztikai Hivatal, 2020b)

Már ez a néhány adat is előrevetíti, hogy 2020-ban elkezdődött és várhatóan továbbra is jelentős lesz a regisztrált gazdasági szervezetek számának csökkenése. Témánk szempontjából fontosnak tartjuk áttekinteni azokat a változásokat, amelyek a regisztrált gazdasági szervezetek számának alakulását jellemezték a járványt megelőző időszakban.

Az elmúlt években a gazdasági szervezetek száma Magyarországon folyamatosan emelkedett, 2015-ben 1 837 704, míg 2019 végén 1 945 751 szervezetet regisztráltak, ami 5,87 %-os növekedés. Az időszakon belül megfigyelhető a társas vállalkozások számának folyamatos csökkenése, ami már korábban, a 2010-es évektől kezdődő folyamat volt. Ez a folyamat részben a visszaélések korlátozása érdekében meghozott, szigorúbb cégalapítási szabályozással magyarázható, amelyet 2012 óta alkalmaznak. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető az önálló vállalkozások részarányának emelkedése a társas vállalkozásokhoz képest. 2019 végén a vállalkozások gazdálkodási forma szerinti megoszlásában 71,3%-os az önálló vállalkozók részaránya (1 279 135 db), a társas vállalkozások 28,7%-os arányával szemben (515 274 db). Az önálló vállalkozókon belül magas, 42 % az egyéni vállalkozók aránya. Érdekesség, hogy a legtöbb szervezetet az egyéb önálló vállalkozó, adószámos magánszemély kategóriákban regisztrálták.

A társas vállalkozásokon belül figyelmet érdemel a korlátolt felelősségű társaságok számának változása: 2013-ig folyamatos növekedés, majd innen csökkenés jellemző: 2013-ban 413 836 Kft. volt jelen a gazdaságban, ami 2019 végére 375 884-re csökkent, közel 10 százalékponttal. A betéti társaságok száma és aránya csökkenő, a 2006-os 221 152 helyett ma már 117 ezer körüli. Összességében országos átlagban tavaly ezer lakosra 184 vállalkozás jutott, melyből 131 az önálló vállalkozó és 53 a társas vállalkozás. Mindezen mutatók területi megoszlása rendkívül eltérő. (Központi Statisztikai Hivatal, 2021)

Az elmúlt öt évre jellemző, hogy bizonyos ágazatokban jelentősen, közel kétszere-

sére emelkedett a vállalkozások száma, ezek a villamosenergia-, gáz-, és gőzellátás, ami elsősorban a megújuló villamosenergia-termelésnek, a napenergia hasznosításnak tudható be. Húzóágazat volt az építőipar, ahol öt év alatt 150%-ra nőtt az önálló vállalkozások száma, döntő módon a kormányzati intézkedések kedvező hatására. (pl. CSOK, EU források széleskörű bevonása, kedvezőbb hitelkonstrukciók). Itt kiugró növekedést mutatott az ágazat 2019-ben, a 27%-os áfakulcs 5%-os mérséklése, és a Növekedési Hitelprogram hatására. Ez a terület a válság nyomán fékeződni fog, a kintlévőségek emelkedése, ezzel együtt a fizetéseképtelenség esélye vélhetően növekedni fog.

A legtöbb vállalkozás továbbra is a mezőgazdaságban, a kereskedelem, szállítás, szálláshely-szolgáltatás, a tudományos, műszaki, adminisztratív tevékenység, valamint az ingatlanügyletek területén tevékenykedett. Ezek egy része a koronavírus járvány nyomán kialakuló helyzet egyértelmű vesztesének tekinthető, veszélyzónában lévő.

Szintén növekvő jelentőségű és súlyú az információ-technológiában tevékenykedő vállalkozások szerepe, 2015 és 2019 között itt 28 558-ról 37 769-re emelkedett a regisztrált vállalkozások száma.(32%) Itt a növekedés várhatóan megmarad.

Látványos volt a film- és műsorkészítő szektor vállalkozásainak növekvő száma, az elmúlt öt évben 4577-ről 7174-re (56,7%) Ezek a vállalkozások jelentős mértékű bizonytalanságban vannak, jórészt leálltak a járvány miatt.

Érdekesen alakul az ingatlanpiacon tevékenykedő szervezetek száma. A 2008-as válság nyomán bevezetett lakáshitelezés szigorítások miatt 2011-re mélypontra kerültek, majd azóta emelkedik a számuk, amit ismét megállíthat, sőt csökkenthet a mostani vírus-helyzet piacromboló hatása. (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)

1. táblázat

Új és megszűnt vállalkozások száma gazdálkodási forma szerint

Vállalkozások	2018			2019		
	új	megszűnt	egyenleg	új	megszűnt	egyenleg
Egyéni	74 998	36 217	38 781	87 826	53 802	34 024
Társas	27 556	32 413	4 857	28 782	30 174	1 392
Összes	125 564	85 185	40 469	138 112	98 085	40 027

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2020e) adatai alapján

A vállalkozások számának emelkedését az utóbbi években jelentős mértékben segítették a kormányzati gazdaságpolitika törekvései. Ennek köszönhető a bevezetett kedvező hitelkonstrukciók (NHP), az építőipari áfa-csökkentés és a családtámogatás, ezek közvetett módon az építőipar és az ingatlanügyletek fellendülésében játszottak szerepet. A vállalkozások nyereségességét, növekedési pályáját javító előnyösebb

adózási formák (pl. KATA, KIVA) is megnövelték a vállalkozási kedvet, így azok számát is, emellett lényegesen segítették a gazdasági szereplők adó-moráljának javulását. Míg 2013-ban e két adózási formát 15841-en választották, 2018-ban már 56274-en. Ezen adózási formák hozzájárultak ahhoz is, hogy sok korábbi alkalmazott vált ön-foglalkoztatóvá. (Központi Statisztikai Hivatal, 2020c)

Érdekes kettősség, hogy 2019-ben az előző évhez képest 10 százalékkal több új vállalkozást regisztráltak (138 000), ugyanakkor a megszűnések száma is növekedett, utóbbi 15 százalékkal, számszerűen 98 000-re.

Érdemes áttekinteni, hogyan alakultak a megszűnés egyes esetei a társas vállalkozások körében. Feltehetjük magunknak azt a kérdést is, lehet-e párhuzamokat vonni a korábbi évek tendenciái és napjaink válságának következményei között?

2. táblázat

Társas vállalkozásokat lezáró eljárások számának alakulása (adatok: db)

Eljárások	Évek					
	2008	2010	2012	2014	2017	2019
felszámolás	24 169	30 487	42 145	31 370	14 058	10 324
végelszámolás	17 116	21 263	33 305	22 290	9 775	10 226
kénysztörölés	-	-	-	20 835	16 809	19 958
együtt	41 285	51 750	75 450	74 495	40 642	40 508

Forrás: saját szerkesztés a KSH (2020e) adatai alapján

A felszámolási eljárások száma 2008-tól 2012-ig minden évben jelentősen emelkedett, ezt követően 2019-ig folyamatosan csökkent. Az adott időszak egészében 47,3%-os visszaesés figyelhető meg. A tendencia hasonló a végelszámolások esetén is, a közel tíz év alatt összességében 40 % körüli az eljárások számának csökkenése. Az időszak adatai alapján kijelenthető, hogy a 2008-as válság nyomán elindult egy megszűnési hullám, amely 2012-ben érte el csúcspontját, ebben az évben több mint 75 000 társas vállalkozás zárult le. Vagyis a pénzügyi válság késleltetett reálgazdasági hatásai elhúzódva, négy éven át növelték a felszámolások és végelszámolások nagyságát. A gazdasági konjunktúra 2016-tól érezteti a hatását, a végelszámolások száma gyakorlatilag alig változik, a felszámolásoké csökken. A 2014-ben bevezetett kénysztörölések száma 20 835-ről 2019-re 19 958-ra csökkent, alig módosult, egy kiugró adat van, 2015-ben 26 577.

Várhatóan 2020-ban és az azt követő néhány évben a koronavírus-járvány következtében – hasonlóan a 2008. utáni időszakhoz – a felszámolási eljárások és a végelszámolások száma jelentősen emelkedhet.

A csődeljárások száma nagyon alacsony a magyar vállalkozások válságkezelési gyakorlatában. A közeli jövő izgalmas kérdése lehet, hogy a vállalkozások milyen

mértékben fedezik fel, tudnak-e élni ennek lehetőségével 2020-ban és azt követően is?

GLOBÁLIS ÉS HAZAI TRENDEK A TURIZMUSBAN – HELYZETELEMZÉS ÉS KILÁTÁSOK

A koronavírus okozta járvány a fentiekben ismertetett makrotrendek negatív irányú kibontakozását hozta magával. A különböző nemzetgazdasági szektorokat eltérő mértékben, ám egységesen kedvezőtlenül érintette. Ezek közül globálisan talán a leginkább figyelemre méltó a turisztikai ágazatban bekövetkezett változások elemzése és az esetleges megoldási lehetőségek átgondolása. Ahogy az a járvány utáni gazdasági talpraállást illetően sem egyértelmű, úgy az idegenforgalmat érintően talán még kérdőjelesebb, hogy milyen dinamikával talál majd az ágazat magára.

A járvány drámai berobbanásának megakadályozására meghozott nemzetközi korlátozó intézkedések egyértelműen legnagyobb vesztese a turizmus és vendéglátás szektor volt. Magyarországon ez 2020. márciusával kezdődően azzal járt, hogy a szálláshelyek hónapokra bezártak. A vendéglátóegységek pedig – amennyiben adottságaik és lehetőségeik ezt engedték – házhozszállításra tértek át. A munkaadók jelentős része bízott abban, hogy a néhány hónapos lezárás meghozza eredményét és a nyári szezontól kezdődően már újra normális mederben működtethetik vállalkozásaikat. Nem így lett. A nyári enyhítésnek ugyan szükségszerűen volt forgalomélénkítő hatása, de az őszi újabb szigorítások meghozatalát tette indokolttá. Mindez az állami támogatások ellenére is sok szolgáltatót sodort bizonytalan helyzetbe.

A szektorban dolgozók ugyanis az első hullám idején – bízva a kialakult helyzet átmeneti jellegében – többnyire állományban maradtak. Idővel azonban vagy elbocsátások áldozatai lettek vagy saját maguk döntöttek a bizonytalan helyzet megszüntetése mellett és kerestek más területen állást. Így az a szomorú munkaerőpiaci helyzet alakult ki, hogy képzett és gyakorlati tudással rendelkező szakemberek a turisztikai vagy vendéglátó szakmát maguk mögött hagyva más ágazatokban helyezkedtek el.

A nyári szezonokra egyébként is jellemző volt a vendéglátó szakmában jártas képzett szakemberek iránti megnövekedett igény, mindez a helyzet azonban a vélhetően jelentős számú pályaelhagyó miatt tovább fokozódik. Míg jelenleg nem, vagy csak jelentősen csökkentett kapacitással üzemelnek a szálláshelyek, addig az enyhítések nyomán létrejövő fokozódó utazási kedv miatt újfent szakemberhiány léphet fel. Ezek egy része azonban már elhelyezkedett máshol és nem feltétlenül kíván visszatérni egy látszólag törékeny szektorba.

3. táblázat
A kereskedelmi szálláshelyek külföldi és belföldi vendégforgalma

Év	Vendégek			Vendégéjszakák		
	Belföldi	Külföldi	Összesen	Belföldi	Külföldi	Összesen
	Szám, ezer					
2001	3 003	3 070	6 073	7 754	10 894	18 648
2002	3 163	3 013	6 176	8 089	10 361	18 450
2003	3 367	2 948	6 315	8 571	10 040	18 611
2004	3 346	3 270	6 616	8 391	10 508	18 899
2005	3 618	3 446	7 064	8 958	10 779	19 737
2006	3 873	3 310	7 183	9 606	10 046	19 652
2007	4 023	3 451	7 474	9 957	10 171	20 128
2008	4 135	3 516	7 651	9 964	10 010	19 974
2009	3 923	3 228	7 151	9 490	9 220	18 710
2010	4 011	3 462	7 473	9 940	9 614	19 554
2011	4 199	3 822	8 021	10 205	10 411	20 616
2012	4 221	4 164	8 385	10 413	11 392	21 805
2013	4 497	4 388	8 885	10 985	11 983	22 968
2014	5 022	4 618	9 640	12 082	12 351	24 434
2015	5 474	4 929	10 403	12 925	12 962	25 888
2016	5 815	5 302	11 117	13 827	13 802	27 629
2017	6 234	5 650	11 884	14 827	14 942	29 769
2018	6 603	5 945	12 548	15 671	15 340	31 011
2019	6 752	6 169	12 920	15 785	15 753	31 538
2020*	4 012	1 366	5 378	9 916	3 774	13 690

Forrás: a KSH (2020a) adatai alapján

A 3. táblázat adatai jól mutatják azt a sokszerű visszaesést, amely a 2020-as esztendőben történt. Látható, hogy míg a belföldi turizmus a nyári nyaralásoknak köszönhetően, „csak” 40%-kal csökkent, addig az egész évre vonatkozóan a külföldi vendégek száma és ezzel együtt a vendégéjszakák száma is közel 80%-kal csökkent. Mindez azért is jár súlyos hatással, mert a korábbi évek eredményei jól tükrözik, hogy hagyományosan 50-50% a megoszlás a szektor egészét nézve, azaz a felét a belföldi, felét pedig a külföldi turisták adják. A jövőre nézve pedig valószínűleg a külföldi vendégek visszacsábítása lesz a komolyabb kihívás, viszont rájuk (is) az ágazatnak feltétlenül szüksége van.

HOGYAN TOVÁBB TURIZMUS?

Szinte már közhelyszámba megy a kijelentés, de a járvány rabságában töltött elmúlt több mint egy év valószínűleg alapvetően formálja majd át az emberek gondolkodását, értékrendjét és fogyasztási szokásait. A turizmus magára találásának lendületét alapvetően több tényező is befolyásolni fogja. Mindenképpen külön kell választani a belföldi és a külföldi vendégek utazásait. A korábbiakban bemutatott jellemzők alapján is jól látszik, hogy a vírushelyzet idején a külföldi látogatók száma csökkent a legrámaibb módon. Köszönhető mindez annak, hogy szigorúbb határellenőrzéseket fogantatosítottak, illetve az elmúlt év jelentős részében többnyire 10-12 nap karantén

várt a beutazókra (vagy ennek a veszélye fennállt). Ilyen feltételek mellett az utazók többsége érthető módon távol maradt a külföldi desztinációktól és a hazait preferálta.

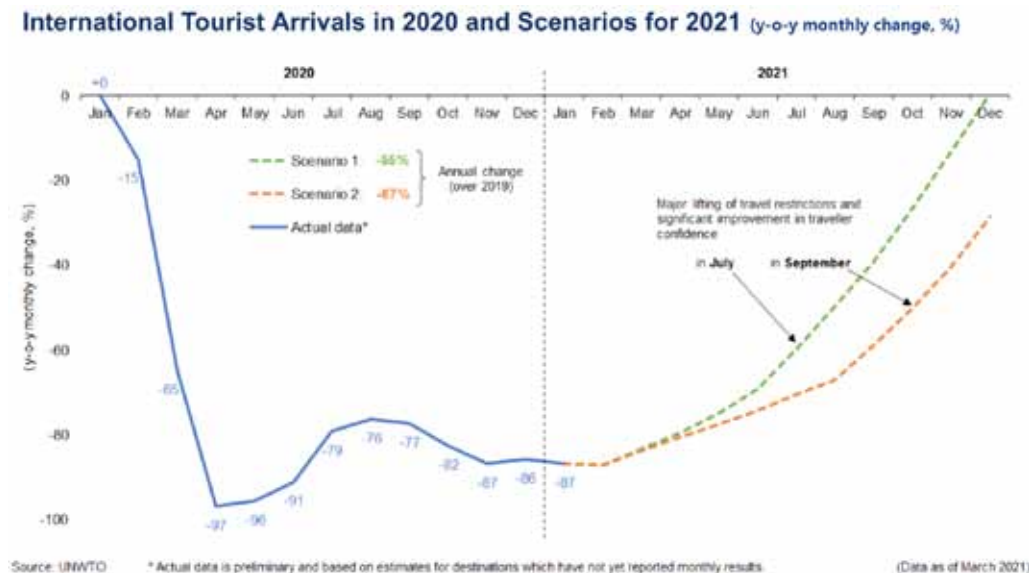
A nemzetközi utazások számának növekedését alapvetően a jövőt illető bizonytalanság teszi megkérdőjelezhetővé. Jelen pillanatban ugyanis nincs információ a határok nyitását illetően, az utazásokhoz kapcsolódó feltételek, szabályokat illetően, de még azt sem tudni, hogy mely oltásokkal lehet minden bizonnyal külföldre utazni. A WHO ajánlásait nem minden ország kezeli egységesen és így lehetnek majd jelentős eltérések. Bár az bizonyos, hogy azon országok, amelyek esetén a GDP döntő részét a turizmus adja, a szabályok nem fogják szűkíteni a beutazók lehetséges számát. A körülményekhez képest a legnagyobb rugalmassággal fogják körülhatárolni ezeket a feltételeket. Görögország már 2021 áprilisában kihirdette, hogy május 14-től megnyitják a határokat és bármilyen oltással, antitest igazolással vagy negatív teszttel be lehet menni majd az országba. (Indul az előszezon.)

Mindeközben a Svájcba érkezőkre kivétel nélkül 14 nap karantén vár, akármilyen igazolással is rendelkeznek. Ezek a szabályozások természetesen hétről hétre változnak/változhatnak, de ettől függetlenül jól tükrözik a szektorral szemben álló mérhetetlen bizonytalanságot. A bátrabbak már minden bizonnyal elkezdték foglalni a nyári nyaralást, ám a többség inkább kivár. Aminek pozitív következménye talán az lehet, hogy később majd a biztonságosabbnak vélt belföldi desztinációkat fogják előnyben részesíteni.

Ezzel a gondolattal el is jutottunk a másik fontos tényezőhöz. Ez pedig a belföldi turisták utazási hajlandóságával függ össze. Az kétségtelen, hogy a pandémia és az ezzel járó korlátozások miatt az emberek türelme és kitartása már a végét járja. Meglátászik ez a bevezetett óvintézkedések betartásán is, ha összevetjük a 2020 tavaszi és az egy évvel későbbi időszak megnyilvánulásait. Mindez talán érthető emberi reakció. Viszont együtt járhat egy megnövekedett utazási vágygal is, amely jót tesz majd a szektornak. Várhatóan a szigorítások folyamatos enyhülésével a nyári szezon az elmúlt évekhez hasonlóan lényegesen erősebb lesz és az újfent megjelenő keresletre megfelelő ajánlatokkal tudnak majd reagálni a szolgáltatók. Mint az több forrásból ismert, a szállodákat, gyógy- és strandfürdőket üzemeltetők komoly kampányokkal készülnek a belföldi turisták megnyerésére. Különösen azért, mert nem tudni, mit hoz az ősz és így egy erős nyár a túlélés záloga lehet.

2. ábra

A nemzetközi turista érkezések alakulása 2020-ban és a lehetséges forgatókönyvek 2021-re.

Forrás: World Tourism Organization (2020a)

A 2. ábrán látható a turizmus globális felfutásának feltételezett íve, attól függően, hogy július vagy szeptember hónapban jönnek-e az utazásokra vonatkozó enyhítések. Az mindenképpen jól látható, hogy a számok és a tendencia alapján már a mélypontot elérte az ágazat és erőteljesen a nyári nyitásra összpontosít. Az előrejelzések alapján év végére magára találhat a szektor, ami a 2022-es esztendőben talán újra az elmúlt évtizedekben tapasztalható növekedési pályára állhat, ám a 2019-es szint elérésére legalább 2,5-4 évet vélhetően várni kell (World Tourism Organization, 2020b).

Az pedig majd egy másik, jövőbeni elemzés témája lehet, hogy mennyire változtunk meg mi fogyasztók az elmúlt években és tudjuk-e ott folytatni, ahol abbahagytuk, vagy esetleg gyökeresen megváltoztak az igényeink, vágyaink, aggodalmaink, félelmeink.

ÖSSZEGZÉS

Az Európai Uniót sem kerülte el a járvány, ennek következtében a legtöbb ország szükségesnek látta a rendelkezésére álló gazdaságpolitikai eszközeinek bevetését. Elsődleges célok közt szerepelt a munkahelyek, valamint a gazdaságok működőképességének biztosítása. Az ezekhez szükséges források nem egyformán álltak/állnak a tagállamok rendelkezésére. A 2008-as gazdasági világválság után jelentős mértékben emelkedtek az

országok adósságai, amiben jelentős szerepe volt a kormányok gazdaságpolitikájának is. A válság rámutatott arra, hogy milyen sebezhető is lehet egy gazdaság, ha nem tud megfelelő válaszokat adni a kihívásokra. Az adósságnövekedés egyben figyelmeztetés is volt az országok számára, hiszen azok, akik már korábban is magasabb adóssággal rendelkeztek, pl. a maastrichti kritériumokat meghaladó volt annak mértéke, sokkal nehezebb helyzetbe kerültek. Ilyen válságot a modern kori gazdaságtörténet még nem tapasztalt, így nehéz az előrelátás. A válság természetét is nehéz megítélni: éppúgy lehet elhúzódó, vagy gyors lefolyású, mint esetleg hirtelen felugró. A tanulmányban ismertetett makrogazdasági mutatók is jól alátámasztják a helyzet komolyságát. A válság által egyik leginkább érintett szektor a turizmus, amelynek az újbóli növekedési pályára állítása hosszú hónapokat, éveket vehet igénybe. Annyi biztos, hogy ez a történet még jelenleg is íródik és egyelőre nehéz meghatározni a lecsengését. Az oltások felvételével talán visszatérhet az élet végre a normál kerékvágásba, de a gazdaságnak még minden bizonnyal több időre lesz szüksége, mire kiheveri a Covid mellékhatásait. Az MNB ugyanakkor jól reagált a válságra és post-COVID szindróma helyett teljes felépülést prognosztizál (MNB 2021.). Reméljük igaza lesz.

Kapcsolattartó szerző:

Árpási Zoltán

Gál Ferenc Egyetem, Gazdasági Kar

5600 Békéscsaba

Bajza u. 33.

arpasi.zoltan@gfe.hu

Corresponding author:

Zoltán Árpási

Faculty of Economy, Gál Ferenc University

Bajza str. 33.

5600 Békéscsaba, Hungary

arpasi.zoltan@gfe.hu

IRODALOMJEGYZÉK:

- Angyal, A. (2020). *A koronavírus felgyorsíthatja az ipari forradalmat*. https://index.hu/gazdasag/penzbeszel/2020/04/23/a_koronavirus_felgyorsithatja_az_ipari_forradalmat/
- Eurostat - General Government Gross Debt – (2021. 02.08) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_17_40/default/table?lang=en
- Központi Statisztikai Hivatal. (2019). *Magyarország, 2019. I-III. negyedév*. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mone/mo1909.pdf>
- Központi Statisztikai Hivatal. (2020a). *A kereskedelmi szálláshelyek külföldi és belföldi vendégforgalma*. https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0017.html
- Központi Statisztikai Hivatal. (2020b). *Ipari termelői árak, 2020. május*. KSH Gyorstájékoztató, 2020. június 30. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/tar/tar2005.html>
- Központi Statisztikai Hivatal. (2020c). *Foglalkoztatottság, 2020. március-május*. KSH Gyorstájékoztató, 2020. június 29. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog2005.html>

- Központi Statisztikai Hivatal. (2020d). *Keresetek, 2020. január-április*. KSH Gyorstájékoztató, 2020. június 30. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/ker/ker2004.html>
- Központi Statisztikai Hivatal. (2020e). *A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2019*. KSH Statisztikai Tükör, 2020. április 30. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gazd/2019/index.html>
- Központi Statisztikai Hivatal. (2021). *A regisztrált gazdasági szervezetek száma*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qvd010.html
- Magyar Nemzeti Bank. (2021). Világjárványtól az újraindításig. Az MNB válságkezelő lépései. Magyar Nemzeti Bank tanulmánykötet, 2021. július
- Price Waterhouse. (2020). *A válságkezelési felkészültség, mint a jövő versenyelőnye: 4 500 válság tanulságai. A PwC 2019-es globális válságfelmérése*. https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/global_crisis_survey_2019.pdf
- Selmeci, P., & Márton, B. (2020). Lépéskényszerben a vállalkozások – Gyors válaszok a rendkívüli kihívásokra. *Világgazdaság*, 2020. 05.26. <https://www.vg.hu/velemenyelemzes/lepeskenyszerben-a-vallalkozasok-gyors-valaszok-a-rendkivuli-kihivasokra-2-2281473/>
- World Tourism Organization (2020a). International Tourism and COVID-19 <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19>
- World Tourism Organization (2020b). Impact assessment of the covid-19 outbreak on international tourism <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>

A FÜRDŐTURISTÁK ELÉGEDETTSÉGÉNEK VIZSGÁLATA AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTUK ÉS A FÜRDŐK SZOLGÁLTATÁS-MINŐSÉGÉNEK VONATKOZÁSÁBAN

Szabó Zoltán¹, Hojcska Ágnes Erzsébet²

1 Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

2 Gál Ferenc Egyetem, Egészség- és Szociális Tudományi Kar

Absztrakt

Az egészségmegőrzéssel kapcsolatos turisztikai utazások világszerte egyre inkább felértékelődtek. Az elmúlt időszakban az egészség felértékelődése által a turizmus felismerte a gyógyvízre alapozott gyógyturizmus fontosságát, ezért egyre növekszik az érdeklődés a gyógyfürdő-szolgáltatásokat igénybe vevők jobb megismerése iránt.

A magyarországi gyógyvízre alapozott gyógyturisztikai szolgáltatások növelésének lehetőségeihez, illetve a piaci igényekhez történő alkalmazkodás akkor lehetséges, ha pontosan ismert a fogyasztók gondolkodása, motivációja, attitűdje.

Primer kutatással megvizsgálásra került a középkorú magyar középosztálybeli fürdőturisták szocio-demográfiai jellemzői közül a gyógyvízzel kezelhető betegség és a fürdők szolgáltatás-minőségével kapcsolatos elégedettség közötti összefüggések.

Megállapítást nyert, hogy a fürdőturisták fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettségét az egészségi állapotuk nem befolyásolja.

Kulcsszavak: elégedettség, fogyasztó, gyógyfürdő-szolgáltatás, gyógyturizmus, turizmus

EXAMINING THE SATISFACTION OF SPA TOURISTS IN TERMS OF THEIR HEALTH STATUS AND THE QUALITY OF SERVICE IN SPAS

Zoltán Szabó¹, Ágnes Erzsébet Hojcska²

1 Hungarian University of Agriculture and Life Sciences

2 Faculty of Health and Social Sciences, Gál Ferenc University

Abstract

Tourism travel related to health preservation has become more appreciated worldwide. In the last years through the appreciation of health the tourism recognized the importance of health tourism based on medical water. Therefore there is a growing interest to know the uses of medical spa services.

Adaption to opportunities for expanding capacities of health tourism related services on the basis of medical water and to market demands is only possible, if consumer thinking, motivation and attitude are known.

Among the socio-demographic characteristics of middle-aged Hungarian middle-class spa tourists, the correlations between the disease that can be treated with medicinal water and the satisfaction with the service quality of the baths were examined with primary research.

It was founded that the satisfaction of spa tourists with the quality of spa services is not affected by their health status.

Keywords: consumer, medical tourism, satisfaction, spa service, tourism

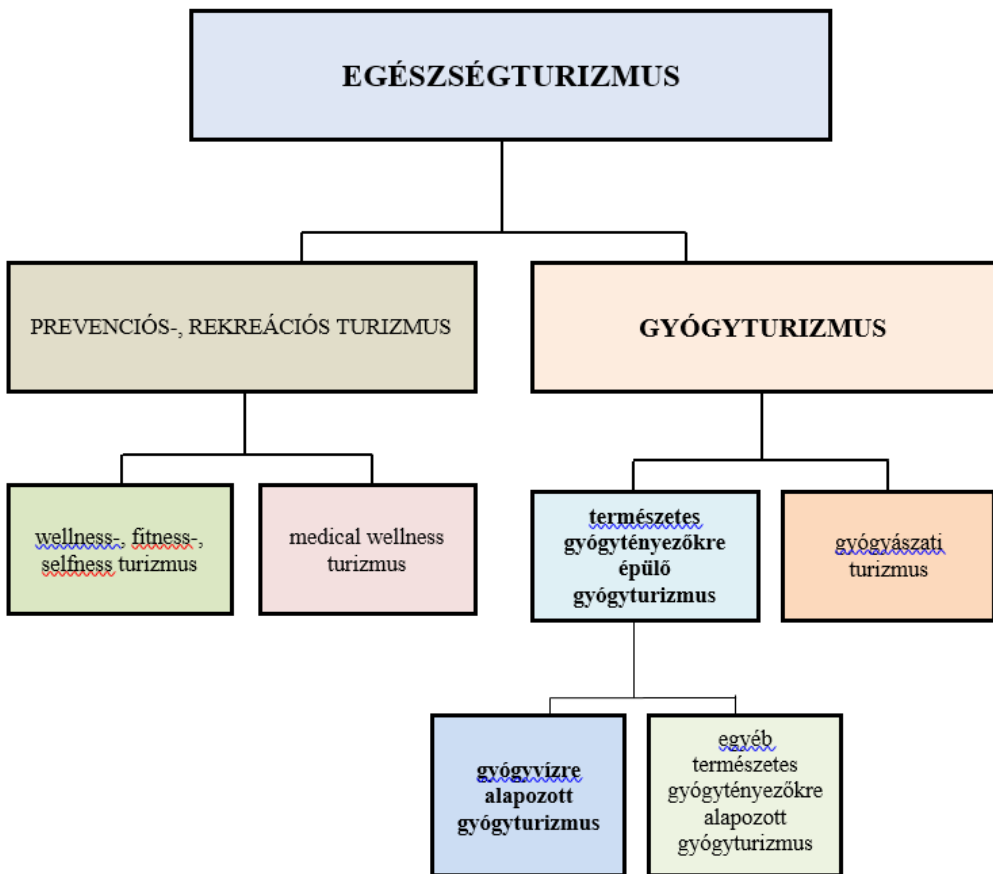
BEVEZETÉS

A világkereskedelem egyik fő pillére a turizmus, mely jelentős szerepet játszik a globális gazdaságban (Clawson & Knetsch, 2013; Bieger & Beritelli, 2012). A turisták számára az egészségügyi kérdések egyre fontosabb szerepet játszanak a desztináció kiválasztásában (Murphy, 2012). A turizmus globális kínálatában Magyarország versenyelőnyét gyógyvizeinek, természeti erőforrásainak és fürdővárosainak köszönheti, melynek révén Közép-Kelet-Európa legéletképesebb fürdőturisztikai piacának számít (Bauer, 2008). A fürdőturizmus Magyarországon a XXI. század legelejétől a fürdőváros-fejlesztéseknek köszönhetően dinamikus lendületet vett (Bujdosó, 2016). A fejlesztések következtében Magyarországon számos fürdőkomplexum található, melyekben a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően élményfürdő, strandfürdő és gyógyfürdő található (Szabó, 2017). Magyarországon a fürdők népszerűek, ezért a turizmuson belül a fürdőturizmus vezető szerepet játszik és dinamikusan növekvő szabadidős és gyógyturisztikai szegmenst képvisel (Printz-Markó & Molnar, 2020). A

magyar gyógyvízkincs hasznosításában alapvető szerepe van annak, hogy a gyógyfürdők üzemeltetői és a területileg illetékes települési önkormányzatok szorosan együttműködjenek. Magyarországon összesen 137 település érintett a gyógyturizmusban, mely települések természeti adottságainak alapját a természetes gyógytényezők, vagyis a gyógyvíz, a gyógyiszap, a gyógygáz, a gyógybarlang és a gyógyklíma adja. Az emberek egészség iránti egyre jelentősebb érdeklődése miatt az egészségturizmus egyre több lehetőséget biztosít, akár a prevenció, rekreáció, akár a természetes gyógytényezők felhasználásával a gyógyturizmus vonatkozásában (Knetsch & Davis, 2019; Andó et al., 2019) (1. ábra).

1. ábra

A természetes gyógytényezőkre épülő gyógyturizmus az egészségturizmus rendszerében

Forrás: Szabó, 2011

A természetes gyógytényezőket leggyakrabban a különböző fürdőkben használják fel számtalan fürdőkezelés és egyéb szolgáltatás-nyújtás alkalmával (Hojcska & Szabó, 2019). Az utóbbi időben egyre többen veszik igénybe a hazai és külföldi gyógyfürdőket és az általuk biztosított fürdőszolgáltatásokat (Chambers, 2016; Kraft & Goodell, 1993). Kutatásunk célja, primer kutatással feltárni a tág értelemben vett, középkorú magyar középosztálybeli fürdőturisták szocio-demográfiai jellemzői közül a gyógyvízzel kezelhető betegség és a fürdők szolgáltatás-minőségével kapcsolatos elégedettség közötti összefüggéseket.

1. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

A kutatás helyszínéül három fürdőt választottunk, melyek az Alföld három olyan megyéjében találhatók, melyeknek a fürdőkkel való ellátottsága a legsűrűbb. A fürdőturisták megkérdezése Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Cserkeszlő Fürdő és Gyógyászati Központban, Csongrád-Csanád megyében a Szentesi Üdülőközpont Fürdő Strand és Uszodában és Békés megyében a Szarvasi Gyógyfürdőben történt. A Cserkeszlő Fürdő és Gyógyászati Központ természeti kincse a 2300 méter mélyből feltörő 82 °C hőmérsékletű termálvíz, mely gyógyvízminősítéssel rendelkezik. A Gyógyászati Központban a fürdőturisták igénybe vehetik a hidro- és balneoterápiás kezeléseken kívül a fizioterápiás, a mechanoterápiás kezeléseket is. A Szentesi Üdülőközpont Fürdő, Strand és Uszoda az egészségturizmus színtere. Fürdőjét az 1735 méter mély forrás 71 °C hőmérsékletű gyógyvíz minősítésű termálvize táplálja. A strand, az uszoda és a körülöttük lévő park a fürdőturisták rekreációs tevékenységek jellemző helyszínei Szentesen. A Szarvasi Gyógyfürdőben úszó-, gyógy- és élménymedencék, valamint gyógyszolgáltatások széles köre biztosítja a fürdőturisták egészséggel kapcsolatos igényeinek a kielégítését. A kitűzött kutatási célunk elérése érdekében a kvantitatív kutatási módszerek közül a kérdőíves felmérést választottunk, mely a leggyakrabban alkalmazott módszer a fogyasztói vélemények felmérésére (Freedman et al., 2005). A kutatáshoz a ServQual modellből indultunk ki, mellyel a fürdők szolgáltatásaihoz kapcsolódó, vendégek által észlelt eltérő gyógyfürdő-szolgáltatás minőségi jellemzők megismerhetők, vagyis az észlelt minőség feltárható. A ServQual modell alapján a fürdők fürdő-szolgáltatásaihoz kapcsolódóan 22 állítást tartalmazó kérdőívet szerkesztettünk a fürdőturisták által észlelt szolgáltatás-minőség mérésére. Az állítások öt dimenziót tartalmaznak, ezek a „kézzelfoghatóság”, a „megbízhatóság”, a „fogékonyság”, a „szavatolás/bizalom” és az „empátia” (Behdioğlu et al., 2019) (2. ábra).

2. ábra
A fürdőszolgáltatás-minőség dimenziói

Forrás: Demir et al., (2020) alapján, saját szerkesztés

A kérdőívvel a ServQual modell alapján Likert-féle skálás, intervallumon mérhető kérdésselvést végeztünk. Az egyetértési skálának az ötfokozatú fajtáját választottuk, mert a válaszadók ezt tudják a legjobban értelmezni úgy, mint az iskolában az osztályzatokat, a teljesen egyetért(5)-től az egyáltalán nem ért egyet(1)-ig. A kérdőív további hét kérdésével pedig a megkérdezettek szocio-demográfiai jellemzőit kívántuk megismerni. Ennek érdekében rákérdeztünk a válaszadó nemére, életkorára, gazdasági aktivitására, legmagasabb iskolai végzettségére, lakhelyére, családi állapotára, a családjának jövedelemszintjére, valamint arra, hogy van-e olyan egészségügyi problémája, mely gyógyvízzel kezelhető (Babbie, 2017). Az információgyűjtés eszközeként a hagyományos papír alapú kérdőívet használtunk, melyet közvetítőkön keresztül juttattunk el a válaszadókhöz (Vargha, 2015). A válaszadók randomizált módszerrel kerültek kiválasztásra a fürdőkhöz. A válaszadókkal szemben támasztott követelmény az volt, hogy magyar állampolgár és nagykorú legyen. Az adatgyűjtésre 2017. november 6. és 2018. január 15. közötti időszakban került sor. Az adatgyűjtés során a szükséges számú minta elérése érdekében fürdönként 120 darab, összesen 360 darab kérdőív került kiküldésre, melyből 330 darab volt értékelhetően kitöltve, mely végül a minta lett. A kérdőíves válaszok számítógépes rögzítését követően, a kutatási célunk elérése érdekében a begyűjtött adatok jellegzetességeit figyelembe véve a leíró statisztikai elemzést választottunk. A statisztikai elemzéshez SPSS 23.0, Windows 10 programcsomagot használtunk (Takács, 2016). A kérdőíveket értékelhetően kitöltő válaszadók szocio-demográfiai jellemzőit a 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat
A válaszadók szocio-demográfiai jellemzői (N=330)

Válaszadók jellemzői		N	megoszlás
Nem	Nő	173	52,42%
	Férfi	157	47,58%
Legmagasabb iskolai végzettség	Általános iskola	35	10,61%
	Szakiskola	77	23,33%
	Érettségit adó középiskola	133	40,30%
	Főiskola, egyetem	85	25,76%
Gazdasági aktivitás	Fizikai munkát végez	153	38,18%
	Szellemi munkát végez	121	36,67%
	Inaktív	83	25,15%
Családi állapot	Egyedül él	118	35,76%
	Kapcsolatban él	212	64,24%
Jövedelemérzet	Legszükségesebbre elég jövedelműek	11	3,33%
	Szerény jövedelműek	91	27,58%
	Átlagos jövedelműek	191	57,88%
	Átlag feletti jövedelműek	37	11,21%
Lakóhely	Budapest	53	16,06%
	Megyei jogú város	68	20,61%
	Nem megyeszékhelyi város	146	44,24%
	Község	63	19,09%
Egészségi állapot	Van gyógyvízzel kezelhető betegsége	177	53,64%
	Nincs gyógyvízzel kezelhető betegsége	153	46,36%

Forrás: Saját szerkesztés

A kérdőívet kitöltők között közel fele-fele arányban vannak a férfiak és a nők, akiknek az átlag életkora 47 év. A válaszadók döntő többségében városban élnek, legmagasabb iskolai végzettségüket tekintve egyharmad részüknek nincs, kétharmad részüknek van legalább érettségije. A megkérdezettek gazdasági aktivitását tekintve negyed részük inaktív, háromnegyed részük aktív. A gazdaságilag aktív válaszadók között közel fele-fele arányban vannak a szellemi, valamint a fizikai munkát végzők. Családi állapotuk szerint közel kétharmad részük párkapcsolatban, több mint egyharmad

részük egyedül él. Jövedelemérzetük alapján legtöbben azok vannak, akik átlagos jövedelemmel rendelkeznek, legkevesebben pedig azok vannak, akiknek a jövedelme csak a legszükségesebbekre elég. A kérdőívet kitöltők közül közel fele-fele arányban vannak azok, akiknek nincs és akiknek van gyógyvízzel kezelhető betegsége.

2. A FÜRDŐTURISTÁK FÜRDŐSZOLGÁLTATÁSOK MINŐSÉGÉVEL KAPCSOLATOS ELÉGEDETTSÉGE EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTUK SZERINT

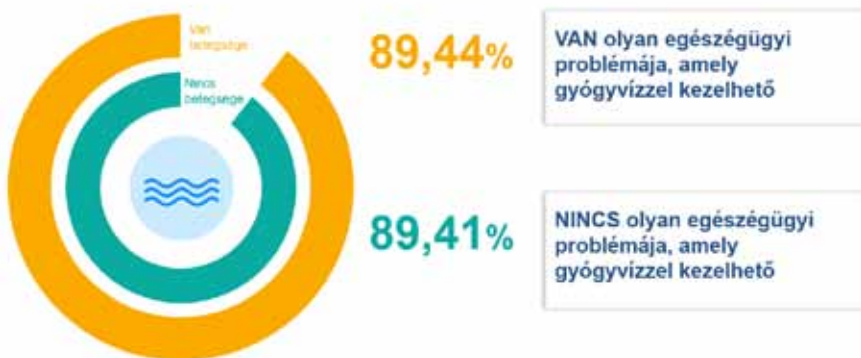
A megkérdezettek egészségi állapota szerint a fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettségük 89,42%-os volt. Azoknak, akiknek van olyan betegsége, amely gyógyvízzel kezelhető és azoknak is, akiknek nincs olyan betegsége, amely gyógyvízzel kezelhető, közel 90%-os volt az elégedettsége.

2.1 A fürdőturisták elégedettsége egészségi állapotuk szerint

A magasabb a fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettségük azoknak a fürdőturisták, akiknek van olyan betegsége, amely gyógyvízzel kezelhető (89,44%) és alacsonyabb az elégedettségük azok, akiknek nincs olyan egészségügyi problémája, mely gyógyvízzel kezelhető (89,41%) (3. ábra).

3. ábra

A fürdőturisták fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettsége egészségi állapotuk szerint

Forrás: Saját szerkesztés

A fürdőturisták fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettségének különbsége egészségi állapotuk szerint alig kimutatható (0,03%) eltérést mutat. A fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettség átlagtól való eltérése nagyobb volt azok körében, akiknek nincs olyan egészségügyi problémája, amely gyógyvízzel kezelhető (7,52%), mint azok körében, akiknek van olyan betegsége, amely gyógyvízzel kezelhető (7,50%).

2.2 A fürdőturisták elégedettsége dimenzióként egészségi állapot alapján

A válaszadók a legnagyobb mértékben a „szavatolás/bizalom” dimenzióba tartozó fürdőszolgáltatásokkal, legkisebb mértékben a fürdőszolgáltatások minőségével a „kézzelfoghatóság” dimenzióba tartozó fürdőszolgáltatásokkal voltak megelégedve. A fürdőszolgáltatások minőségi dimenziói közül a legalacsonyabbra és legmagasabbra értékelték között az eltérés csak 7,74%-pont volt (4. ábra).

4. ábra

A fürdőturisták fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettsége dimenzióként, egészségi állapot alapján

Forrás: Saját szerkesztés

A válaszadók a „szavatolás/bizalom” dimenzióval, vagyis a fürdők munkatársainak ismeretének, tudásának, udvariasságának és képességének a minőségével voltak legnagyobb mértékben (91,75%) megelégedve azért, hogy a fürdő dolgozói bizalmat és megbízhatóságot közvetítsenek a fürdőturisták felé. Ezek közül leginkább (93,32%) elégedettek a fürdő munkatársainak udvariasságával, mert a fürdő munkatársai folyamatosan előzékenyek és udvariasak a fürdővendégekkel.

A megkérdezettek a „kézzelfoghatóság” dimenzióval, vagyis a fürdők létesítmé-

nyeivel, felszereltségeivel, személyzeteivel, és kommunikációs eszközei megjelenései minőségével voltak legkevésbé (84,01%) megelégedve. Ezek közül legkevésbé (82,57%) elégedettek a fürdőszolgáltatásokhoz kapcsolódó kommunikációs eszközök minőségével, vagyis a honlapok, a tájékoztatók, az árlisták, a nyomtatványok minőségét tartják legkevésbé vonzónak.

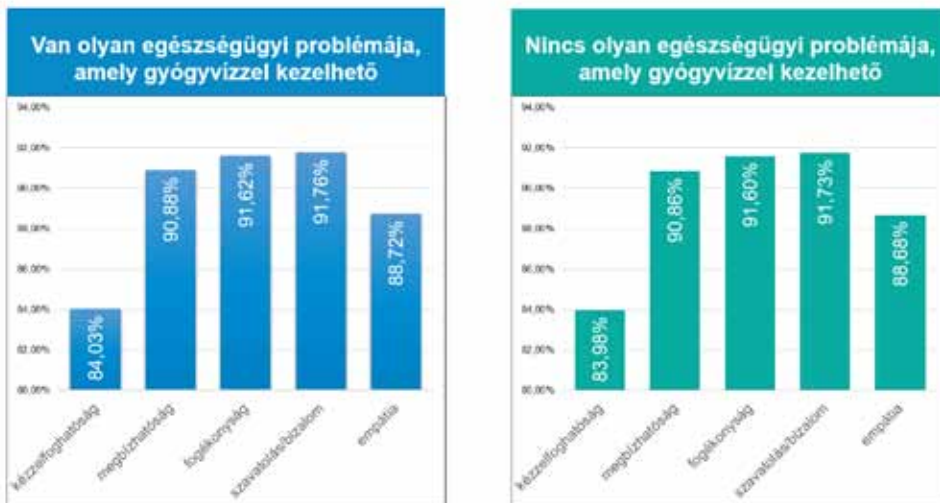
A válaszadók fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos átlagos elégedettségétől való eltérése legnagyobb az „empátia” (7,59%), a „kézzelfoghatóság” (4,10%), és a „fogékonyság” (3,64%), legkisebb a „szavatolás/bizalom” (1,37%) és a „megbízhatóság” (2,73%) dimenziók esetében volt.

3. A FÜRDŐTURISTÁK FÜRDŐSZOLGÁLTATÁSOK MINŐSÉGI DIMENZIÓIVAL KAPCSOLATOS ELÉGEDETTSÉGE EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTUK SZERINT

A különböző egészségi állapotú fürdőturisták fürdőszolgáltatások minőségi dimenzióival kapcsolatos elégedettsége közel azonos (5. ábra).

5. ábra

A turisták fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos, dimenziók szerinti elégedettsége egészségi állapot szerint

Forrás: Saját szerkesztés

Mindkét egészségcsoportban egyértelműen a legalacsonyabb értékelést a „kézzelfoghatóság”, a legmagasabb értékelést pedig a „szavatolás/bizalom” dimenziója kapta. A fürdőturisták a fürdőszolgáltatások minőségével legkevésbé a „kézzelfoghatóság”

dimenziójával voltak megelégedve, közülük is azok, akiknek nincs olyan egészségügyi problémája, amely gyógyvízzel kezelhető (83,98%). A válaszadók legnagyobb mértékben a „szavatolás/bizalom” dimenzióval voltak megelégedve, különös tekintettel azok, akiknek van olyan egészségügyi problémája, amely gyógyvízzel kezelhető (91,76%).

ÖSSZEGZÉS

A kutatásunk céljának megfelelően a megkérdezettek szocio-demográfiai jellemzői alapján sikerült elérnünk a tág értelemben vett, magyar, középkorú középosztályt. Valamint sikerült elérni közülük fele-fele arányban azokat a fürdőturistákat, akiknek van gyógyvízzel kezelhető betegsége, és akiknek nincs. Ezáltal lehetővé vált objektív képet kapni a fürdőturisták elégedettségéről az egészségi állapotuk és a fürdők szolgáltatás-minősége összefüggésének vonatkozásában. A kutatás eredményei alapján megállapítottuk, hogy a három vizsgált fürdőben a megkérdezett fürdőturisták a fürdőszolgáltatások minőségével összességében jelentős mértékben meg voltak elégedve. A megkérdezettek legnagyobb mértékben a „szavatolás/bizalom”, legkevésbé a „kézzelfoghatóság” dimenzióba tartozó fürdőszolgáltatásokkal voltak megelégedve. A különböző egészségi állapotba tartozó válaszadók, vagyis azok, akiknek van gyógyvízzel kezelhető betegségük és azok, akiknek nincs, a fürdőszolgáltatások minőségével szinte egyforma mértékben voltak megelégedve. Legkevésbé a fürdőszolgáltatások minőségi dimenziói közül a „kézzelfoghatóság”-gal azok voltak megelégedve, akiknek nincs gyógyvízzel kezelhető betegsége. A legnagyobb mértékben elégedettek a „szavatolás/bizalom” dimenzióval azok voltak, akiknek van olyan egészségügyi problémája, amely gyógyvízzel kezelhető. A kapott eredmények alapján javasolt a fürdők szolgáltatás-minőségével kapcsolatos vendéglélegedettség növelése érdekében mindkét egészségi állapotú fürdőturista számára, elsősorban azoknak az érdekében, akiknek nincs gyógyvízzel kezelhető betegsége a „kézzelfoghatóság” dimenzió, különös tekintettel a fürdők létesítményeinek, felszereltségének, személyzetének és kommunikációs eszközeinek megjelenésén javítani. Összességében megállapítást nyert, hogy minimális a különbség a fürdőturisták egészségi állapota és a fürdőszolgáltatás észlelt minősége között. A kutatás arra hívja fel a figyelmet, hogy a fürdőturisták fürdőszolgáltatások minőségével kapcsolatos elégedettségét az egészségi állapotuk nem befolyásolja.

Kapcsolattartó szerző:
Hojcska Ágnes Erzsébet
Gál Ferenc Egyetem
Egészség- és Szociális Tudományi Kar
5700 Gyula
Szent István tér 17-19.
h.agnes.erzsebet@gmail.com

Corresponding author:
Ágnes Erzsébet Hojcska
Faculty of Health and Social Sciences
Gál Ferenc University
Szent István square 17-19.
5700 Gyula, Hungary
h.agnes.erzsebet@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK:

- Andó, R., Fritz, P., Patakiné, B. J. (2019). Életmód-szabadidő-rekreáció. In P. Fritz (Ed.), *Alapfogalmak és jelentései a rekreáció területén: Rekreáció mindenkinek III.* (10-29). Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Babbie, E. (2017). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó.
- Bauer, I. (2008). The health impact of tourism on local and indigenous populations in resource-poor countries. *Travel medicine and infectious disease*, 6(5), 276-291.
- Behdioğlu, S., Acar, E., & Burhan, H. A. (2019). Evaluating service quality by fuzzy SERVQUAL: a case study in a physiotherapy and rehabilitation hospital. *Total Quality Management and Business Excellence*, 30(3-4), 301-319.
- Bieger, T., & Beritelli, P. (2012). *Management von Destinationen*. München.
- Bujdosó, Z. (2016). A turizmus és a területfejlesztés kapcsolatrendszere Magyarországon. In S. Kókai (Ed.), *A változó világ XXI. századi kihívásai: tanulmánykötet Prof. Dr. Hanusz Árpád egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*. (63-76). Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet.
- Chambers T. A. (2016). Mineral springs resorts in global perspectives: Spa histories. *Journal of Tourism History*, 8(3), 321-323, DOI: 10.1080/1755182X.2017.1292657
- Clawson, M. & Knetsch, J. L. (2013). *Economics of outdoor recreation*. London. DOI: [10.4324/9781315064215](https://doi.org/10.4324/9781315064215)
- Demir, P., Gul, M., & Guneri, A. F. (2020). Evaluating occupational health and safety service quality by SERVQUAL: a field survey study. *Total Quality Management and Business Excellence*, 31(5-6), 524-541. DOI: <https://doi.org/10.1080/14783363.2018.1433029>
- Freedman, D., Pisani, R., & Purves, R. (2005). *Statistika*. Typotex.
- Hojcska, Á. E., Szabó, Z. (2019). Fürdő-gyógykezelések igénybevételének felhasználói magatartás-vizsgálata gyógyszállodában. In I. R. Kőszegi (Ed.), *III. Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia: Versenyképesség és innováció*. (542-548). Neumann János Egyetem Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar.
- Knetsch, J. L., Davis, R. K. (2019). Comparison of methods for recreation evaluation. In C. S. Van Doren, George, B. Priddle & J. E. Lewis (Eds.), *Land and Leisure*. (151-166). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429025983-15>
- Kraft, F. B., & Goodell, P. W. (1993). Identifying the health conscious consumer. *Marketing Health Services*, 13(3), 4-18.
- Murphy, P. E. (2012). *Tourism: A community approach*. 10(4). London - New York City. DOI: [DOI: DOI.org/10.4324/9780203068533](https://doi.org/10.4324/9780203068533)
- Printz-Markó, E., Molnar, E. I. (2020). Health Tourism—A New System-Model Based on the Four Basic Elements. In S. L. Fotea, I. Ş. Fotea, S. A. Văduva, (Ed.), *Challenges and Opportunities to Develop Organizations Through Creativity. Technology and Ethics Cham*, (253-258). Svájc: Springerpp. https://doi.org/10.1007/978-3-030-43449-6_14

- Szabó, Z. (2011). Inanspruchnahme von Heilbad-Dienstleistungen im Lichte von Verbrauchererhebungen. In F. Darabos (Ed.), *Nemzetközi Tudományos Konferencia Tanulmánykötet*. (121-134). Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
- Szabó, Z. (2017). The development offer values of tourism in Hungary: Az egészségturizmus kínálati értékeinek fejlesztése Magyarországon. In Z. Szabó (Ed.), *The values of spa towns*. (36-47). Magyar Fürdővárosok Szövetsége.
- Takács, Sz. (2016). *Bevezetés a matematikai statisztikába*. Antrész Kiadó.
- Vargha, A. (2015). *Matematikai statisztika. Pszichológiai, nyelvészeti és biológiai alkalmazásokkal*. Pólya Kiadó.

TERMELÉSMENEDZSMENT SZOFTVERES TÁMOGATÁSA EGY VÁLLALAT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

Molnár Gyula, Simon Sándor
Gál Ferenc Egyetem, Gazdasági Kar

Absztrakt

Jelen tanulmány célja, bemutatni egy vállalkozás példáján keresztül hogyan segíti a termelésmenedzsmentet a vállalatirányítási rendszer, illetve a rendszer használata mennyire befolyásolja egy vállalkozás teljesítményét. További célkitűzés, hogy feltárjuk a vállalat informatikai fejlettsége és a vállalati működés eredményessége közötti kapcsolatokat.

Minden vállalkozás működése három alappillérre épül, függetlenül attól, hogy a vállalkozás termékek gyártásával vagy valamilyen szolgáltatás nyújtásával kapcsolatos: a pénzügyek, a termelés és a marketing.

A pénzügyi feltételek megteremtését követően elő kell állítani a terméket, illetve biztosítani kell a szolgáltatást. A termék gazdaságos gyártásáért, és/vagy a szolgáltatás megfelelő színvonalú nyújtásáért a termelésmenedzsment felel. Bár a termelésmenedzsment nevében is benne foglaltatik, hogy a menedzsment része, mégis legtöbb feladata a menedzsment és a mérnöki tevékenységek határán helyezkedik el. Végezetül, a terméket és/vagy a szolgáltatást értékesíteni kell.

A vállalkozások működése szempontjából a termelési folyamatok mellett kitüntetett szereppel bír az információkkal való gazdálkodás, hiszen a hiteles forrásból származó információk birtoklása egyfajta hatalmat, döntéshozatali képességet is jelent.

Az információgazdálkodás feladatait ma már számtalan integrált vállalatirányítási információs rendszer segíti. A piacon elérhető és megvásárolható integrált rendszerek az üzleti folyamatok valamennyi szegmensét képesek leképezni. A bevezetésük akár néhány hét alatt megtörténhet. Fontos kérdés az, hogy a vállalkozások menedzsmentje hogyan tud élni a felkínált lehetőségekkel. A téma ehhez a versenyhelyezethez való alkalmazkodás miatt került feldolgozásra.

A szakirodalomban felhalmozott tudásanyag áttanulmányozása után, megvizsgáljuk az általános és gyakorlati elvárásokat egy piaci vállalatirányítási szoftverrel szemben, a következő lépés, hogy bemutatjuk a vállalkozásban bevezetett vállalatirányítási rend-

szert és azt, hogy a bevezetése hogyan oldotta meg a bevezetést indokló problémákat.

Kulcszavak: információgazdálkodás, termelésmenedzsment, vállalati információs rendszer, ERP, versenyképesség, hatékonyságnövelés

SOFTWARE BASED PRODUCTION MANAGEMENT THROUGH THE EXAMPLE OF A COMPANY

Gyula Molnár, Sándor Simon
Faculty of Economy, Gál Ferenc University

Abstract

The aim of this study is to show, through the example of a company, how production management systems help production management and how the use of the system affects the performance of a company. Another goal is to explore the relationships between a company's IT sophistication and the effectiveness of its operations.

The operation of any business is based on three basic pillars, regardless of whether the business is related to the production of products or the provision of a service: finance, production and marketing.

Once the financial conditions have been created, the product must be produced and the service provided. Production management is responsible for the economical production of the product and / or the provision of the service to an appropriate standard. Although it is included in the name of production management as part of management, most of its tasks are located on the border of management and engineering activities. Finally, the product and / or service must be sold.

From the point of view of the operation of enterprises, in addition to the production processes, the management of information has a special role, since the possession of information from an authentic source also means a kind of power and decision-making ability.

Today, the tasks of information management are supported by numerous integrated corporate governance information systems. The integrated systems available and available on the market are able to map all segments of the business process. They can take up to a few weeks to implement. An important question is how business management can take advantage of the opportunities offered. The topic has been processed to adapt to this competitive situation.

After reviewing the knowledge accumulated in the literature, we examine the general and practical requirements for a corporate governance software. The next step is to present the corporate governance system implemented in the company and how its implementation solved the problems justifying the introduction.

Keywords: information management, production management, Enterprise Resource Planning systems, competitiveness, efficiency improvement

1. BEVEZETÉS

Napjainkban az üzleti informatika témaköre egyre inkább a figyelem központjába kerül, amelyet az is jelez, hogy egyre több vállalat ismeri fel a fontosságát is – nem véletlenül. Az üzleti információs rendszer alkalmazása lehetővé teszi a vállalatok hatékonyabb működésének elősegítését, a döntéshozók információ ellátottságának javítását, ezen kívül jelentős szerepe lehet abban, hogy az informatikára hangsúlyt fordító vállalatok versenyelőnyre tegyenek szert. Valamennyi üzleti vállalkozás legfőbb célja a jövedelmének maximalizálása, amelyet termékek előállítása és/vagy szolgáltatások elvégzésével ér el. Ahhoz, hogy egy üzleti vállalkozás vezetésének munkája sikeres legyen elengedhetetlen a naprakész információk birtoklása.

Vizsgálatunk célja bemutatni egy konkrét példán keresztül, hogyan segíti a termelésmenedzsmentet egy vállalatirányítási rendszer (Enterprise Resource Planning, ERP) bevezetése. További célkitűzésünk bemutatni a bevezetéséről szóló döntések körülményeit.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A termelésmenedzsment egyik funkcionális területe a menedzsmentnek, melynek küldetése közé tartozik mind a termelő- mind a szolgáltató rendszerek működtetése. Elmondható, hogy a termelésmenedzsment missziója a menedzsment és a mérnöki cselekvések együttesének ellátása.

Termelésmenedzsment feladatát tekintve különböző megközelítések lelhetőek fel a szakirodalomban. Gaither (1990) elgondolása szerint egy konvertáló rendszer mely az input erőforrásokat átalakítja és az eredménye termék/szolgáltatás. Chase és Aquilano (1995) megfogalmazása szerint már egy komplexebb folyamatot jelöl, mely szerint annak a termelőrendszernek a tervezését, a működtetését és a javítását jelenti, amely a terméket/szolgáltatást előállítja/nyújtja. Sente (2003) szerint a termelésmenedzsment a termelési folyamat eredményességét érintő tényezők hatékony irányítása, a nyersanyagok beszerzésétől kezdve egészen a késztermékeknek a fogyasztókhoz történő eljuttatásáig, tehát a transzformációs rendszer tervezésével és az áramlási folyamatok irányításával foglalkozó, döntéseken keresztül megvalósuló tevékenységsor.

2.1. Vállalatirányítási információs rendszerek fogalma, jelentősége

„A vállalati információs rendszer (IR) a vállalat környezetére, belső működésére és a vállalat-környezet tranzakcióira vonatkozó információk koordinált és folyamatos beszerzését, feldolgozását, tárolását és szolgáltatását végző személyek, tevékenységek, valamint a funkciók ellátását lehetővé tevő hardver- és szoftvereszközök összessége. Az információs rendszer fő összetevői az ember, mint döntés-előkészítő és döntéshozó, a külső és belső információ, valamint a külső és belső hardver, szoftver elemek és szervezeti megoldások (ún. orgver).” (Michelberger, 2002)

Az integrált vállalatirányítási információs rendszerek biztosítják a gyorsan változó vállalati környezethez való alkalmazkodást a rugalmasság növelésével. Olyan vállalati alkalmazásokat tesznek elérhetővé, amelyek a megszerzett információ integrálásával hozzásegítik a vállalatot, az üzleti adatokból származó profit megszerzéséhez. Mindezt egybevéve tehát az integrált információs rendszerek, az információ szervezett gyűjtésével, feldolgozásával, továbbításával, számítógépes terjesztésével foglalkoznak. (Orbán 2006)

Ebben pedig jelentős szerepet játszik maga az információtechnológia (IT), amely számítástechnikai és információs eszközökkel segíti az információfeldolgozási folyamatot.

A vállalati információs rendszerek bevezetésekor fontos azt az irányelvet követni, hogy a hosszú távú eredmény fontosabb, mint a rövid távú növekedés vagy nyereség. A tisztább kép kialakításához nagyban hozzájárul a megfelelően kialakított belső ellenőrzési rendszer, amely a modern vállalatirányítás egyik eszköze arra vonatkozóan, hogy a vállalati működésből eredő kockázat csökkenjen (Zörög et al., 2010). A vállalatmenedzsment szempontjából fontos, hogy összhang alakuljon ki a stratégiai és operatív célok között (Hágen–Kondorosiné, 2009).

2.2 Általános és gyakorlati elvárások vállalatirányítási szoftverrel szemben

Az ERP rendszerekkel kapcsolatban kiemelhető néhány általános követelmény, amelyet minden forgalomba, vagy használatba lévő rendszernek biztosítani kellene. A teljesség követelményének eleget tevő ERP rendszerek a felhasználó vállalkozás minden gazdasági folyamatát átölelik. (Raffai 2006)

A piacon lévő vállalatirányítási rendszerek moduláris felépítésűek. Ez köszönhető a piaci keresletnek (Kelenhegyi, 2004), hisz főként a tevékenység különbözőségéből adódóan a felhasználóknak különböző modulok fontosak. A rendszer modulokra bontása, bizonyos összetartozó funkciók alapján történik. Ezt alapvetően a szervezeti egységek feladatai szerint csoportosítva kell megoldani. Az ERP rendszerek többsége mégis más-más funkciókat csoportosít egy modul alá. Így hát előfordulhat, hogy az itt leírt modulok egyes rendszerekben összevontan vannak jelen, más rendszerben pedig éppen szétdaraboltan.

1. ábra
ERP rendszerek általános követelményei

Forrás: Tóth (1999)

Az ERP rendszerek a funkcionális megközelítése mellett beszélhetünk adatmodell alapú megközelítésről, vagy akár algoritmikus megközelítésről is. A felhasználók számára azonban a legfontosabb megközelítési mód a funkció alapú. (Rózsa 2008) Az ERP funkciókat vizsgálva az alábbi nagy csoportok különböztethetők meg (Heteyi, 2004):

- Logisztikai jellegű funkciókat tartalmazó modulok: értékesítés, beszerzés, raktározás.
- Pénzügy, számvitel, kontrolling funkciókat tartalmazó modulok: pénzügyi modul (számlák, pénztár, bank), számviteli modulok (könyvelés), kontrolling modul (tervezés, elemzés).
- Gyártáshoz kapcsolódó funkciókkal rendelkező modulok: gyártástervezés, gyártásvezérlés.
- Humánerőforrás és bérkezelés: munkaerő nyilvántartás, bérkezelés, munkaerő tervezés, munkaerő toborzás, szervezet menedzsment, utazás menedzsment, rendezvény menedzsment.
- Beruházás menedzsment: beruházások nyilvántartása, beruházás tervezés.
- Alkalmazásokat átfogó funkciók: felhasználói menedzsment, adminisztráció menedzsment, táblaszintű lekérdezés menedzsment, egyedi fejlesztések.

2.3. Vállalatirányítási rendszerek bevezetésének előnyei

1. Integrálja a pénzügyi információkat, azáltal hogy egy közös adatbázist használ, nagyobb rálátást tesz elérhetővé a vállalatra.
2. Integrálja a vevői információkat.
3. Standardizálja és felgyorsítja a gyártási folyamatokat.
4. A logisztikai feladatok optimalizálásával csökkenti a készletállományt.
5. Integrálhatóvá teszi az értékteremtő folyamatokat (Stratégiai vállalatirányítás – Strategic Enterprise Management – SEM).
6. Biztosítja az alkalmazottak számára a vállalati információk, a vállalati tudásbázis gyors és könnyű megszerzését.
7. Nemcsak egy adott vállalat saját folyamatait képes integrálni, hanem elérhetővé teszi a vevők, szállítók, partnerek, vagy más szervezetek egyes folyamatait.

3. ERP BEVEZETÉS AZ EMHŐ-BAUDERMANN KFT-NÉL

3.1. Az ERP rendszer bevezetésének háttere:

1. Integrálja a pénzügyi információkat: a vállalat árképzése a 2012-ben kialakított szintet képviselte, így az árrés megfelelő mértékű érvényesítése is jelentős problémákba ütközött.
2. Integrálja a vevői megrendelésekkel kapcsolatos információkat: vevői kedvezmények és ajánlati árak.
3. Készletkezelés nyomon követése teljes mértékben hiányzott a logisztikai tevékenységek köréből. Hiányoztak a tényleges készletérték és készletmennyiség naprakész adatai, valamint a vevői rendelések teljesítéséhez szükséges anyagmennyiség elérhetőségének és rendelkezésre állásának meghatározása is problémákba ütközött. A beszerzési rendelések tervezhetősége sem volt megvalósítható a naprakész információk hiányában.
4. A hiányos és elavult adminisztrációs módszerek kiváltása. A vállalat tevékenységének nyomon követése kizárólag szervezetlen (ad-hoc) módon készülő és folyamatos átalakulásnak kitett Excel táblázatokon alapult. A vevői rendelések manuális, papír alapú rögzítését lehetővé tevő dokumentum az alábbiakban látható. Ezen dokumentum szolgált a továbbiakban az üzemi területen a termelés nyomon követésére, valamint a szállításkézelés adminisztrációjára is.

A használatban levő megrendelőlap hiányosságai elsősorban a speciális megmunkálásokat, valamint az alapértelmezettől eltérő színekombinációkat tartalmazó megrendelések esetén voltak leginkább szembetűnőek. Ilyen szerkezettel a megrendelőlap csak szabadszavas, kézzel írott megjegyzések segítségével tudott a gyártást végző üzem számára pontosabb gyártástechnológiai instrukciókkal szolgálni. Ezen manu-

ális adatkezelés teljes mértékben lehetetlenné tette a cégen belüli bármilyen jellegű kontrolling tevékenységet. A megfelelő döntéstámogatási információk hiányában a kereskedelmi és termelési tevékenység tervezhetetlen volt, így az esetleges hatékonyságjavítást célzó vizsgálatok, valamint lépések is elmaradtak a vállalat életében.

2. ábra
Megrendelő lap

[illegible]

Forrás: Molnár (2020)

3.2. A bevezetésre kerülő ERP rendszer bemutatása

A bevezetésre került rendszerben a vevői rendeléskezelést és a termelés nyomon követését ellátó modulok képzik a szoftver gerincét. A rendszer funkcióinak leírása mellett képernyőfelvételekkel illusztráljuk az egyes felhasználói felületek lehetőségeit.

3. ábra
Modulok

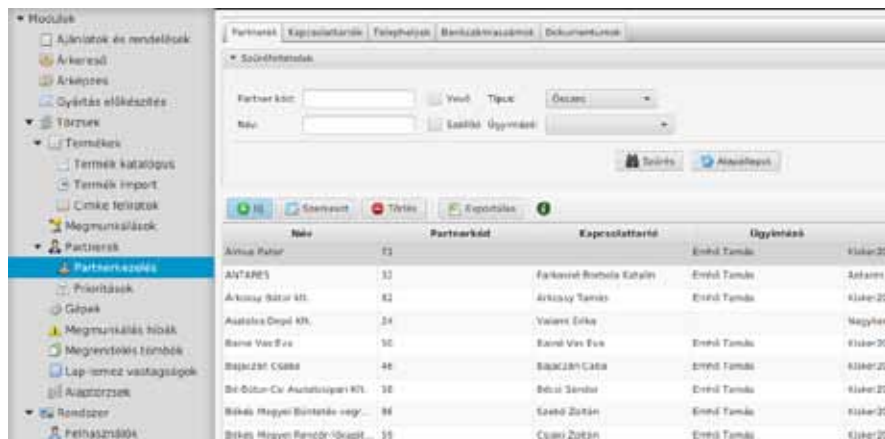

Forrás: Molnár (2020)

PARTNERTÖRZS

Az eladások növelését segítő ügyféladatbázis felépítését a vevők alapadataival kell kezdeni. A rendszer lehetővé teszi az ügyfél törzsadatok rögzítését és automatikus betöltését külső adatbázisból.

4. ábra
Partnerkezelés

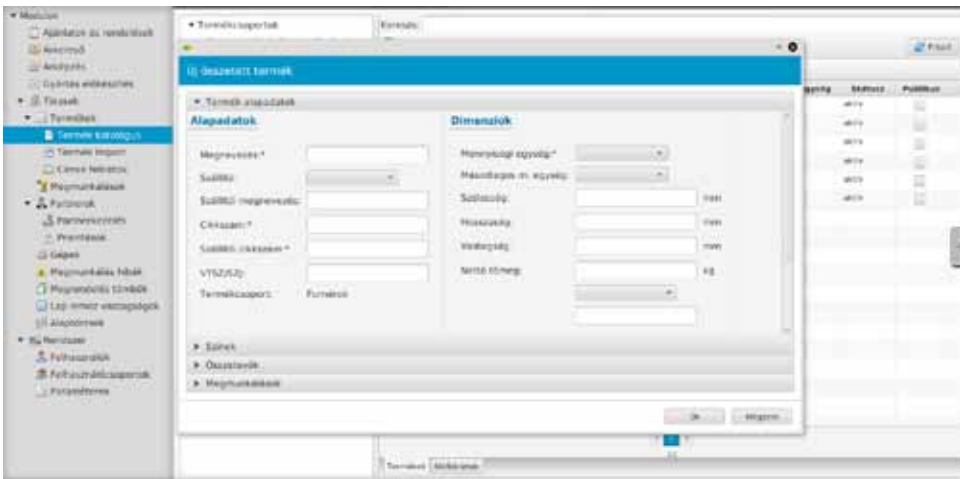

Forrás: Molnár (2020)

TERMÉKKATALÓGUS

A műszaki cikkspecifikáció a vevő által meghatározott termékparaméterek rögzítését és a gyártás során előállításra kerülő végtermék ellenőrzési paramétereinek rögzítését biztosítja. A rendszer lehetővé teszi technológiai utasítások, valamint műszaki rajzok dokumentumként történő kezelését is.

5. ábra
Termék katalógus

Forrás: Molnár (2020)

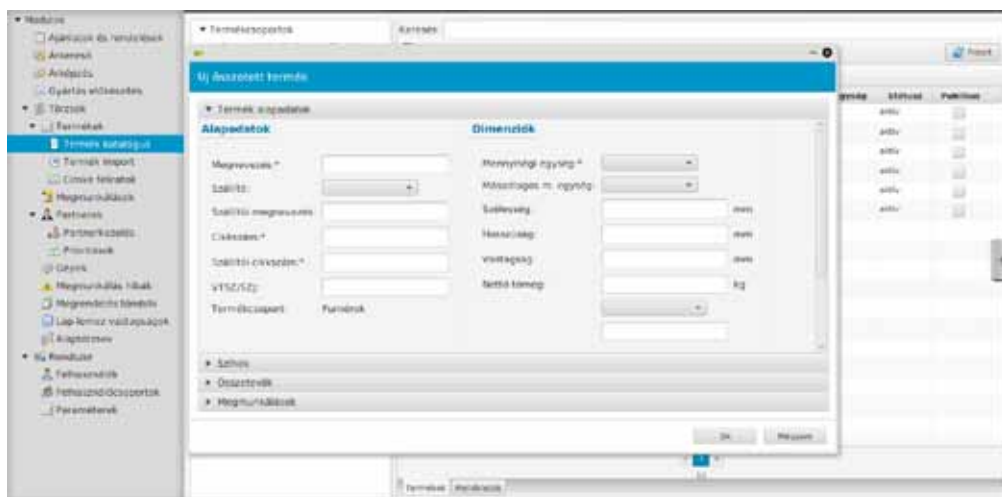
A végtermékek összeépülését a rendszer darabjegyzékek formájában tartja nyilván. Minden vevői cikkhez egyedi darabjegyzékek rendelhetők, melyek közül a termelés indításakor nem csak az alapértelmezett választható, hanem bármely alternatív összeépülési lista is.

A terméktörzs kialakítása a számlázás egyik alappillére, kitöltése elengedhetetlen, csak olyan szolgáltatásokat, termékeket lehet a számlázás során használni, amelyek ebben a törzsállományban megtalálhatók.

MEGMUNKÁLÁSOK

Minden megmunkálást kötelezően egy műveletcsoportba sorolunk be. A műveletcsoportok listája egy rendezett lista, azaz a rendszerben szabadon beállítható sorrend egy technológiai sorrendet ír elő, amelyet a rendszer minden munkadarab esetén ellenőriz a téves gyártási folyamat megelőzése érdekében.

6. ábra
Megmunkálások

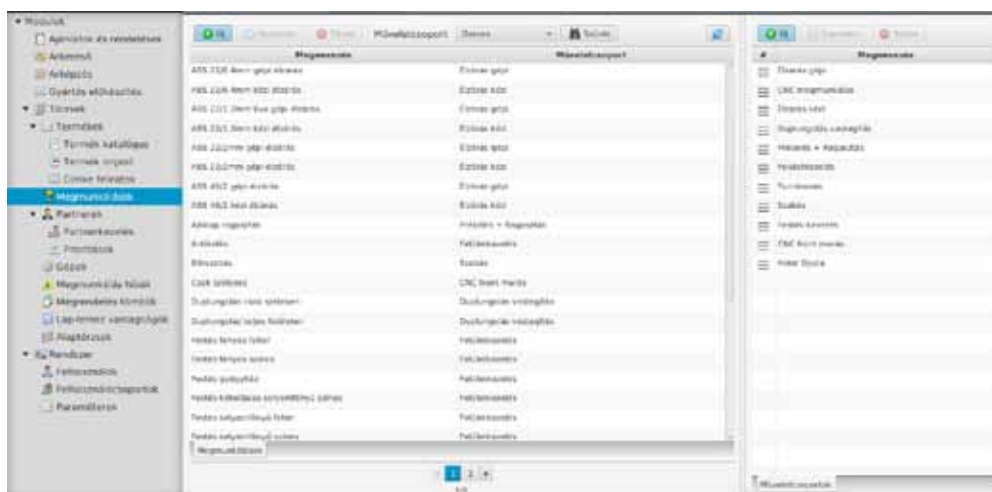

Forrás: Molnár (2020)

VEVŐI RENDELÉSKEZELÉS

Az árlisták alapvetően az alaptermékek és a megmunkálások függvényében alakíthatók ki. Az egyes partnerek különböző kedvezményekben részesíthetők már az egyes termékek vonatkozásában is.

7. ábra
Árkereső

Forrás: Molnár (2020)

ÉRTÉKESÍTÉSI AJÁNLATOK

A cég termékei iránti konkrét vevői érdeklődést vevői ajánlatkérésnek nevezzük. Az ajánlatkészítés során mind az alaptermékek, a szerelvények és a szükséges megmunkálások tekintetében a rendszer törzsadataira támaszkodva a partnerek részére személyre szabott ajánlatváltozatok állíthatók ki. Az ajánlatkészítő modul automatikus dokumentáció generálással rendelkezik, így esztétikus formátumú ajánlati dokumentáció nyújtható át az ajánlatkérő partnerek számára.

8. ábra Ajánlat

Ajánlat	EB-AJ 00315
Emhő-Baudermann Kft.	
5700 Gyula, Henyey Miklós utca 19.	
Telefon: +36 66 463 640; e-mail: info@em-bau.hu	

Ajánlatkérő: OROShazaGLAS Kft.

Kért határidő: 2020.11.13.

Vállalt határidő: 2020.11.13.

Egyéb termékek

Megnevezés	Cikkszám	Szín	Nettó egységár	Mennyiség	Mértékegység	Nettó ár összesen
Egyedi asztallélap	OG_01		147 401	1 db		147 401
Összesen						147 401

Forrás: Molnár (2020)

A megrendelések modul a teljes körű vevői igények rögzítését teszi lehetővé. A megrendelések tételekre – ún. munkalapokra – oszthatók. A munkalapok biztosítják a gyártási folyamat nyomon követhetőségét a rendszerben.

A végtermékre vonatkozó gyártási paraméterek beállítására is lehetőség nyílik, például szélesség, hosszúság, mennyiség. A vállalati rendszerbe befogadott megrendelések és a létrehozott munkalapok listájáról e-mail alapú visszaigazolás küldhető ki a megrendelők számára, amely tartalmazza az egyes munkadarabokhoz tartozó azonosító számot is.

A megrendelőhöz hozzárendelt árlisták közül választva lehet a munkalapok, így a teljes megrendelés, árazását automatikusan elvégezni.

ÉRTÉKESÍTÉSI MEGRENDELÉSEK

A modul célja az egyszerűbb, hatékonyabb értékesítést támogató munkavégzés lehetővé tétele. A rendszer támogatja az értékesítők munkáját az adott, teljes értékesítési folyamatra vonatkozóan: Ajánlat -> Rendelés -> Szállítás -> Számlázás

9. ábra
Ajánlatok és rendelések

Rendelésazonosító	Megrendelő	Típus	Jelleg	Státusz	Kelt határidő	Változt. határidő	Mégintve	Értékesítő
99-000001	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000001
99-000002	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000002
99-000003	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000003
99-000004	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000004
99-000005	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000005
99-000006	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000006
99-000007	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000007
99-000008	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000008
99-000009	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000009
99-000010	10 - Buda-Békéscsaba	ajánlat	ajánlat	ajánlat	2020.01.01	2020.01.01	2020.01.01	10-000010

Forrás: Molnár (2020)

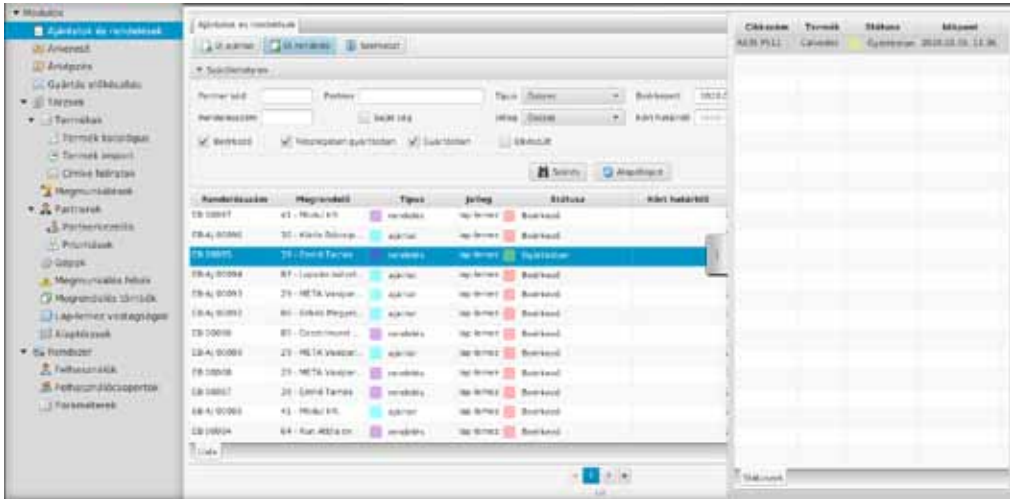
A rendszer emellett lehetővé teszi az alábbiakat:

1. gyártásból érkező előrejelzések kezelése;
2. potenciális értékesítési lehetőségek kezelése és nyomon követése, kereskedelmi feladatok támogatása;
3. ajánlatkészítés támogatása;
4. ajánlati árazás, többszintű kedvezmény rendszer kezelésének biztosítása több szinten.

A rendszer alkalmas a kedvezmény-rendszerek és azok kombinációinak kezelésére:

1. mennyiségi kedvezmények;
2. egyedi árak;
3. értékhatárhoz kötődő kedvezmények;
4. időszaki kedvezmények.

10. ábra
Ajánlatok és rendelések 2.

Forrás: Molnár (2020)

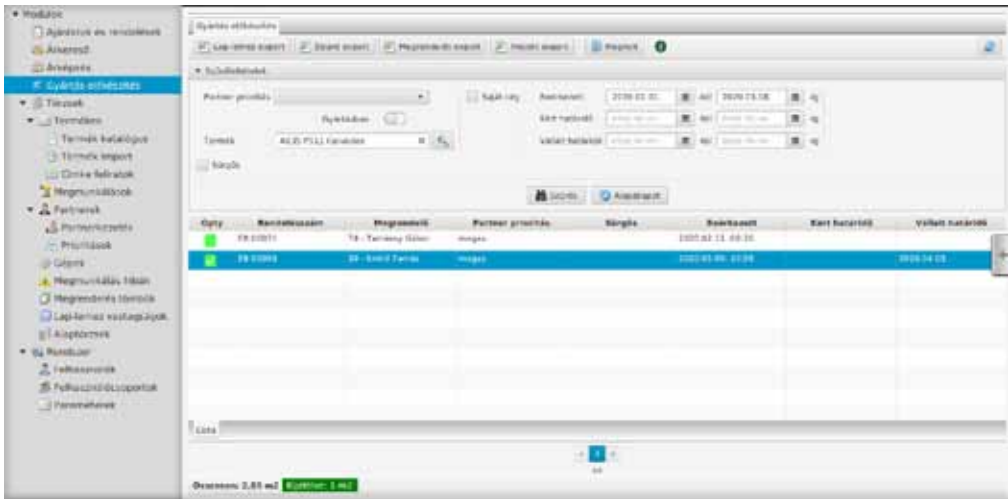
Megrendelés tételek felvétele az alábbi módokon lehetséges:

1. Termékek az árukészletből, előrerendelések (ha nincs elegendő készlet) Az árukészlet adatbázisból választhatók ki a megrendelt termékek. Ha az adott termékből jelenleg nincs készleten, akkor az előrerendelésként fog felkerülni a megrendelőlapra.
2. Szolgáltatás, munkadíj táblázatból Munkadíjak, szolgáltatások, költségek táblázatból választható ki az a tétel, ami a megrendelőlapra fog kerülni.
3. Manuálisan, begépeléssel
4. Bizományi elszámolás Bizományban lévő termékek felvétele egy összesített bizományosi elszámolási táblázatból.
5. Eszközbérlés

1. A megrendelés adataiból generált PDF-formátumú dokumentum kinyomtatásával.
2. Táblagép alapú mobilapplikációban, ún. elektronikus munkalapon.

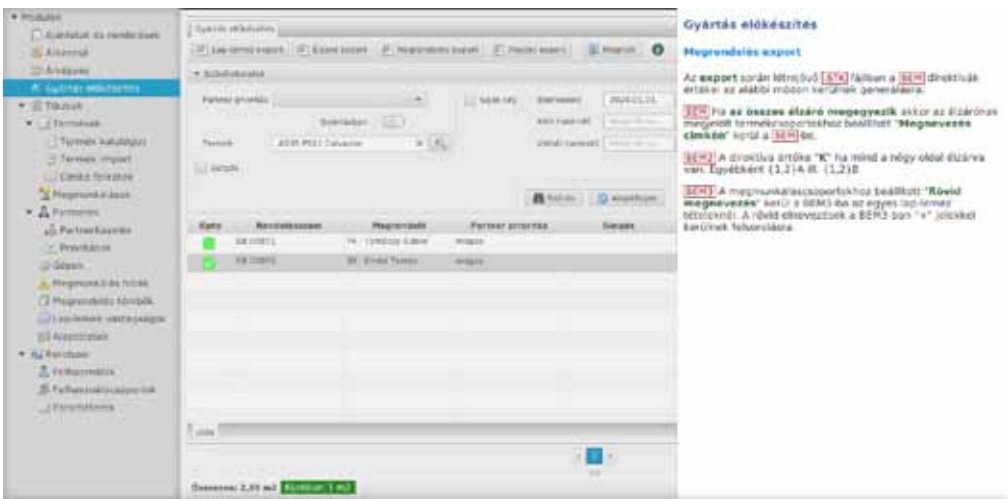
12. ábra
Gyártás előkészítés (saját szerkesztés)

Forrás: Molnár (2020)

A rendszer lehetővé teszi a gyártások ütemezését, javaslatot tesz a gyártási folyamatok sorrendiségére, az egymást követő gyártások prioritására, munka és erőforrás szükségletére. Figyelembe veszi a technológiai sorrendi korlátozások kezelését.

13. ábra
Gyártás előkészítés 2.

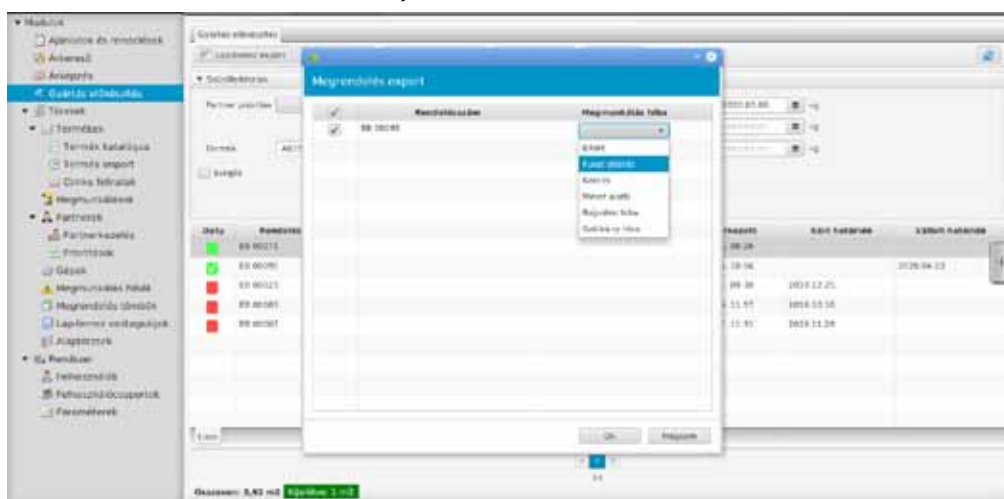

Forrás: Molnár (2020)

A gyártási szám/sarzs szám kezelésének célja a raktári készletek, gyártott termékek nyomon követhetőségének elősegítése, a szavatossággal rendelkező tételek felhasználásának optimalizálása. A rendszer lehetővé teszi sarzs és gyártási számok generálását automatikus és/vagy manuális módon, majd az egyedi azonosító számok nyomon követését. A sarzs, más néven köteg szám – több, egy gyártásból beérkező cikk együttes azonosítását szolgálja. A gyártási szám – cikkenként különböző, egyedi azonosítást tesz lehetővé.

A gyártáselőkészítés további célja a késztermék alapanyag szükségletének rögzítése és kezelése. A rendszer lehetőséget biztosít az egyes késztermékek előállításához szükséges alapanyag-mennyiségek megadására, illetve ezen mennyiségek tetszőleges módosítására.

14. ábra
Gyártás előkészítés 3.

Forrás: Molnár (2020)

A termelési tevékenység indítása a belső rendelések vagy gyártási lapok alapján történik, mely a beszerzési és kereskedelmi tevékenységet végző felhasználók számára visszaigazolást is jelent a termelés által vállalható határidők és gyártható mennyiségek vonatkozásában. A termelés indítása során a szükséges alapanyagok a gyártásközi raktárba kerülnek egy raktári kiadólap segítségével. A gyártási szakaszok befejezését követően a lejelentések során az arra jogosult felhasználó választhat a normál, a döntésre váró, valamint a selejt jellegű lejelentések közt.

A rendszerben lehetőség van a teljes megrendelések exportjára az ún. „Opty” rendszer valamint egy külső számlázó rendszer számára. Az „Opty” rendszer az alapanyagok felhasználásának leghatékonyabb módját biztosítja. A vállalati rendszerben elkészített munkalapok teljes körű adattartalma elérhető egy táblagépre megvalósított applikáció segítségével.

Az elektronikus munkalapot megvalósító applikáció többes célt lát el. Alkalmas az ún. gyűjteménykezelésre, mellyel az egyes raktárhelyek közti mozgásokat valamint a külső telephelyen történő megmunkálások nyomon követését teszi megoldottá. Az applikáció segítségével az üzem területén online elérhetők a megmunkálásra várakozó munkadarabok alapadatai, valamint a hozzájuk tartozó műszaki rajzok is.

A rendszer lehetővé teszi, hogy akár vonalkódolvasás, akár felhasználói interakció segítségével az egyes megmunkálások elindításának és befejezésének ténye naplózható legyen.

15. ábra
Opty rendszer

Alapadatok		Megmunkálások	
Megrendelés			
Megrendelésszám	T-00004/2020		
Partnerkód	123		
Rögzítve	2020.04.27. 11:51		
Rögzítette	Albel Péter		
Dimenziók			
Szélesség	900 mm		
Hosszúság	1229 mm		
Szélesség 2	0 mm		
Hosszúság 2	0 mm		
Mennyiség	1 db		
Kerület	4,258 fm		
Össz. kerület	4,258 fm		
Felület	1,106 m2		
Össz. felület	1,106 m2		
Időpontok			
Technológia	Laminált		
Vállalt határidő	-		
Elkészült	-		
Kiadva	-		
Egyéb			
Projekt	-		
Alakos	Nem		

Forrás: Molnár (2020)

4. KÖVETEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A rendszerben kialakított funkciók a teljes vállalati tevékenységet olyan mértékben tudták lefedni, hogy a tevékenységekről rögzített tranzakciók adataira alapozott statisztikák és lekérdezések megfelelő minőségű vezetői döntéshozatalt tudnak támogatni az arra jogosult vállalati felhasználók számára. Ezen adatok és információk birtokában már a pénzügyi, készletgazdálkodási, termelési és logisztikai folyamatok nagy valószínűséggel költséghatékonyabbá és általánosan jobb minőségűvé tudtak válni a rendszer bevezetését követően. A vállalati információs rendszerben az alábbi döntéstámogató statisztikák azok, amelyek ezen hatékonyságnövelő eredményeket biztosítani tudják:

1. Anyagfelhasználás. Termékre, partnerre, megrendelésre, megmunkálásra vetítve az összmennyiség.
2. Átfutási idők: Termék, partner, megmunkálásra vetítve a megrendelések átfutási ideje.
3. Értékesítés: Termékenkénti, termékcsopontonkénti és partnerenkénti bontásban az értékesítési volumen.
4. Megmunkálások: A megmunkálások összidőtartama és összmennyisége partnerre és termékre vetítve, megmunkálásonkénti bontásban.
5. Munkaterhelés: Adott időszakra vonatkozó elvégzett megmunkálásmennyiség. Az információk partner, termék és megmunkálás vonatkozásában nyerhetők ki a rendszerből.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az Emhő-Baudermann Kft esetében az ERP rendszer kiemelkedően támogatja a vállalkozás irányítási rendszerét, azaz e vállalkozásnak kimondottan szüksége van egy vállalatirányítási és az azt támogató informatikai rendszerre is ahhoz, hogy működése hatékonysága növekedjen, és sikeresen végre tudja hajtani a vállalati stratégiája irányelveit.

Kapcsolattartó szerző:

Simon Sándor

Gál Ferenc Egyetem, Gazdasági Kar

5600 Békéscsaba

Bajza u. 33.

simon.sandor@gfe.hu

Corresponding author:

Sándor Simon

Faculty of Economy, Gál Ferenc University

Bajza str. 33.

5600 Békéscsaba, Hungary

simon.sandor@gfe.hu

IRODALOMJEGYZÉK

Önálló könyv:

- Chase, R. B., and Aquilano, N. J. (1995). *Production and Operations Management. Manufacturing and Services*. Irwin
- Hágen, I., Kondorosi, F. (2009). Üzleti tervezés, „Controll 2003” Kft. Debrecen
- Kovács, I. (2011). *Integrált vállalatirányítási rendszerek*. Szent István Egyetem.
- Szente, B. (2003). *Termelés és szolgáltatásmenedzsment*, Universitas-Győr Nonprofit
- Sziray, J., Gaul, G. (2006). *Vállalati információs rendszerek I.* Széchenyi István Egyetem
- Sziray, J., Gaul, G., Erdős, F. (2006). *Vállalati információs rendszerek II.* Széchenyi István Egyetem
- Vermes, P. (2006). *Termelésmenedzsment* [Oktatási segédlet a műszaki menedzser szak hallgatói számára]. Szolnoki Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Fakultás
- Gaither, N. (1990). *Production and Operations Management. A Problem-Solving and Decision-Making Approach*. The Dryden Press
- Hetyei, J. (2004). *ERP rendszerek Magyarországon a 21. században*. Computerbooks, Budapest
- Kelenhegyi, P. (2004). Úton az ERP felé, *IT-Business* 08. szám, 2004. október 12.
- Koltai, T. (2006). *Termelésmenedzsment*. Typotex Kiadó.
- Michelberger, P. (2002). *Termelő és szolgáltató vállalatok információs rendszerei*, Budapesti Műszaki Főiskola Keleti Károly Gazdasági Főiskolai Kar
- Molnár, Gy. (2020). *Termelésmenedzsment szoftveres támogatása egy vállalat példáján keresztül* [Bsc Szakdolgozat]. Gál Ferenc Egyetem
- Orbán A. (2006). *Vezetői információs rendszerek a közigazgatásban*
- Raffai, M. (2006). *Az információ - szerep, hatás, menedzsment*, Palatia, Győr
- Rózsa, T. (2008). *Kis- és középvállalkozások számítógépes információs rendszereinek funkcionális, hatékonysági és gazdasági elemzése* [Doktori disszertáció]. Debreceni Egyetem
- Soós, T. (2013). *Technológiával támogatott vállalkozások*, Kiadó: Kis-Tóth Lajos
- Zörög, Z. (2012). *A vállalati információs rendszerek, mint gazdasági erőforrások és az alkalmazásukhoz szükséges munkaerő kompetenciák* [Doktori disszertáció]. Debreceni Egyetem

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS, TUDATOS TÁPLÁLKOZÁS KIALAKÍTÁSA A MINDENNAPOKBAN A KÖZÉTKEZTETÉSI SZOLGÁLTATÁSON KERESZTÜL

Beke Szilvia

Gál Ferenc Egyetem, Egészség- és Szociális Tudományi Kar

Absztrakt

A közétkeztetési reform elindítása, immáron lassan egy évtizedes múltra tekint vissza, melynek végeredményeként született meg a 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról. A rendelet immáron korcsoportosan a Food Based Dietary Guidelines európai ajánlásai alapján alakította át a korábbi Menza körképek során bemutatott korántsem ideális helyzetet. Az egészségtudatos táplálkozás kialakítása érdekében a közétkeztetés, mint lehetőség adott, ehhez azonban meg kell őriznünk az étkezők elégedettségét.

A tanulmányom gyakorlati részében három korcsoportban (óvoda, általános és középiskola) végeztem felmérést saját szerkesztésű kérdőívvel, melynek elsődleges célja volt, hogy felmérje, a gyermekek, illetve szülők milyen mértékben elégedettek a közétkeztetéssel, valamint, hogy táplálkozási szokásaik, és alapanyag-ismeretük mennyiben függ a szolgáltatás igénybevételétől. A kiosztott 300 kérdőívből 256 érkezett vissza értékelhetően. Ezen kívül, a kínálat oldaláról a város közétkeztetését biztosító szolgáltató vezetőjével készítettem félig strukturált interjút. Az adataimat Microsoft Excellel és SPSS programok használatával dolgoztam fel.

Az eredmények közül kiemelném, hogy az elégedettség és a szolgáltatás igénybevételi ideje közötti szignifikáns kapcsolat csak a 2-5 éve és az öt évnél régebben igénybevevők között mutatható ki, ugyanakkor az életkor és az elégedettség között negatív korreláció áll fenn, vagyis minél idősebb a válaszadó, annál elégedetlenebb. Az elégedettség esetében a válaszadók érzékenyen reagálnak a körülményekre, melyek közül a legerőteljesebb kapcsolatot a tálalás minőségével, valamint az ételek hőmérsékletével találtam. Ugyanakkor ezeknél erőteljesebb kapcsolat áll fenn az ételek minősége és ízletessége között.

Kulcsszavak: közétkeztetés, gyermekek táplálkozása, egészségtudatos táplálkozás, MENZA reform, elégedettség

HEALTH PROMOTION, ESTABLISHING A CONSCIOUS NUTRITION EVERYDAY LIFE THROUGH THE COMMUNITY CATERING SERVICES

Szilvia Beke

Faculty of Health and Social Sciences, Gál Ferenc University

Abstract

Launching of the community catering reform with its almost a decade-length history ended up the order of 37/2014 (IV.30.) EMMI, which is about the nutritional and medical regulations of community catering. The order, based on Food Based Dietary Guidelines for different age groups together with European recommendations, has been refashioned the previously not ideal picture demonstrated by school dinners' (MENZA) reviews. In order to develop a health-conscious diet, catering has been provided as an option, but for this we need to maintain the satisfaction of the users.

In the practical part of my study I have done a survey in three age groups (kindergarten, primary and secondary school) by self-made questionnaires whose primary aim was to assess how much children and their parents are satisfied with community catering and how much their nutritional habits and knowledge of raw materials/ingredients depend on their usage of the service. From 300 handed-out questionnaires 256 came back with results. Besides them showing the side of the supply I have made a semi-structural interview with the director of the local community catering company. My data were processed by using Microsoft Excel and SPSS programs.

From the results I would underline there is a significant relation between satisfaction and the length of resourcing the service focusing only those who use the service for at least 2-5 years or more than 5 years. Hence, there is a negative correlation between the age and satisfaction, namely the elder the respondent is, the less satisfied he is. In connection with satisfaction the respondents have given a sensible reaction of the conditions from which the strongest relations I have found were the quality of the serving and the temperature of the meal. At the same time there is a stronger relation between the quality of the meal and its taste.

Keywords: community catering, child's nutrition, health conscious nutrition, school dinner (MENZA) reform, satisfaction

BEVEZETÉS

Napjainkra az elhízás, valamint az ebből eredő krónikus degeneratív megbetegedések aránya hazánkban is aggasztó mértéket ölt.

A legtöbb szokás kialakítása születésüinktől kezdődik a családban, melyet későbbiekben a nevelési, oktatási intézményekben szerzett ismeretek, valamint a kortár-

sak körében tapasztaltak fognak kiegészíteni. A közétkeztetés is egy olyan tapasztalat, mellyel az életünk folyamán szinte hosszabb-rövidebb ideig valamennyien találkoztunk. Felmerül a kérdés, hogy lehet-e ezt a szolgáltatást úgy alakítani, hogy a konkrét táplálkozási igényeken túl a prevencióhoz is hozzájáruljon, segítve ezzel, azt, hogy a felnövekvő generáció tudatosabban figyeljen oda saját és majdani gyermekei táplálkozására. Az elmúlt évtizedekben e szolgáltatás számos kritikát kapott, mind szakmai, mind pedig a szolgáltatást igénylők oldaláról. A 2000-es évek elején elkezdődött folyamatos nyomon követés, majd a 2011-ben Békés megyéből elinduló MintaMenza program és a 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet, egyaránt azt a törekvést támogatja, hogy gyermekeink számára egy kiegyensúlyozott, a korszerű táplálkozástudományi irányelveket szem előtt tartó szolgáltatás jöjjön létre, mely hosszú távon kiegészíti a helytelen táplálkozásból és életmódból kialakuló megbetegedések megelőzését.

GYERMEKEINK EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTÁT MEGHATÁROZÓ TÁPLÁLKOZÁSI ÉS ÉLETMÓDBELI SZOKÁSOK

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) az elhízást 1997-ben hivatalosan is világvárányynak nyilvánította, mely napjainkban a fejlett, és fejlődő országokat egyaránt érinti (Caballero B, 2007.).

A gyermekek egészségmagatartásának nemzetközi vizsgálata – Health Behaviour in School-aged Children (HBSC), négyévente monitorozza az elhízás alakulását, a fizikai aktivitást, az egészségmagatartást, valamint az ehhez társuló szocioökonómia jellemzőket és felmerülő egyenlőtlenségeket – hazánk tekintetében a 2014-es adatokkal összehasonlítva az alábbi tényekre mutatott rá:

- jóval kevesebben reggeliznek rendszeresen és ezzel együtt jelentősen csökkent a gyümölcsöt és zöldséget naponta fogyasztók aránya is, különösen a fiatalabb korcsoportokban. Ugyanakkor csökkent az édesség- és az üdítőital-fogyasztás gyakorisága is;
- a vizsgált korcsoportok közül emelkedett a túlsúllyal, illetve elhízással küzdő gyermeke aránya a 13 éves korcsoportban, míg a többi korcsoport változatlan vagy minimális javulást mutat;
- a legtöbb serdülő étrendje nincs összhangban a táplálkozási ajánlásokkal, ami aláássa az egészséges fejlődés lehetőségét. Három serdülőből körülbelül kettő nem eszik elegendő tápanyagban gazdag ételt, valamint négyből egy minden nap fogyaszt édességet, és hatból egy minden nap iszik cukros üdítőitalt;
- csökkent az alkoholt kipróbálók és a részegség előfordulásának aránya (ELTE Pszichológiai és Pedagógiai Kar, 2021).

A Magyar Dietetikusok Országos Szövetsége, valamint a Nestlé Hungária Kft. együttműködésének köszönhető vizsgálat, melyben 860 gyermek vett részt azzal a céllal, hogy 4–10 éves gyermekek antropometriai adatait, táplálkozásának és fizikai aktivitásának mértékét felmérjék, az alábbi megállapításokat tette:

- a vizsgálatban részt vevő gyermekek 21%-a túlsúlyos vagy elhízott, iskolás fiúknál mindez a 28%-os értékkel erőteljesebbnek bizonyult.
- A makrotápanyagok összetételét vizsgálva a zsírenergia %-a mindkét korcsoportban körülbelül 10%-kal az ajánlott maximum (30%) felett volt.
- Az ω -6 és ω -3 zsírsav aránya a felnőtt lakossághoz hasonló kedvezőtlen arányt mutatott (1:23).
- A napi koleszterin bevitel is lényegesen a napi ajánlott mennyiség feletti értéket mutatott.
- A tápanyag-profil vizsgálat kimutatta, hogy a telített zsírsavak bevitelét az alábbi élelmiszerek adták (a felsorolás csökkenő sorrendben történt): a tej és tejtermékek, a zsiradékok, illetve a húsok és húskészítmények.
- A szénhidrátból származó energia közel 57%, ugyanakkor a hozzáadott cukorból származó energia jelentősen meghaladja az ajánlott 10%-ot.
- Az élelmiszer fogyasztás, a felmérésben részt vevők 25%-ánál a kritikus érték alatt van.
- A mikrotápanyagok tekintetében a legnagyobb problémát a jelentős nátriumfelvétel és az alacsony kalcium bevitel jelenti, utóbbi a gyermekek mintegy 35%-át érintette jelen felmérésben.
- A vitaminbevitel is sok esetben jelentősen elmarad a kívánalmaktól, a vizsgált gyermekcsoportok gyakorlatilag 98–100%-a esetén határérték alatti, a táplálékkal fogyasztott D-vitamin felvétele (Schreiberné Molnár, és mtsai., 2017).

Amennyiben a táplálkozáshoz társuló fizikai aktivitást nézzük, akár az iskolában – akár a szabadidőben megállapítható –, hogy az a mindennapos testnevelés bevezetése ellenére, elmarad a kívánatos mértéktől. A NETFIT teszt, melyet a 2014/2015. tanévtől minden magyar köznevelési intézmény 5. évfolyamától alkalmaznak, rávilágít arra a tényre, hogy a gyermekek állóképessége, fittsége nem felel meg az elvárásoknak, valamint, hogy a 11-18 éves korosztály napi 2 óránál többet tölt számítógépezéssel vagy mobilozással, illetve hétközben a gyerekek 20%-a, hétvégén pedig 40%-a 2 óránál többet ül a televízió előtt (Kai, 2018).

Az elmúlt egy év pandémiája alatt még tovább romlottak, mind a táplálkozás, mind a fizikai aktivitás területén a gyermekek mutatói. A táplálkozás esetében a GYERE program vizsgálata során, mely 387 gyermeket érintett, kiderült, hogy a digitális oktatás idején a gyermekek 39,8%-a evett többet, mint egyébként szokott. A bezártság következtében többet nassoltak, s mintegy 44%-a hízott ezen időszak alatt (Kubányi & Szűcs, 2020).

A táplálkozás és a fizikai aktivitás terén is az egyik legnagyobb gondot a tudatos napirendtervezés okozta. Az online digitális oktatás következtében igen alacsony volt azon gyermekek aránya, akiknél a nagy intenzitású testmozgás elérte a napi kívánatos 60 percet (lányok 16,3%, fiúk 23,8%), ezzel párhuzamosan nőtt a képernyő előtt töltött idő, hétköznapokon átlagosan 3,7 óra, míg hétvégén 3,5 óra. Azok a tanulók, akik a digitális oktatás során hétköznaponként tudatos napirendet követtek, kétszer

annyian érték el az ajánlott testmozgást (31,3% vs. 14,7%), illetve kevesebb időt töltöttek képernyő előtt, mint azok, akiknél nem volt napi rutin (Kovács, Kaj, Király, & Csányi, 2020).

Látva a felnövekvő generáció életmódbeli problémáit, a közétkezés is egy lehetőséget az arra, hogy a prevenció lehetőségével éljünk, mivel minden gyermek hosszabb-rövidebb ideig kapcsolatba kerül a szolgáltatással.

KÖZÉTKEZTETÉS FOGALMA ÉS FELADATKÖRE

A konkrét megfogalmazás a 37/2014 (IV. 30.) EMMI rendelet fogalomtárában olvasható, mely az alábbiak szerint fogalmaz:

„14.4 közétkeztetés: olyan rendszeres étkezést biztosító, szervezett közösségi ellátás, melyet nevelési-oktatási intézményekben, állami és önkormányzati finanszírozású nyári táborokban, fekvőbeteg-szakellátást nyújtó intézményekben, szociális ellátás, gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás keretében ellátott, különböző korú és egészségi állapotú személyek részére, többnyire előre megrendelés alapján a nap egy meghatározott időszakában, meghatározott időtartamban nyújtanak;” (37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról, 2014)

A rendelet megfogalmazásakor a jogalkotó elsődleges céljai között szerepelt a gyermekek étkeztetésének megreformálása, mindezzel egy olyan hosszútávú folyamat elindítása, mely hozzájárul a jelenlegi kedvezőtlen egészségmutatók pozitív irányba történő elmozdulásához.

A rendelet bevezetését követően szülői oldalról a kritikák, míg a szakemberek részéről a változtatás szükségessége került kihangsúlyozásra. A legutóbbi MENZA felmérés során már számos pozitív változást rögzítettek, így:

- Az egészséges táplálkozáshoz illeszkedő új ételeket vezettek be, új nyersanyagok jelentek meg.
- Növekedett azon iskolák száma, ahol tudják a diétás étkezést biztosítani.
- Csökkent a hagyományos bő zsiradékokban történő sütés alkalmazása.
- Növekedett azon iskolák aránya, akik naponta egyszer vagy többször biztosítanak friss zöldséget, illetve gyümölcsöt a gyerekeknek.
- Nőtt azon iskolák aránya, akik részt vesznek az EU-s iskolatej vagy iskolagyümölcs programban.
- Csökkenést mutatott az előrecsomagolt édességeket, nápolyikat árusító iskolai büfék aránya is.

Ugyanakkor számos rendeleti előírás kihívást jelentett, így:

- a naponta biztosítandó teljes kiőrlésű termékek,
- zöldségek, gyümölcsök szerepeltetése az étkezésben,
- olajos magvak megfelelő gyakorisággal történő szerepeltetése,
- az étkezésre biztosított idő tekintetében sem történt jelentős előrelépés,
- több esetben a megfelelő higiéniai lehetőségek sem biztosítottak,

- a megfelelő folyadékfogyasztás érdekében nem mindenhol biztosított a szabadon fogyasztható víz (Bakacs, Kaposvári, Nagy , Varga, & Zentai, 2018).

Minden szolgáltatás kapcsán a keresleten és kínálaton túl, rendkívül fontos a vevő elégedettsége, hiszen hosszú távon csak akkor lehet megőrizni a szolgáltatás iránti igényt, ha azzal az igénybevevő elégedett, ezen alapigazság a közétkeztetés területén sem elhanyagolható, hiszen sokszor találkozunk azzal a ténnyel, hogy a gyermek felső tagozatos, illetve középiskolás korban már nem veszi igénybe az étkezési lehetőséget.

A HUNGAST 2015-ös felmérése, mind az ételek változatosságáról, mind a legkedveltebb ételekről képet kap, vizsgálatába 263 intézményvezetőt vont be.

Vizsgálatuk során kiemelten kezelték az alábbi területeket:

- ételek változatossága
- tálalási hőmérséklet
- tálalás módja
- személyzet viselkedése
- étkező kialakítása
- étkezésre biztosított idő
- szolgáltatás ár-érték aránya
- legkedveltebb ételek
- étlap információ tartalma

A szolgáltató az alábbiakban összegezte az eredményeket:

„Nagymértékben befolyásolja még a szolgáltatás megítélését az ételek tálalásának módja, illetve a választási lehetőség biztosítása. Jövőbeni fejlesztéseinket az ételeink ízvilágának és beltartalmi értékeinek megtartása mellett ennek irányában igyekszünk megvalósítani” (Hungast, 2015).

A szolgáltatókon túl a terület szakemberei is folyamatosan vizsgálják az elégedettséget, hiszen nem mindegy, hogy a szülő milyen ismeretekkel rendelkezik a gyermeke étkeztetéséről, egyáltalán figyel-e, hogy mit eszik, vagy csak a gyermeke kritikája a meghatározó (Molnár, és mtsai., 2019).

KUTATÁS MÓDSZERE

A kutatás alap célkitűzése volt, hogy egy kisváros mintáján keresztül betekintést nyújtson a gyermek közétkeztetés aktuális kérdéseibe és felhívja a figyelmet az egészségtudatos táplálkozás kialakításának egy további lehetőségére. Az adatgyűjtést kvantitatív módszer alkalmazása jellemezte, mely során a kérdőív három korcsoportban került kiosztásra: óvodai közétkeztetés esetében, a szülőknek, míg az általános iskolai és középiskolai elégedettség felmérés esetében a tanulóknak. Valamennyi érintett csoport esetében 100-100 darab kérdőív kiosztására került sor. A kérdőívet kitöltők valamennyien ugyanattól a közétkeztetési szolgáltatótól veszik, vagy vették igénybe a szolgáltatást.

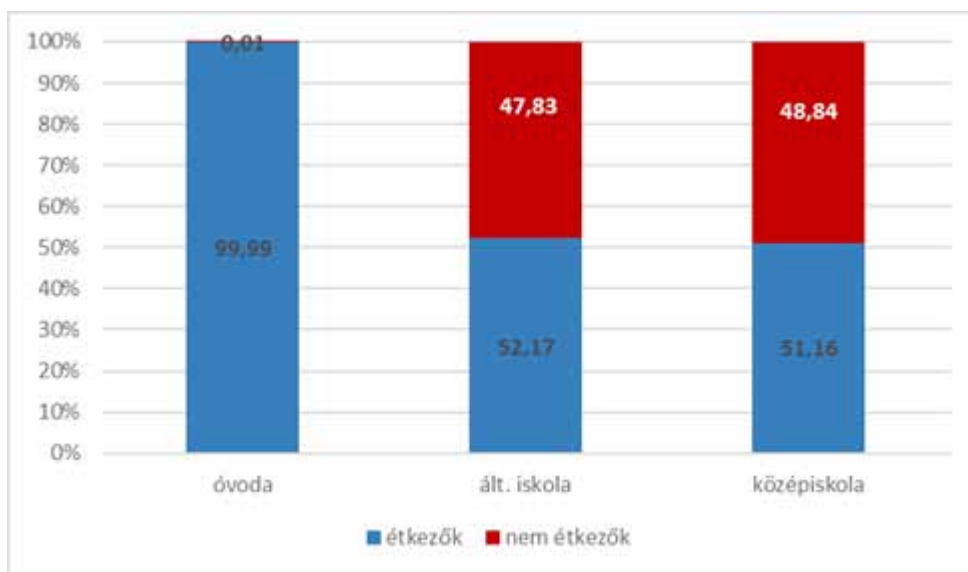
Az értékelhető kérdőívek száma korcsoportonként:

- óvodai csoport, szülői kérdőívek száma: 75 db
- általános iskolai csoport tanulói kérdőívek száma: 92 db
- középiskolai csoport tanulói kérdőívek száma: 86 db

A nyert adatok feldolgozása során leíró, valamint matematikai statisztikai módszerek alkalmazására került sor (ANOVA, khí-négyzet, Chronbach alfa, szignifikánsnak abban az esetben tekintettem, ha $p < 0,05$), melynek elkészítése Microsoft Excel, valamint az IBM SPSS 25 szoftver segítségével történt.

EREDMÉNYEK

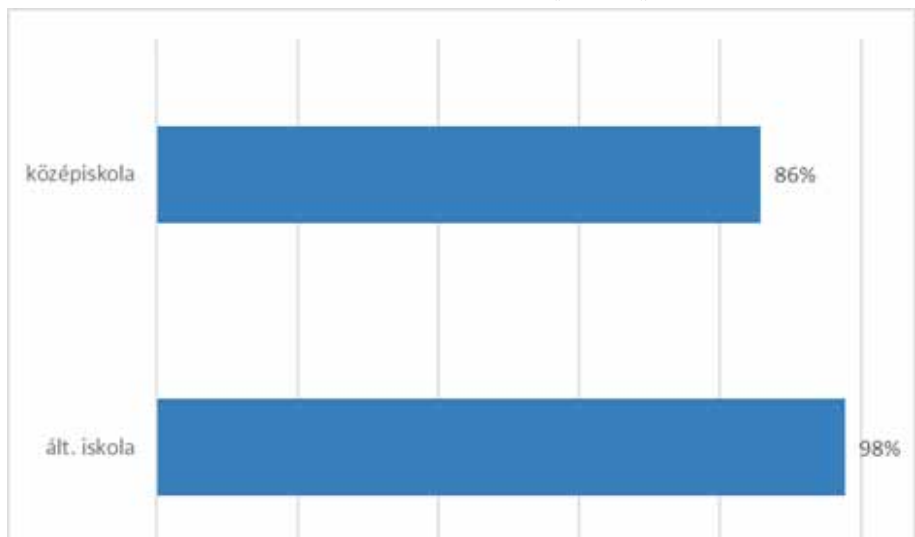
1. ábra: Közétkeztetési szolgáltatást igénybevevők százalékos megoszlása a válaszadók között nevelési, oktatási intézménytípusonként $n_o=75$, $n_a=92$, $n_k=86$

Forrás: saját szerkesztés

A szolgáltatás igénybevétele az óvoda esetében szinte 100%-os, mindössze egy szülő jelezte, hogy gyermeke nem étkezik az óvodában, mert főtt ételt nem fogad el senkitől. A másik két oktatási intézmény esetében ez az arány közel 50-50%-os, de amint azt a 2. ábra is mutatja a jelenleg nem étkezők közül is korábban szinte valamennyien étkeztek.

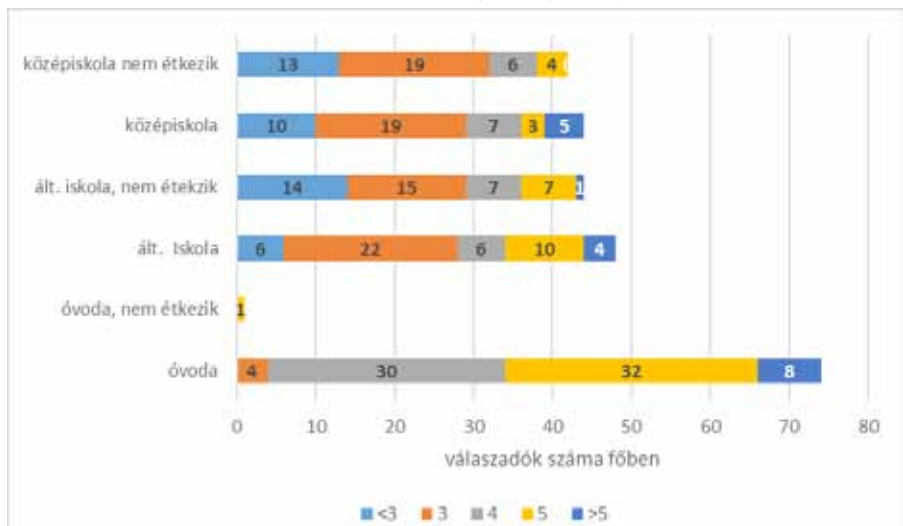
2. ábra: A „nem étkezők” közül a szolgáltatást korábban igénybevevők százalékos aránya $n_a^{né}=44$, $n_k^{né}=42$

Forrás:saját szerkesztés

Mindkét esetben a korábban étkezők aránya jelentős mértékű volt, arra a kérdésre, hogy miért döntöttek úgy, hogy nem élnek tovább ezzel a lehetőséggel, kiemelkedő többséggel az „ízetlen volt” indokot választották. Az étkezés során kapott zöldség ételeket, illetve az esetleges anyagi indokot a válaszadóknak csak 18%-a válaszolta, míg középiskolások esetében még a kortárshatás érvényesülése látható.

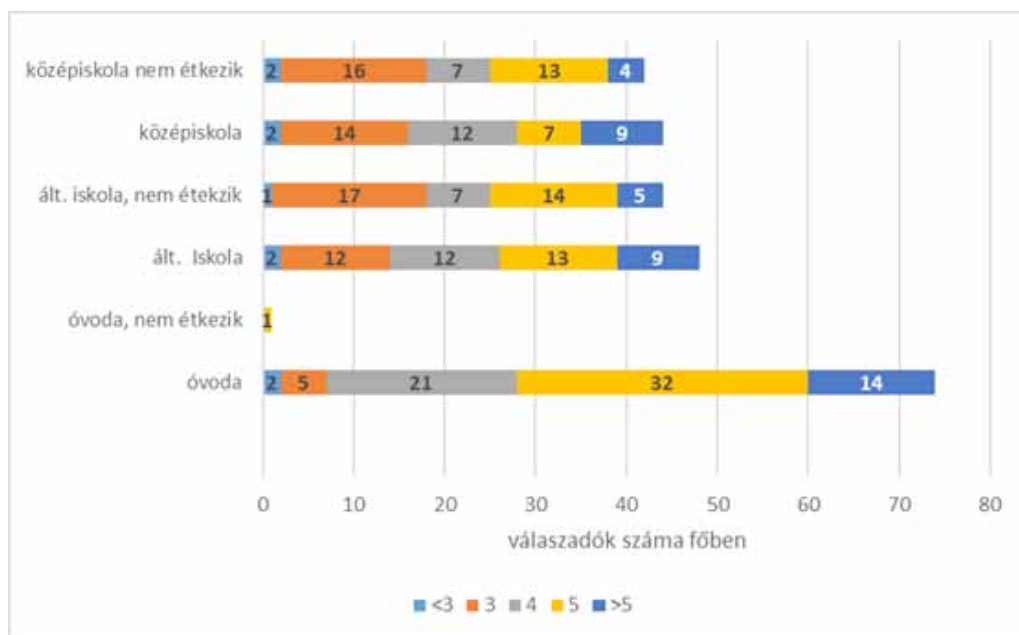
3. ábra: Az étkezések számának alakulása a közétkeztetési szolgáltatás igénybevétele alapján $n_o=75$, $n_a=92$, $n_k=86$

Forrás:saját szerkesztés

A hétköznapi étkezés esetében ki kell emelni, hogy az egészséges táplálkozás elveit szem előtt tartó napi ötszöri étkezés leginkább az óvodások esetében jellemző, ugyanakkor már ennél a korosztálynál is nyomon követhető, hogy sokan csak napi négy alkalommal esznek, ami leginkább a reggeli elmaradását jelenti, így az első étkezés az óvodában elfogyasztott tízórai. Az általános és középiskolai korcsoport esetében megjelenik a háromszori étkezésnél kevesebb étkezés – mely már a megfelelő tanulást és fejlődést is jelentős mértékben befolyásolja – ezzel együtt a napi ötszöri étkezés általános iskolásoknál a válaszadók alig több, mint 25%-át, míg a középiskolások 10%-át érinti.

4. ábra: Az étkezések számának alakulása hétvégén a szolgáltatás igénybevétele alapján $n_o=75$, $n_a=92$, $n_k=86$

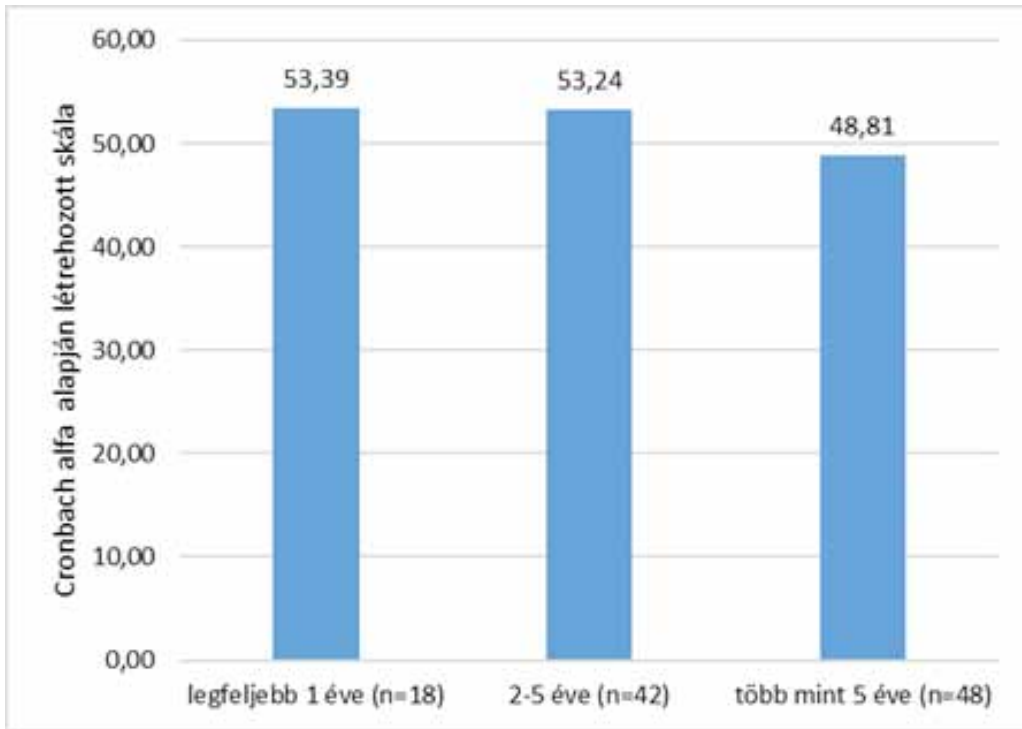
Forrás: saját szerkesztés

Az étkezések számának hétvégi alakulása esetében óvodásoknál az alacsonyabb étkezési szám is megjelenik, ugyanakkor az ötszöri étkezést folytatók száma nem változott, az általános iskolások és középiskolások esetében az ötszöri étkezés emelkedett, ugyanakkor ez nem mutat különbséget a szolgáltatást igénylők és azt mellőzők között.

Az elégedettség mérésének megfelelő kivitelezése érdekében a kérdőív Likert-skálás 13 tényezőt tartalmazó kérdése esetében meghatározásra került a Chronbach alfa, melynek értéke: 0,863, ez alapján elmondható, hogy jelen tényezők alkalmasak skála létrehozására.

A tizenhárom tényező összegzésével létrehozott skála esetében az értékelési intervallum ennek megfelelően 13-65 érték közé esik (5. ábra).

5. ábra: A közétkeztetéssel való átlagos elégedettség a szolgáltatás igénybevételi idejének függvényében $n_1=18$, $n_2=42$, $n_3=48$

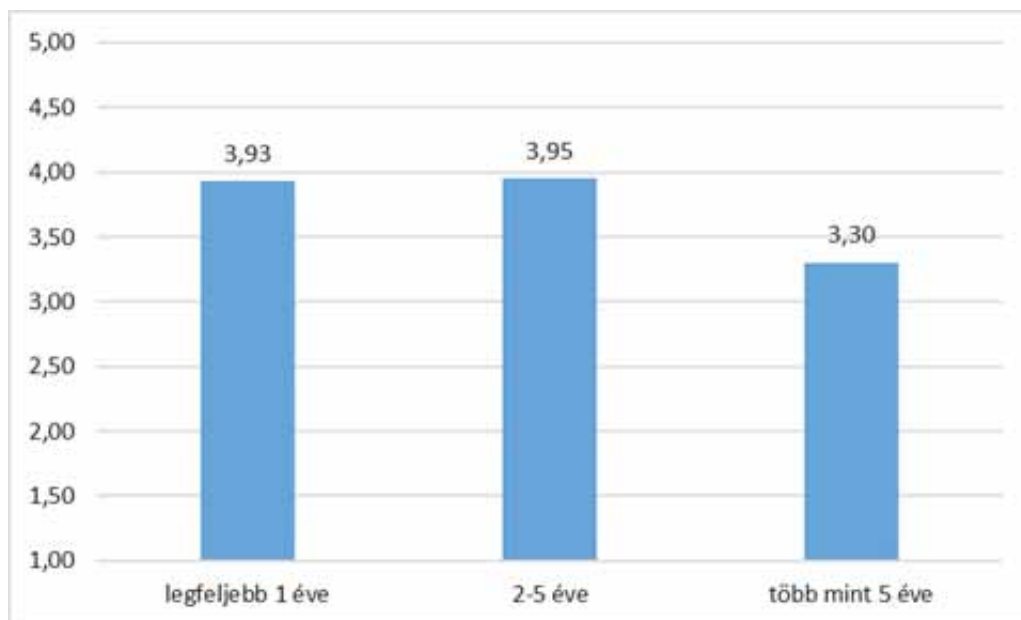

Forrás: saját szerkesztés

Mind a 5. ábra, mind az ANOVA modell, elemzése alapján elmondható, hogy a három csoport átlaga között szignifikáns eltérés nincs $p=0,057$, de az LSD post hoc teszt alapján a 2. és 3. csoport közötti eltérés szignifikáns $p<0,05$ ($p=0,03$). Amennyiben az életkor és a közétkeztetési szolgáltatás közötti kapcsolatot vizsgáltam, akkor szignifikánsan negatív korrelációs értéket kaptam $R= -0,377$, $p<0,001$, mely arra a tényre világít rá, hogy minél idősebb korcsoportba tartozik a válaszadó, annál alacsonyabb az elégedettségi szintje.

Az elégedettség mértékének mérésére szolgált a kérdőív azon kérdése is, hogy a válaszadó 1-től 5-ig (elégtelentől-jelesig) terjedő osztályzattal értékelje a szolgáltatót (6. ábra).

6. ábra: Az osztályzatok átlag értéke a közétkeztetési szolgáltatásra annak, igénybevételi ideje függvényében (1-5) $n_1=29$, $n_2=79$, $n_3=56$

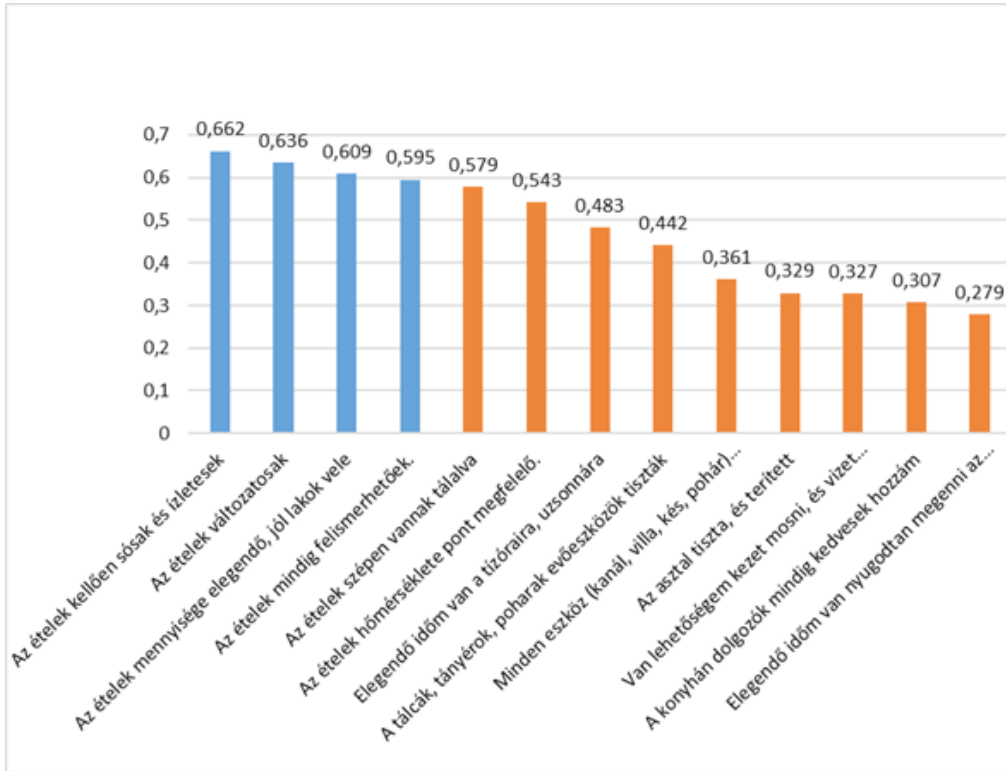

Forrás: saját szerkesztés

Az ANOVA modell szignifikáns különbséget mutatott a három csoport esetében $p<0,001$, az LSD post hoc teszt alapján megállapítható, hogy az 1. és 3. csoport ($p=0,003$) és a 2. és 3. csoport ($p<0,001$) közötti eltérés szignifikáns. Ugyanezen tényezőnek megvizsgálva az életkorral történő kapcsolatát elmondható, hogy szignifikánsan negatív korreláció $R=-0,567$, $p<0,001$ jellemző.

Az ételek minőségén, változatosságán túl nagyon fontos tényező az, hogy milyen körülmények között fogyaszthatják el mindezt a gyermekek. A korábban már elégedettségi szempontoknál figyelembe vett tényezők és az osztályzatok korrelációja szignifikáns kapcsolatot mutatott az étkezés körülményeivel (7. ábra).

7. ábra: Az étkeztetés értékelési szempontjainak korrelációja a közétkeztetésre adott osztályzattal (kék- ételek minőségi tényezői, narancssárga-étkezési körülmény) $n_{a+k}=103$

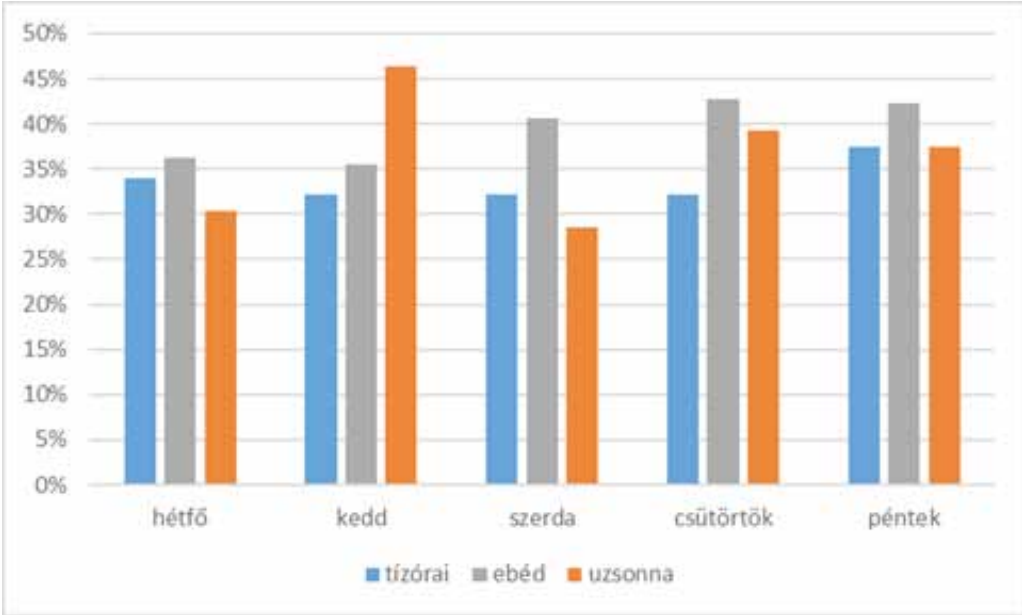
Forrás: saját szerkesztés

Ugyan tény, hogy a legerősebb korreláció az ételek ízletességével és annak minőségével, mennyiségével van, de emellett valamennyi egyéb az étkezés körülményeit meghatározó tényezővel is korrelál és az elégedettséget pozitív vagy negatív irányba mozdítja el.

Általános és középiskolások esetében a válaszadók feladata volt, hogy az elfogyasztott ételeket egy háromkategóriás skála alapján egy héten keresztül értékeljék, (ízlett, elmegy, nem ízlett).

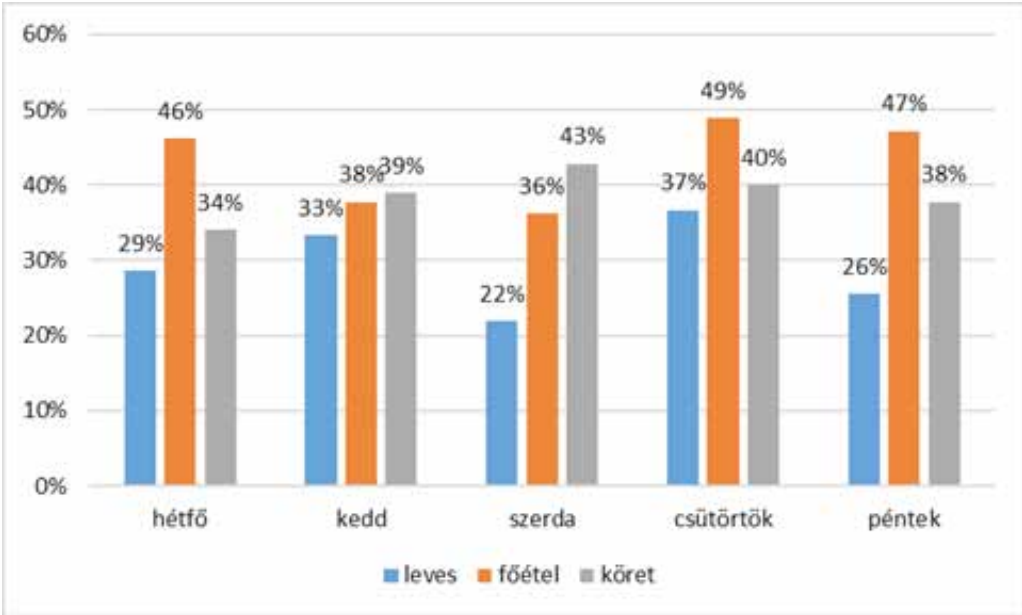
Ábrázolás tekintetében csak az „ízlett” kategória került kiemelésre, az iskolában elfogyasztott három étkezésre, valamint külön az ebéd fogásaira bontva (8.,9. ábra).

8. ábra: «Ízlett» válaszok aránya az egyes étkezések esetén $n_{d+k}=197$

Forrás: saját szerkesztés

9. ábra: «Ízlett» válaszok aránya az ebéd egyes fogásai esetén $n_{d+k}=162$

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények és az étlap alapján megállapítható, hogy a kísétkezések esetében a teljes kiőrlésű termékek kapják a legrosszabb minősítést abban az esetben, ha nem a megszokott feltét került rá, míg a klasszikus péksütemények a legjobbat. A többi esetben az ízlett megjelölés kiegyenlített értéket kapott, a gyerekek valamivel több, mint 30%-nak ízlett. Az ebédek esetében a levesek „örvendenek” a legkisebb népszerűségnek. Jelen vizsgálat során a magasabb értékelést kapott a magyaros burgonyaleves, valamint a vegyes gyümölcsleves, míg a legalacsonyabb értékelésű a kelbimbóleves, illetve a csícsi leves volt.

A főételek esetében a ragus, illetve sült húsokat tartalmazó, valamint tészta ételeket kedvelik a gyermekek, mely ebben a vizsgálatban is beigazolódott, miután kiemelt értékelést kapott a gyros csirkecomb, valamint a Budapest ragu és az ízes derelye, míg köretek esetében a klasszikus rizs, burgonya, illetve tészta köret.

A táplálkozási szokások megalapozása sok egyéb mellett a családban történik a kutatás eredményei során arra is fényt derült, hogy a családon belüli öt leggyakoribb ételtípus rangsorolva:

1. bundázott húskételek
2. pörköltök
3. sült burgonya, rizs, mint köret
4. ragus, húsos levesek
5. zöldséglevesek

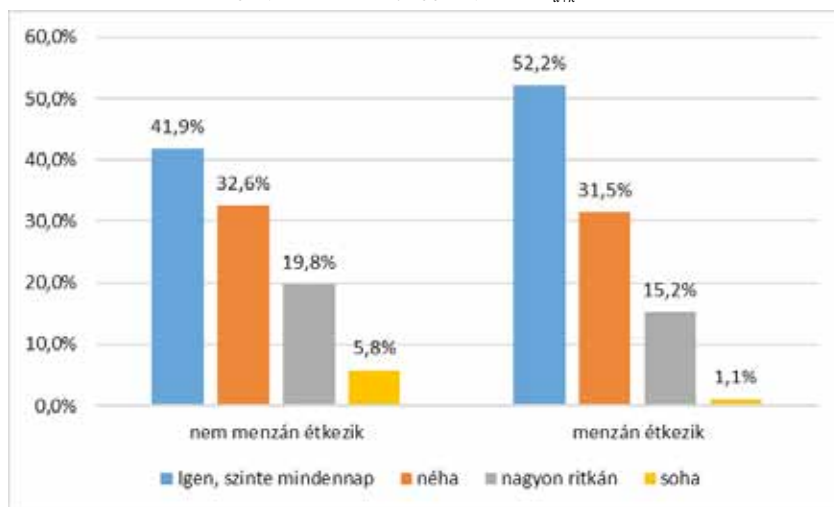
Ezzel szemben a legritkábban előforduló ételek:

1. nyers zöldségsaláták
2. párolt zöldség
3. főzelékek, rakott zöldségételek
4. gyümölcslevesek
5. gyors éttermi ételek

Mindkét rangsor jól mutatja, hogy a táplálkozás területén a családi szokások be-szűkültek és az étkezés egyhangúvá vált.

Az étkezések megfelelőségét, és a nem étkezők iskolai étkezésének biztosítását mutatja az iskolai büfé igénybevétele, illetve a kínálatból történő választás (10. ábra).

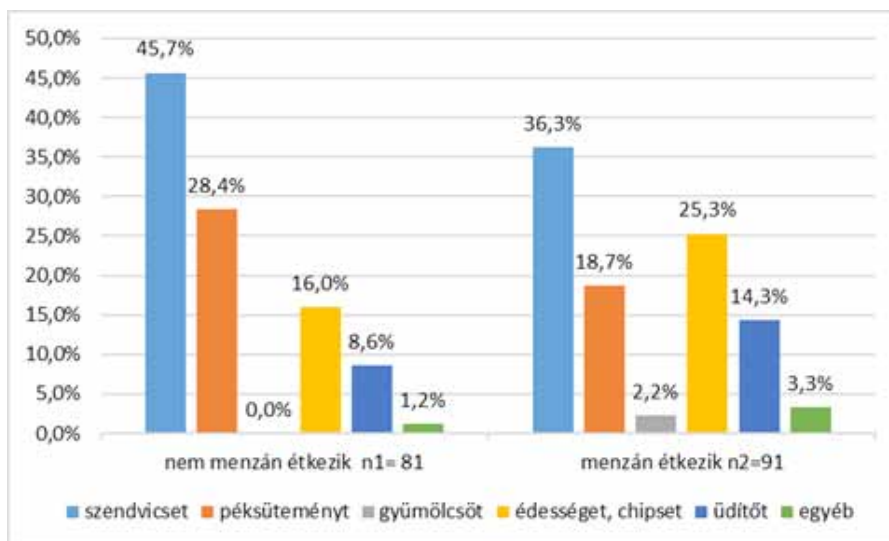
10. ábra: Az iskola büfében történő vásárlások gyakorisága a közétkeztetési szolgáltatások igénybevételének függvényében $n_{d+k}=178$

Forrás: saját szerkesztés

Statistikailag szignifikáns eltérés a két csoport között nem mutatható ki (khi-négyzet próba $p=0,213$), a vásárlások gyakoriságát tekintve a menzán étkezők esetében a napi vásárlás, közel 10%-kal magasabb a soha pedig 4%-kal alacsonyabb, mint a nem menzán étkezők esetében. A leggyakrabban vásárolt termékeket vizsgálva, azonban eltérések tapasztalhatók. (11. ábra)

11. ábra: Az iskolabüfében vásárolt leggyakoribb termékek a két csoport esetében $n_{d+k}=81$, $n_{d+k}=91$

Forrás: saját szerkesztés

Szignifikáns különbség ebben az esetben sem mutatható ki, $p=0,148$. Ugyanakkor, ha az arányokat vizsgáljuk elmondható, hogy míg a menzán nem étkező gyermekek elsősorban szendvicset vagy péksüteményt vásárolnak a kieső étkezés pótlására, addig a menzán étkezőknél lényegesen nagyobb mértékben jelenik meg az édesség és az üdítő vásárlása.

ÖSSZEFOGLALÁS

A lakosság táplálkozásából, életmódjából eredendő morbiditási és mortalitási jellemzőkkel a lakosság egészségi állapota jelentős mértékben elmarad az Európai Unió államok mutatóitól. Az életmódbeli, illetve táplálkozási szokásaink megalapozása gyermekkorunkban történik, az immáron több mint öt éves múltra visszatekintő és azt meghatározó 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírások kapcsán vizsgáltam annak hatását és megelőzési területen rejlő lehetőségeit.

A közétkeztetési szolgáltatással való elégedettség az életkor emelkedésével csökken, amely a szolgáltatás igénybevételének elhagyásával jár. Ennek következtében az étkezések változatossága is visszaesik, a meleg étel elfogyasztása helyett a gyermekek az iskolai büfében péksüteménnyel, jobb esetben szendviccselel pótolják a főétkezést.

A kutatás során megfigalmazott tényezők mindegyikével szignifikáns kapcsolatot mutat a szolgáltatás összességére adott osztályzat. Legerőteljesebb korreláció az ételek minőségével és mennyiségével kapcsolatos, ami egyben megmutatja az előrelépés lehetőségét is.

A tudatos táplálkozás kialakítása csak abban az esetben lehet hatékony, ha a gyermek ízlésének formálása érdekében mind a szolgáltató, mind a szülő hajlandó lépéseket tenni. A szolgáltató részéről fontos lenne a folyamatos elégedettség mérés és a fejlesztések kapcsán annak beépítése.

A szolgáltatók folyamatosan törekszenek arra, hogy a táplálkozási ajánlások figyelembevételével formálják a gyermek ízlésvilágát, ugyanakkor ez egyik napról a másikra nem megy, fontos, hogy egy fajta fokozatossággal álljunk a kérdéshez, legyen lehetőség a kóstolásra, új alapanyagok, új ízek megismerésére. A változás ugyanakkor a szülők nélkül elképzelhetetlen, szükség van a család nyitottságára, hogy merjenek ők is kísérletezni és egészségtudatosságukkal járjanak jó példával a gyermekek előtt.

Kapcsolattartó szerző:

Beke Szilvia

Gál Ferenc Egyetem

Egészség- és Szociális Tudományi Kar

5700 Gyula

Szent István tér 17-19.

beke.szilvia@gfe.hu

Corresponding author:

Szilvia Beke

Faculty of Health and Social Sciences,

Gál Ferenc University

Szent István square 17-19.

5700 Gyula, Hungary

beke.szilvia@gfe.hu

IRODALOMJEGYZÉK

- Bakacs, M., Kaposvári, C., Nagy, B., Varga, A., & Zentai, A. (2018). *Országos iskolai MENZA körkép 2017*. Budapest: Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézet. <https://ogyei.gov.hu/dynamic/Orszagos-iskolai-MENZA-korkep-2017-181212-2-web.pdf>
- Bujdosó, Z., Kerekesné Mayer, Á., & Ujvári, K. (2012). *Gasztornómia a vendéglátásban*. Magyarország: Károly Róbert Főiskola. Letöltés dátuma: 2020. 01. 02., forrás: Digitális tankönyvtár web site: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0010_12_Gasztornomia_a_vendeglutasban/2895/index.scorml
- Caballero B (2007). „The global epidemic of obesity: An overview”. *Epidemiol Rev* 29, 1-5. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxm012>
- ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar,(2020) *Reflektor fényben a kamaszok egészsége és jóléte* <https://www.ppk.elte.hu/content/reflektorfenyben-a-kamaszok-egeszseges-jollete.t.38869>
- Emberi Erőforrások minisztériuma (2014) 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról. (2014. 04 30). Letöltés dátuma: 2020. 01. 02., forrás: Netjogtár: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=169011.268149#foot4
- Greiner, E., Dánielné Rózsa, Á., & Kovács, A. V. (2009). *Országos iskolai MENZA körkép 2008*. Budapest: Országos Élelmezés-és Táplálkozástudományi Intézet. Letöltés dátuma: 2019. 12 03, forrás: http://ogyei.gov.hu/dynamic/oeti_forms/menza2008.pdf
- Horváth, I. (2016. 09 29). Közétkeztetés. *Parlament Infojegyzet*(2016). Magyarország: ORSZÁGGYŰLÉS HIVATALA KÖZGYŰJTEMÉNYI ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI IGAZGATÓSÁG KÉPVISELŐI INFORMÁCIÓS SZOLGÁLAT. Letöltés dátuma: 2020. 01 02, forrás: <https://www.parlament.hu/web/guest/infojegyzet-2016>
- Hungast, M. (2015. 01 30). *Intézményi elégedettségmérés elemzése*. Magyarország. Letöltés dátuma: 2020. 01. 20, forrás: www.hungast.hu
- Inchley, J., Currie, D., Jewell, J., Breda, J., & Barnekow, V. (2017). *Adolescent obesity and related behaviours: trends and inequalities in the WHO European Region, 2002-2014*. Copenhagen, Denmark: World Health Organization Regional Office for Europe. Letöltés dátuma: 2020. 02 18, forrás: <http://www.hbsc.org/publications/international/>
- Kai, M. (2018). A fitness és rendszeres fizikai aktivitás szerepe az egészségnevelésben-Fókuszban a NETFIT. In E. Antal, & R. Pilling (Eds), *A magyar gyermekek és fiatalok életmódja-táplálkozás, testmozgás és lélek Fehér Könyv* (old.: 122-125). Budapest: TÉT Platform.
- Kenesei, Z. (2017). A vevői elégedettség mérésének lehetőségei több. *Statisztikai Szemle*, 95(1), 29-50. <https://doi.org/10.20311/stat2017.01.hu0029>

- Kovács, V. A., Kaj, M., Király, A., & Csányi, T. (2020). Mennyit mozogtak a gyermekek a koronavírus-járvány hatására bevezetett korlátozások alatt? In: E. Antal, & R. Pilling, (Eds) *A magyar lakosság életmódja járványhelyzet idején: táplálkozás, testmozgás és lélek* Budapest: TÉT Platform Egyesület.
- Kubányi, J., & Szűcs, Z. (2020). Változások a karanténidőszakban a GYERE® programban részt vevő iskolás gyermekek életében. In: E. Antal, & R. Pilling, (Eds) *A magyar lakosság életmódja járványhelyzet idején: táplálkozás, testmozgás és lélek* Budapest: TÉT Platform Egyesület.
- Molnár, S., Ács, A., Kádár, K. M., Czékmán, E., Csajbókné, É. C., & Mák, E. (2019). Az óvodáskorú gyermekek közétkeztetésének megítélése a szülők szemszögéből. *Új Diéta*, 28(5), 25-28.
- Schreiberné Molnár, E., Nagy-Lőrincz, Z., Nagy, B., Bakacs, M., Kis, O., Sarkadi-Nagy, E., & Martos, É. (2017). Országos Táplálkozási és Tápláltsági Állapot Vizsgálat-OTÁP 2014 A magyar lakosság vitaminbevitel. *Orvosi Hetilap*, 158(33), 1302-1313. <https://doi.org/10.1556/650.2017.30832>

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 120–127.

Kézirat beérkezése: 2021.04.28.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.120](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.120)

Deliberationes Scientific Journal

Vol.14; Ed.No. 1/2021, pages:120–127

Paper submitted: 28th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.120](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.120)

AZ ÁLLAMI ÉS NEM ÁLLAMI ELLÁTÓ SZOCIÁLIS REND- SZEREK SZOLGÁLTATÁSAINAK, SZOLGÁLTATÁSI SZINERGIÁINAK FELTÁRÁSA A HATÉKONYABB MŰKÖDÉS SZEMPONTJÁBÓL

Birher Nándor

Gál Ferenc Egyetem, Teológiai Kar

Absztrakt

A munka célja, hogy bemutassa a folyamatszabályozás fontosságát a szociális rendszerek működtetése során is. A PDCA ciklus ill. a kapcsolati hálózatok tudatos alakítása egyaránt fontos az intézmény hatékonyságának növelése során.

Kulcsszavak: folyamat, irányítás, szociális terület, minőség, kapcsolatok

EXPLORING THE SERVICES AND SERVICE SYNERGIES OF STATE AND NON-STATE PROVIDER SOCIAL SYSTEMS IN TERMS OF MORE EFFICIENT OPERATION

Nándor Birher

Faculty of Theology, Gál Ferenc University

Abstract

The aim of the work is to present the importance of process regulation in the operation of social systems as well. Both the PDCA cycle and the conscious building of social networks are important in increasing the efficiency of the institution.

Keywords: process, management, social field, quality, relationships

BEVEZETÉS

Az EFOP 3. 6. 1. program¹ céljai között szerepelt, olyan módszerek kidolgozása, amelyek lehetővé teszik az állami és nem állami szociális rendszerek közti hatékonyabb együttműködést.

Napjainkban azt tapasztalhatjuk, hogy egyre több állami funkció, különösen is az oktatás és a szociális ellátás területéről az egyházi fenntartású intézményekhez kerül. Mindez jellemzően azt jelenti, hogy az egyházi fenntartású intézmények finanszírozásának egy része ill. egyes felügyeleti, ellenőrzési jogkörök maradnak az államnál, a többi feladatot az egyházi intézmények a fenntartójuk által megadott keretek között maguk végzik el.

Az állami feladatok ilyenén kiszervezése azért lehet megalapozott (Birher, 2019) mert az egyházi intézmények oktatási, szociális praxisa évezredekre vezethető vissza, továbbá vélelmezetten olyan lelki, pasztorális szolgáltatásokat tudnak nyújtani, amelyek az egész társadalom számára értékesek lehetnek (Birher & Homicskó, 2019).

Az egyházaknak kötelessége az általuk nyújtott értékekre felhívniuk a teljes társadalom figyelmét, különösen is azért, mert a jelentős változásokat (ahogy azt a változásmenedzsment tudományi is megállapítja) jelentős ellenállás is kíséri.

A változást mindig érdemes a „mérnök” és a „pszichológus” szempontjai szerint egyaránt menedzselni, ill. a sikerkritériumokat is így meghatározni. Ahhoz, hogy a változást sikeresnek tekintsük, a mérnök szemszögéből meg kell felelni az elvárt üzleti teljesítménynek, a pénzügyi és statisztikai elvárásoknak. Mindez csak jól szervezett menedzsment rendszer segítségével történhet.

A pszichológus szempontjai a munkával való elégedettség, a szervezettel való azonosulás és a termelékenység növelése. Mindennek az alapja pedig a személyes érték-tudat és a folyamatok minőségképességének az egybeesése.

Amikor tehát arról beszélünk, hogy a szolgáltatásokat ill. a szolgáltatási szinergiákat javítani kell, akkor igazából arról van szó, hogy

- ki kell alakítani a megfelelő minőségkultúrát,
- ki kell alakítani az emberre fókuszáló humánerőforrás kezelést és
- harmadikként képessé kell tenni a szervezetet arra, hogy a kapcsolati hálókat alakítson ki, tartson fenn, és tudatosan menedzseljen.

Ugyan szinte végtelen számú a változásmenedzsmentre vonatkozó modellek száma, egyet példaképp kiemelünk közülük, mivel a példában szereplő szempontok jellemzően előkerülnek a többi modellben is. Az ADKAR² modell szerint a változás

¹ A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00008 Intelligens élettudományi technológiák, módszertanok, alkalmazások fejlesztése és innovatív folyamatok, szolgáltatások kialakítása a szegedi tudásbázisra építve című projekt keretében készült.

² <https://www.prosci.com/adkar/adkar-model>, letöltve: 2021. 01. 08.

során az alábbi öt szempontot kell folyamatosan szem előtt tartani. Ezek a szempontok minden, egyházi fenntartásba kerülő intézmény változásmenedzsmentjénél is elő kell, hogy kerüljenek.

1. A (Awareness) az elvárt változás világos megfogalmazása.
2. D (Desire) a változás melletti elköteleződés.
3. K (Knowledge) a változás folyamatának tudatosítása.
4. A (Ability) képesség az újdonság alkalmazására.
5. R (Reinforcement) a megtörtént változás stabilizálása.

Ahogy látjuk, ezen szempontok szerint a fenntartónak, az intézmény vezetőjének, minden munkavállalónak, és a külső érdekelteknek kell együttműködniük. Napjainkban sajátos szerepet kaphat ebben a folyamatban a korábbi fenntartó, az állam is.

Kifejezetten fontos lehet – figyelemmel a finanszírozás kérdésére is – hogy már az állam is, mint az egyik jelentős finanszírozó határozza meg világosan az elvárásait az új fenntartóval szemben. Kényessé teszi a kérdést, hogy az elvárásokat ugyan világosan kell megfogalmazni, azonban egyúttal úgy is, hogy az ne sértse az egyházak autonómiáját. Ezen a területen jelentős feladatai vannak az Állami Számvevőszéknek is, akinek felügyelnie kell a költségvetési források hatékony felhasználását. Jó gyakorlat az Állami Számvevőszék azon gyakorlata, amely során nem csak egyszerűen ellenőríz, hanem preventív jelleggel szemléletet is formál a források hatékony és megfelelő felhasználásával kapcsolatban.

Összességében elmondható, hogy a világos feladatmeghatározás, és a teljesítmény mérése és a teljesítményhez rendelt forrásbiztosítás lehet az alapja annak, hogy kormányzatoktól függetlenül, hosszú távon, kellő hatékonysággal tudjanak az egyházi intézmények működni.

AZ IRÁNYÍTÁSI RENDSZEREK (KÜLDETÉS, CÉL, VEZETÉS)

Egészen addig nem beszélhetünk szolgáltatási szinergiákról, amíg a saját folyamatunkkal nem vagyunk tisztában. Éppen ezért az első lépés a saját célok és feladatok definiálása, amelyekből levezethetők lesznek a tényleges folyamatok is.

Az intézmény célját, vízióját a fenntartó adja meg, a finanszírozó objektív követelményeinek is megfelelően. Ezt követően az intézmény vezetője meghatározza a célokat a stratégiai céloktól az egyes akciótervekgig bezárólag, beleértve a minőségcélokat is. Ezen elvárások fényében kerül kialakításra az intézmény szervezeti rendje, amely alkalmas arra, hogy olyan folyamatokat működtessen, amelyek képesek a kívánt célkitűzések elérésére.

Tudjuk, hogy a valóság ennél nagyon gyakran sokkal spontánabb, az egyes célok és víziók nem jelennek meg tudatosított, mérhető formában. Helyette a szokás vagy a privilégium a folyamatszabályozó. Mindez jelentős kockázatokkal járó működéshez

vezethet, amelyet egy fenntartónak sem szabadna vállalnia. Még ennél is veszélyesebb, ha csak formális folyamatszabályozók vannak, azaz formálisan létezik a szervezetnél pl. integritás-szabályozás, minőség-irányítás, azonban ezek a szabályozók érdemben nem hatják át a mindennapi működést. Mindez feleslegesen és megtévesztő módon von el energiákat a szervezetektől.

A mai komplex, hálózatos valóságban a szolgáltatási szektor is csak fokozott tudatosság mellett működtethető. A tudatosságnak a szervezetek működtetése esetén jelenleg nincs más ismert formája, mint a folyamatszabályozás. Éppen ezért az egyházi fenntartású intézmények számára is alapvető követelmény a szabályozottság és önértékelés kultúrájának a megvalósítása.

Ezen túlmenően az egyházi intézményeknek van egy további felelőssége is. Számukra a hatékonyság nem lehet az egyetlen és kizárólagos szempont. Folyamatosan figyelemmel kell lenniük a társadalmi szolgálat és a munkavállalók szolgálatának a szempontjaira is. Ráadásul mindezt a vallási elvárásokkal összhangban kell tenniük. Mindez azonban csak akkor valósítható meg, ha ezeket a szempontokat is kellően egzakt módon tudják meghatározni.

FOLYAMATSZEMLÉLET BEVEZETÉSE

Több hazai gyakorlat alapján láthattuk, hogy az állami, önkormányzati szektorban a klasszikus vállalatirányítási ill. minőségirányítási rendszerek legfeljebb csak formálisan képesek működni (Veress 2014). Ennek tanulságos példája lehet a felnőttképzéshez kapcsolódó minőségirányítási rendszerek kudarca. Ezzel együtt azonban nem megengedhető, hogy a rossz példáktól elbátortalanodva ne vegyük észre a folyamatszabályozás fontosságát az intézményműködtetés minden területén. A probléma forrása jellemzően abban áll, hogy a vezetés nem rendelkezik kellő ismeretekkel a folyamatszabályozással kapcsolatban, és ezért nem képes a szervezetéhez valóban illeszkedő szabályozók ténylegesen működő kialakítására.

Az első lépés tehát nem lehet más, mint a folyamatszabályozás lényegének megismertetése a vezetőkkel, ezt követően pedig a szükséges erőforrások biztosítása következik azzal az elvárással párhuzamosan, hogy a folyamatok működtetése nem kerülhet többbe, mint amennyi hasznót termelnek. Azaz a vállalatirányításnak és minőségbiztosításnak bizonyítható módon kell növelnie a termelési, szolgáltatási folyamatok hatékonyságát.

A következőkben nagyvonalakban bemutatjuk, hogy mik lehetnek a folyamatszabályozás alapjai³.

1, „Bármely tevékenység, amely erőforrásokat használ, és amelyet úgy irányítanak, hogy bemeneteket kimenetekké alakítson át, folyamatnak tekinthető. Az egyik folyamat kimenete gyakran egyben a következő folyamat közvetlen bemenetét is jelentti.” Elsődleges feladat tehát az erőforrásokat használó szervezeteknél a folyamatok

3 A folyamatszabályozás bemutatása során az ISO 9001 szabványt vesszük alapul.

minél pontosabb leírása. Világos választ kell adni a kérdésre: „mit csinál a szervezet?”. Tiszában kell lenni az elvárásokkal, a hozzáadott értékkel, a jobbíthatóság területeivel, az objektív mérőszámokkal egyaránt.

2, Meg kell érteni, és alkalmazni kell a “Plan-Do-Check-Act” (PDCA), vagy Deming-ciklus néven ismert módszert.

- Plan: (tervezés): azoknak a céloknak és folyamatoknak a megállapítása, amelyek a vevői követelményeknek és a szervezet politikájának megfelelő eredmények eléréséhez szükségesek, azaz meg kell határozni, hogy mit és hogyan akarunk elérni. Ezt követően a meghatározott célok szerint kell eljárni.
- Do: (végrehajtás): a folyamatok bevezetése; azonban mérhető módon meg kell vizsgálni, hogy a folyamatok eredménye az lesz-e, ami az elvárás volt.
- Check: (ellenőrzés): a folyamatok és a termékek figyelemmel kísérése, mérése és összehasonlítása a célokkal és elvárásokkal, valamint az eredmények bemutatása.
- Act: (intézkedés): intézkedések megtétele a folyamat működésének folyamatos fejlesztésére.

Miután láthatóvá válik, hogy az elvárásoknak megfelelően működik a folyamat, lehetőség van a „sztenderdizációra”, azaz valamilyen szabáyleírásban való rögzítésre (pl. SZMSZ vagy egyéb szabályzat).

3, Világossá kell tenni, hogy a teljes folyamatszabályozásért az első számú vezető a felelős. Egyszerű példával: a folyamatosan rosszul teljesítő munkavállaló eredménytelenségét nem lehet egyszerűen csak a rosszul teljesítő számlájára írni. Lehet, hogy a munkakörülményekkel, a munkafeltételekkel, a képzéssel, a hr osztállyal van a probléma, ami máris közvetlen vezetői felelősség lehet. Sosem egyszeri problémát, hanem folyamatszabályozást kell szem előtt tartani.

Ezen túlmenően a vezetők felelőssége, hogy a szervezetnek egyértelmű, világos, mérhető (és folyamatosan mért), mindenkinben tudatosított, erőforrásokkal biztosított minőségpolitikája és minőségcéljai legyenek.

4, Tiszában kell lenni a szervezet külső és belső kommunikációjával, továbbá meg kell lennie azoknak az ellenőrzési módoknak is, amelyek a folyamatszabályozás működését vizsgálják. A vezetőségi átvizsgálás során meg kell győződni arról, hogy a vezető által elvárt folyamatok valóban az elvárás szerint működnek-e? Ez a vezetőtől magától is folyamatos önreflexiót és önkritikát követel meg, elfogadva azt, hogy az intézménye „mindig lehet jobb”.

5, Nagyon nagy jelentősége van a „fogyasztóval” való kapcsolattartásnak, ill. annak a ténynek, hogy a szervezet azonosítsa, ki is az ő termékének a felhasználója. Ennek a szempontnak mind a mikrominőségügy (közvetlen felhasználó, pl. kliens), mind a makrominőségügy (közvetett felhasználó, pl. egyház, állam) elvárásait figyelemmel

kell követnie. A vevők, fogyasztók elégedettségét folyamatosan mérni kell, ill. a kapott eredmények alapján intézkedéseket kell hozni.

6, Részben a makrominőségügy társadalmi szintű elvárásai, részben az egyéb érdekelt elvárásai miatt fontos lehet a szervezet társadalmi beágyazottságának a vizsgálata és folyamatszabályozása, elsősorban a kapcsolati rendszerek menedzselésén keresztül, amelyet a következő pontban mutatunk be.

A KAPCSOLATI RENDSZEREK TUDATOS MENEDZSELÉSE

Az intézmények önazonosságának meghatározását követően képessé válik arra, hogy megfelelően menedzselje a kapcsolatait is. A kapcsolatok alapvető distinkciója a presztizs ill. a befolyás szerinti megkülönböztetés. Ha egy szervezetnek sok a lehetősége arra, hogy más szervezeteket megszólítson, magas befolyású szervezetről beszélünk. Ha egy szervezetet sokan keresnek meg, akkor magas presztizsú szervezetről van szó. A szervezet elhelyezése a kapcsolatok rendszerében ezzel a két mérőszámmal már jól jellemezhető lehet. Minden szervezetnek alapvető fontosságú tudatosítania, hogy hogyan használja a befolyás- és presztizs képességeit. Ezekről a szempontokról indul ugyanis a sikeres működés.

Ezen túlmenően három alapvető kapcsolat típust határoz meg a szakirodalom, jellemzően egyének vonatkozásában, azonban analóg módon értelmezhetők ezek csoportokra is. A társadalmi kapcsolatok alaptípusai a gyenge és az erős kapcsolatok (Granovetter, 1973). Ezt a megközelítést pontosítja néhány olyan kutatás, amelyik külön vizsgálja az állampolgár, vagy a szervezetek és az állami, önkormányzati intézményrendszer (hivatalok) viszonyát, így három kapcsolati formát különböztet meg: a bonding, bridging, linking típusú kapcsolatokat.

Itt a bonding típusú kapcsolat leginkább az erős, másokat kizáró kapcsolatokra vonatkozik, ilyen zárt társadalmi egységek például a családok, vagy a szoros barátságok, intézmények esetén az egy fenntartó alatt közvetlen kapcsolatban működő szervezetek.

A bridging kapcsolat a gyenge kapcsolatnak feleltethető meg. Ide tartoznak azok az intézmények, amelyek valamilyen közös érdek mentén, jellemzően eseti jelleggel működnek együtt. Ezek a kapcsolatok lehetnek azok, amelyek számosságának növelése erősítheti az egyházi intézményrendszert is. Jellemzően ilyen kapcsolatok lehetnek az azonos területen működő egyházi és nem egyházi intézmények kapcsolatai. Ezek a kapcsolatok adják az intézményrendszer ellenállóképességét, a kitettségének a csökkentését, így ezek menedzselése különösen is fontos lehet.

Számunkra jelen esetben az az új kategória az érdekes, amelyik valamilyen módon ötvözi az előző kettő sajátosságait, egy speciális célra szerveződött erős és gyenge kapcsolati komplexitásként. A linking típusú (Putnam, 1993) kapcsolatokat a következők szerint jellemezhetjük:

„A «linking», vagyis összekapcsoló társadalmi tőke összeköti a különböző társa-

dalmi csoportokat, a civil társadalom és a kormányzat, illetve más hierarchikusan elkülönülő társadalmi egységek összekapcsolását szolgálja. Mint ilyen egyaránt lehet a civil társadalom és a kormányzat közötti jobb együttműködést elősegítő «áttétel», de lehet korrupciós kapcsolatrendszer is. (Benák, Bonding)” Jellemzően itt szervezettek kapcsoltságáról van szó, azonban a kijelentések érvényesek az egyes személyek és a hierarchikusan elkülönülő más intézmények kapcsolatára is. Ezt erősíti meg egy másik tanulmány: „az átívelő kötések az egyén és az intézmények és egyéb rendszerszerű képződmények között átjárást és az ebből adódó előnyöket táplálják. (Messing, 2006)” Esetünkben a linking típusú kapcsolat jellemző példája lehet az egyházi intézmények és az állam, vagy az önkormányzat kapcsolata.

Az egyházi intézményeknek fel kell mérniük a meglévő kapcsolati rendszerüket, meg kell vizsgálniuk a kapcsolataik típusát, irányát, erősségét, ill. a kapcsolat formalizálásának a módjait (szerződés, szóbeli megállapodás, szokás, etc.), ezeknek a kapcsolatoknak a kezelését pedig bele kell illeszteniük az intézményi stratégiába. A kérdéskörben, egy speciális területen, a kórházi lelkigondozásban már rámutattak arra, hogy mennyire fontos a szakemberek együttműködése, lényegében felekezettől függetlenül (Tésenyi, 2017).

ÖSSZEGZÉS

Megállapíthatjuk, hogy az egyházi fenntartású intézményeknél – figyelemmel a küldetésükre – kiemelten fontos a szervezeti menedzsment, a belső identitás megerősítése, ezzel párhuzamosan pedig a kapcsolati rendszerek tudatos kialakítása és felügyelete. Csak ezen a módon válik lehetségessé, hogy az egyházi intézményrendszer a lehető legfüggetlenebb módon legyen képes a feladatát ellátni.

Kapcsolattartó szerző:

Birher Nándor

Gál Ferenc Egyetem,

Teológiai Kar

6720 Szeged

Dóm tér 6.

birhernandor@gmail.com

Corresponding author:

Nándor Birher

Faculty of Theology

Gál Ferenc University

Dóm square 6.

6720 Szeged, Hungary

birhernandor@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

Birher, N. (2019). *A közigazgatás társadalmi megítélésének változása a közigazgatási bírói gyakorlat fényében*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16051/A%20kozizagzatas%20tarsadalmi%20megitelesenek%20valtozasa.pdf;jsessionid=A1BC675EDA26593C26E459503CF96240?sequence=1>, letöltve: 2021. 01. 08.

- Birher, N., & Homicskó, Á. (eds.) (2019). *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/honlapra_Az_egyhazi_intezmenyek_mukodtetesenek.pdf. letöltve: 2021. 01. 08.
- Benák M. (2007). Bonding, bridging, linking. A mikrotársadalmi szolidaritás szintjén lévő kapcsolatok István-aknán. *Acta-Sociologia Pécsi Szociológiai Szemle*, 2(1), 57-61. <https://doi.org/10.15170/AS.2007.2.1.4>
- Messing V. (2006). Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle*, 16(2), 37-54. <https://szociologia.hu/dynamic/0602messing.pdf>
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>
- Tésenyi T., Lukács, Á., Járay, M. & Lukács, G. (2017). Kapcsolathálózati kutatás magyarországi lelkigondozók körében, *Embertárs*, 15(1) 5-22. https://jezsuitakiado.hu/wp-content/uploads/2020/03/01_tesenyi_lukacs_embertars_2017_01.pdf
- Veress, G., Birher, N. & Nyilas, M. (2014). *A minőségbiztosítás filozófiája*. Jel Kiadó.

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 128–136.

Kézirat beérkezése: 2021.04.28.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.128](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.128)

Deliberationes Scientific Journal

Vol.14; Ed.No. 1/2021, pages:128–136

Paper submitted: 28th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.128](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.128)

SZOCIÁLIS ELLÁTÁS HATÉKONYSÁGÁT SEGÍTŐ LELKI PASZTORÁLIS GONDOZÁS IMPLEMENTÁCIÓJA A KÉP- ZÉSBEN ÉS A GYAKORLATBAN

Birher Nándor

Gál Ferenc Egyetem, Teológiai Kar

Absztrakt

A munka célja, hogy a szolidaritás és spiritualitás fogalmain keresztül bemutassa, milyen új módszerek lehetségesek a szociális ellátással kapcsolatos képzésben és gyakorlatban. Különös figyelmet kell fordítani az emberre, mint kiindulópont, továbbá az egyházi fenntartók sajátos értékeire is.

Kulcsszavak: ember, lelkeség, szolidaritás, egyházi fenntartó

IMPLEMENTATION OF SPIRITUAL PASTORAL CARE IN TRAINING AND PRACTICE THAT HELPS THE EFFECTIVENESS OF SOCIAL CARE

Nándor Birher

Faculty of Theology, Gál Ferenc University

Abstract

The aim of the work is to present, through the concepts of solidarity and spirituality, what new methods are possible in training and practice related to social care. Particular attention should be paid to man as a starting point, as well as to the specific values of church maintainers.

Keywords: man, spirituality, solidarity, church maintainer

BEVEZETÉS

Az EFOP 3. 6. 1. program céljai között szerepelt, olyan módszerek kidolgozása, amelyek a szociális ellátás hatékonyságát a segítő, lelki, pasztorális gondozás bevezetésével növelik.

Egyrésztől világossá vált, hogy a projekttel kapcsolatosan, a nemzetközi tapasztalatokat is elemezve, a pasztorális gondozás értelmezése leginkább a spiritualitás fogalma mentén lehetséges.

Kiemelten fontos, hogy a jelenlegi, még mindig marxista alapú, materialista és ateista gondolkodásmód helyét egy ténylegesen a spiritualitásra, ráadásul a keresztény spiritualitásra épülő gondolkodásmód vegye át lépésről lépésre. Mindez lényegileg nem jelent mást, mint azt, hogy a materializmus különböző formái helyett az embert a maga teljességében szemlélő irányzatoknak kell az előtérbe kerülniük. Természetesen ezek a folyamatok hosszú időbe telnek, hiszen jól látható, hogy a materializmus különböző elméletei legalább 150 éve meghatározták a közgondolkodást.

A kutatás feladata, hogy rávilágítson arra, ezeket, az embert mint az anyagi világot meghaladó létezőt bemutató irányzatokat hogyan lehet ténylegesen is az emberek szolgálatába állítani.

A SPIRITUALITÁS JELENSÉGE

Ennek a bonyolult rendszernek az alapjainál áll a spiritualitás, ami nem más, mint amiből a társadalmi méretű szolidaritás kinőhet.

Figyelemmel tehát az imént elmondottakra a spiritualitás mint az elmúlt évtizedek újkeletű fogalma azt jelenti, hogy az egyén, tudatosítva a közösségi sorsát képes a tevékenységét és egészséges személyiségfejlődését szolgáló normarendek összehangolására, a jog, erkölcs és vallás kategóriáinak a harmonikus megélésére (Birher, 2019).

Fontos tudatosítani, hogy a vallás normarendjének elsődleges letéteményesei a vallási normákat szavakba, hagyományokba, vallási gyakorlatokba formáló egyházak. Az egyházak azok, amelyek a vallások kollektív jellegét a saját kódrendszerük szerint képesek megteremteni és megőrizni. Éppen ezért a vallás és az egyházi közösség szorosan összetartozó fogalmak. A nagyobb vallásokhoz kötődő egyházak az esetek többségében államhatárokon túlnyúlva szervezik közösségbe az egyéneket. Éppen emiatt a nagyobb egyházakhoz való tartozás egy nemzetek feletti közösséghez való tartozást is jelent, sajátos jogosultságokkal és kötelezettségekkel. Minden egyház elsődleges kötelezettsége, hogy a vallási értékeit az egyes nemzeti vagy csoportérdeken túlmutatva a teljes jelen és jövőbeli közösség részére megőrizze. Pontosan emiatt az egyházi közösség tagjának sajátos, akár a nemzetállamok feletti küldetése is van.

Az egyházi társadalmi intézmények feladata, hogy szervezett módon biztosítsák a kapcsolatot a három normarend között. Kitüntetett feladata, hogy összehangolja a jog, az erkölcs és vallás normáit. A lélektől indulva meg kell teremteni az emberek jó és igazságos együttélését. Platón szavaival: „minden, a rossz is meg a jó is, a lélekből árad ki a testre és az egész emberre, és onnan ömlik szét, mint a fejből a szemre. Először és legfőképpen tehát a lelket kell ápolni, ha azt akarjuk, hogy a fej is meg az egész test is egészséges legyen (Platón, 1984)”.

A betegség tüneteit Bonhoeffer definiálja: „Az Isten-hit eltűnésével csupán egy racionalizált, mechanikusan működő világ maradt hátra”. „A szabadságra való vágyakozás az embert a legmélyebb szolgaságba dönti. A gép ura annak szolgájává válik... Az új egység, melyet a francia forradalomnak köszönhet Európa, és amelynek ma a válságát éljük, a nyugati istentelenség” (Bonhoeffer, 2015).

Napjainkban a kereszténység nyugaton visszaszorulóban van (egyre kevesebb a vallását gyakorló polgár). Ezzel szemben az egyházi intézmények még mindig jelentős szerepet töltenek be a társadalmakban. Továbbá megkerülhetetlen szereplői a nemzetközi hatalmi viszonyoknak is. Nem szabad elfelejteni, a nyugati perspektíva csálóka szempontjával ellentétben a vallásos emberek száma folyamatosan nő a földön. Alapvető kérdés, hogy az intézmények egyházi jellegéből fakad-e valamiféle többletérték, vagy egyszerűen nem állami, civil szerveződésnek kell-e ezeket tekinteni?

Az egyházi intézmény azonban nem lehet értéksemleges. Kötelessége ragaszkodni azokhoz az alapvető értékeihez, amelyek az alapítójától vagy a hagyományából fakadnak. Értékütközés esetén a saját identitását kell előnyben részesítenie, akkor is, ha ez a pénzügyi támogatásának a rovására megy. Jellemzően azonban mind állami, mind pedig egyházi részről kényelmesebb az a magatartás, amely során az egyházi intézmények a szolgáltatásnyújtásuk során háttérbe szorítják egyházi jellegüket.

Természetesen itt nem arról van szó, hogy például az egyházi szociális intézményekben a gondozottaktól kellene elvárni a vallásosságot vagy megkövetelni a közösség erkölcsét. Sokkal inkább az intézménynek (és az abban tevékenységet végző egyéneknek) kell a vallás és erkölcs normarendjét ugyanúgy szem előtt tartani, mint a jog normarendjét (Dolezel, 2015).

Az állam és egyház partnersége csak a kölcsönös tiszteleten alapulhat. Nem helyes, ha az állam a finanszírozás fejében elvárja az egyházi intézmény vallási identitásának a feladást, ahogy az sem helyes, ha az egyházi intézmény a finanszírozás reményében ezt vállalja.

Emiatt világossá kell tenni, mik azok a sajátosságok, amelyek az egyházi szervezeteket jellemzik. Itt elsősorban arról van szó, hogy az egyházi intézményeknek a saját vallási és erkölcsi elvárásaik szerint kötelessége a szolgáltatást nyújtani, ezzel pedig többletértéket állítanak elő.

Az egyházi intézményeknek kötelessége a saját, elsődlegesen a vallás normarendjén alapuló szabályozási rendszerét kidolgozni, nem megijedve attól, hogy a civil társadalom gyakran csak a jog normarendjén alapuló szabályozást képes elfogadni. Ez a gyakorlatban a következőket jelenti:

- az egyházaknak és intézményeiknek kötelessége a saját vallási és erkölcsi normarendjüket ismerni és érvényre juttatni,
- az egyházak és egyházi intézmények a vallási és erkölcsi kérdéseiket kizárólag saját maguk jogosultak és kötelesek feltenni és megválaszolni. A kívülállók nem jogosultak az egyházak, egyházi intézmények „társadalmi diskurzusába” beleszólni. Természetesen a kívülállók a saját szabályaik szerint jogosultak lehetnek a helytelen

vallási döntések, számukra előnytelen következményeitől megvédeni magukat.

- az egyházak vallási és erkölcsi normarendjéből fakadó szabályokat a demokratikus jogrendeknek kötelessége normatív szabályozóként elfogadni és tiszteletben tartani

Mindez a gyakorlatban azt is jelenti például, hogy egy egyházi intézménynek nem a gyakran jelentés nélküli emberi jogok nyilatkozataiban szereplő szavakat kell ismételtetnie, hanem saját magának kell a vallási és erkölcsi normarendjére alapozva, saját belső diskurzus során a saját etikai szabályrendszerét kidolgoznia. Egy katolikus etikai kódexben nem szerepelhet az önrendelkezés jogára való hivatkozással az abortusz, eutanázia legitimálása, vagy a nemi megkülönböztetés tilalmára való hivatkozással a közbotrányokozás. Más kérdés, hogy szerepelnie kell annak is, hogy egy katolikus intézmény mihez kezd a közbotrányt okozó, szükségét szenvedő bűnös emberrel – annak fényében, hogy a katolikus vallási elvek (és az ember hétköznapi tapasztalata) szerint mindannyian bűnösök vagyunk.

Nyugaton még sosem volt ennyire fontos, hogy az egyházak és egyházi intézmények újra meghatározzák és határozottan képviseljék vallási és erkölcsi normarendjüket (Pompey, 2015). Csak ezt követően nyílik lehetőség arra, hogy megtalálják a gyümölcsöző kapcsolatot az államok jogi normarendjével. Ellenkező esetben megmaradnak az egyházi intézmények többé kevésbé hatékony civil szervezeteknek. Ráadásul az egyházak, mint intézmények szerepe folyamatosan csökkenni fog, hiszen nyugaton a taglétszámuk is folyamatosan csökken¹. Ezt a folyamatot csak az állíthatja meg, ha – akár más ideológiák erősödése miatt – de újra fontos lesz a saját kultúra és vallásosság hangsúlyozása. Minderre viszont – tanulva a történelmi tapasztalatokból – kellő időben fel kell készülni, és a saját identitást úgy kell megőrizni, megerősíteni, esetlegesen más ideológiákkal szembeállítani, hogy a legfőbb érték az ember, nehogy áldozatul essen. Mindez azonban nem történhet meg úgy (mert nem tud megtörténni úgy), hogy a saját keresztény kultúránkat feláldozzuk a „flower power” béke érdekében. Az ember védelmének egyetlen útja a vallás védelme, amihez szükséges – Arisztotelész modelljét alapul véve – az egyház-állam kapcsolat elmélyítése, a család fogalmának egészséges értelmezése és a három normarend hatékony együttműködésének kialakítása.

A FENNTARTÓK SZEREPE ÉS ELVÁRÁSAIK

Az egyházi intézmények esetében különleges szerepe van a fenntartóknak, hiszen az ő sajátos elvárásaik azok, amelyek olymértékben hatékonyra tehetik az intézmények működését, hogy az jobb legyen – egyes szempontok szerint – az állami intézmény-működtetésnél.

Tanulmányunkban külön vizsgáljuk az egyházi intézmények fontos alaptípusát, a

¹ Langfristige Projektion der Kirchenmitglieder und des Kirchensteueraufkommens in Deutschland, https://www.ekd.de/ekd_de/ds_doc/projektion-2060-ekd-vdd-factsheet-2019.pdf, 2019. július 26.

Karitás intézményeit, amelyek működése jelentős hatással van egyes európai társadalmakra, és amelyek működését egyházi és állami szabályok egyaránt meghatározzák (Dolezel, 2015).

Téves az a felfogás, hogy a segítő szeretet egyetlen célja a szegények anyagi értelemben vett felemelése. Ez legfeljebb a segítő szeretet egyik eszköze, de egyáltalán nem a legfontosabb. A caritas célja, hogy az egyén és a közösség együttműködéséből élet, az Istennek tetsző élet nőjön ki. Bonhoeffer ezt a feladatot a következőképp fogalmazza meg: „A fent és a lent helyes rendje a fentre vonatkozó megbízás hitéből, az urak Urába vetett hitéből él. Egyedül ez a hit képes kiűzni azokat a démoni hatalmasságokat, amelyek alulról támadnak. Ha összeomlik a hit, összeomlik az egész szerkezet... (Bonhoeffer, 2015)”.

Ezen a ponton fontos kitérni a segítséget nyújtó és igénybe vevő egyén és a segítséget intézményes formában nyújtó professzionális rendszerek között. Miközben a caritas szervezeteknek a mai társadalom kihívásainak megfelelően professzionálisan működő szervezetnek is kell lennie (Fonk, 2020), amelyik a rendelkezésére álló erőforrásokat a lehető leghatékonyabban használja fel, sohasem szabad megfélemlenie arról, hogy a „szolgáltatásának a fogyasztója” nem intézmény, nem is „termék”, hanem Isten legfelfeltettebb teremtménye – ember. A segítő szeretet tevékenysége során semmilyen intézményesítési módszerrel sem kerülhető meg a hús-vér személy. Megfordítva: minden intézményesítésnek csak és kizárólag a konkrét személy szolgálatára kell törekednie.

A Caritas szervezeteknek – mint nemzetközi hálózatnak – kiemelt feladata lenne, hogy pontosan megtalálja a megfelelő beavatkozási szinteket, felismerve, hogy mi a pótcselekvés és mi a valós segítségnyújtás. Talán a szinttévesztés leg tipikusabb példája, amikor segítő-turizmus keretében utaznak gazdag országokból önmagukat kereső emberek, kifejezetten számukra készített „szegény-táborokba”. Lehet, hogy jobban tennék, ezek a derék ifjak, ha családot alapítanának otthon, és a saját gyermekeikkel küzdenének². Ha nincs életképes közösség, a dolog természeténél fogva nem lehet életképes szervezet sem.

Hasonlóan fontos feladat a Caritas szervezetekben a sajátos vallási és erkölcsi szabályok feltárása, megfogalmazása és a tagoktól való megkövetelése. Ez lehet az alapja, hogy a Caritas ne csak egy jól-rosszul támogatott civil szervezet legyen, amit a források hatékony elosztására használnak, hanem a Lélek által átjárt egyházi szervezet. Ennek érdekében ki kell dolgozni a megfelelő szabályozási módokat, pl. etikai kódex, vallási jelképek tudatos használata, vallási szövegek tudatosítása, minőségbiztosítás, etc. Ahogy látjuk, egyáltalán nem csak arról van szó, hogy etikai kódexeket írjunk.

² Természetesen van olyan felfogás is, amelyik szerint hagyni kell a nyugati, életképtelennek tűnő civilizációt elpusztulni. Ez a törekvés már Schopenhauer és Nietzsche filozófiájában is markánsan érzékelhető. Csak az „utolsó ember” elpusztulása vezethet a „felsőbbrendű ember” felemelkedéséhez. Napjainkban ennek az elméletnek a demográfiai oldalról való megközelítését Jorgen Randers dolgozta ki. Meggyőződésünk, hogy a statisztika helyett az emberi élet tényleges megbecsüléséhez kell visszatérni, amelynek módját mind a zsidó mind pedig a keresztény hagyomány kiválóan ismeri.

Egy olyan komplex kultúrát kell kialakítani, amely folyamatosan és minden elemében képviseli a vallásilag elkötelezett szervezet értékrendjét.

Két fontos megjegyzést kell tennünk:

- a vonatkozó szabályokat a közösség kompetens tagjainak kell elkészíteniük, azaz a közösségnek magának kell meghatároznia, hogy kik azok, akik érdemesek lehetnek arra, hogy diskurzus során rögzítsék az elsődleges vallási, etikai természetű szabályokat

- a szabályokat a normarendek hármasságában kell értelmezni, azaz nem elég a jog normarendjét figyelembe véve, emberi jogi nyilatkozatok szavait ismételve, az egyházi szervezet számára teljesen semleges szabályozást készíteni.

Nem kérdéses, hogy ezek a törekvések nem lesznek szimpatikusak sem a világi hatalmaknak, sem pedig a polgárok többségének, hiszen a legkevésbé sem lesznek értéksemelegések. A vallás világosan megfogalmazott normáit kell tartalmazniuk, amelyek gyakran különböznek az állam által megfogalmazott normáktól. Pontosan ez a különbség lehet az a társadalmi feszültség, ami minden társadalmi diskurzus alapja – Habermas szerint is.

A SPIRITUALITÁS OKTATÁSA

Ahogy láthattuk, a spiritualitás fogalma kiemelt jelentőséget kap, azonban pontosan a fogalom bonyolultsága miatt szükség van arra is, hogy az oktatásban is szerepet kapjon. Mindez két módon történhet. Az egyik, hogy a spiritualitással közvetlenül foglalkozó tárgyakat építünk a mintatantervbe. (Pl. keresztény lelkiségtörténet) A másik, hogy a szakmai tárgyakba is beépítünk a spiritualitással összefüggő elemeket (pl. a neveléslelektan tárgyban jelenjenek meg a spiritualitáshoz kapcsolódó elemek).

A hazai szociális oktatást összevetve a környező európai országok tanterveivel, megállapíthatjuk, hogy hazánkban viszonylag ritka akár a kifejezetten spirituális tartalmak megjelenítése, akár a szakmai tárgyakban a spiritualitás integrálása az oktatás során.

A pasztorális tanácsadás mintatanterveiben jellemzően kifejezetten teológiai, biblikus előadások szerepelnek, azonban egy kivételtől eltekintve hazánkban nem jelennek meg érdemi spiritualitással kapcsolatos tartalmak a szociális munkás képzésben. Ehhez képest figyelemmel cseh és német példákra, azt láthatjuk, hogy legalább a mesterképzésben kifejezetten szerepelnek kb. 20-25% arányban spiritualitás címmel tananyagok.

A jövőben feltétlenül fontos lehet a spiritualitás mint ismeret és gyakorlat integrálása a tanrendekbe, annak ellenére, hogy ez a fogalom hazánkban még nem került be a köztudatba. Mindez fokozottan igaz a szociális munkára, azonban meg kell, hogy jelenjen más, az emberrel foglalkozó tudományterületen is.

Ahogy már megállapítottuk a spiritualitás tárgy lehet alkalmas arra, hogy bemutassa az embert, mint közösséget alkotó személyt a maga jogi, erkölcsi és vallási

dimenzióiban. Mindez a hálózatosodó társadalom (Birher & Bertalan, 2016) kulcsfontosságú témája. Különösen is lényeges ez abban a korban, amelyben a felebarát szeretetének gyakorlatát és a szociális társadalom működőképességének megőrzését el kell helyezni a népesedési diszfunkciókból adódó közvetlen problémák valóságába.

Reményteli, hogy a problémák jelentkezésével egyidejűleg az igény is folyamatosan nő a spiritualitással és a szolidaritással kapcsolatos ismeretekre.

Alapvető azonban annak a hangsúlyozása is, hogy sem a spiritualitás, sem a szolidaritás nem lehet egyszerűen csak az oktatás tárgya. Mindez legfeljebb az első lépés lehet ahhoz, hogy a két fogalom lényegét megértsük, és ezt a lényeget a lehető leghatékonyabban ültessük át a gyakorlatba. Magyarul, mind a szolidaritás, mind a spiritualitás nem elméleti, hanem gyakorlati valóság, ami azt jelenti, hogy csak a tényleges megvalósításukkal érhetünk el eredményeket.

A következőkben megvizsgáljuk, hogy melyek lehetnek azok az eszközök, amelyek a spiritualitást és a szolidaritást a közösség szintjén is gyakorlattá alakítják.

A SZABÁLYOZÓK SZEREPE A LELKI ÉS PASZTORÁLIS GONDOZÁSBAN

Megállapítottuk, hogy a spiritualitás megélése a normák összehangolásánál és megtartásánál kezdődik. A jog, az erkölcs és a vallás együttműködése teszi lehetővé az egyén felelős cselekvését. Ennek az együttműködésnek vannak intézményesült formái is, a következőkben ezek közül nevesítünk néhányat:

Alapító okirat

Minden intézménynek van – legalább formálisan – alapító okirata. Fontos lenne, hogy ezek a dokumentumok tudatosan rögzítsék azokat a célokat, amelyeket az intézménynek el kell érnie, meg kell valósítania a közösség javára. Az alapító okiratnak rögzítenie kellene azokat az alapfolyamatokat, amelyek a bemeneteket kimenetekké alakítják, azaz le kell írni az alapvető elvárásokat az intézménnyel szemben. Mindez a fenntartó elsődleges felelőssége, ahogy az is, hogy az elvárások megvalósulását folyamatosan ellenőrizze és számonkérje.

Etikai kódex

Az etikai kódex ne csak egy formális, legfeljebb a fegyelmi felelősség megállapítására alkalmas irat legyen, hanem tartalmazza az intézményben a közösség érdekében tevékenységet végzők csoportidentitásának alapjait. Mint ilyen, a működés alapvető irata kell, hogy legyen, amelyet nem egyszerűen ismerni, hanem megélni kell mindenkinek, aki a csoporthoz akar tartozni. Az etikai kódexszel kapcsolatos feladatok megvalósulásáért az első számú vezető személyesen felelős.

Integritás

Különös jelentősége van a tisztességnek a vagyonkezelés kérdésében. Az integritás szabályozása azt jelenti, hogy nem engedünk teret semmilyen olyan pénzügyi, vagy

pénzben kifejezhető tranzakciónak, amely torzítaná a szervezet és az intézmény értékrendjét. A korrupció szankcionálásánál is fontosabb annak szabályozása, hogy a korrupciót megakadályozzuk és megelőzzük intézményeinkben.

(Minőség)-Irányítás

Az intézmény működtetése során tisztában kell lenni a végzett folyamatokkal, a folyamatok minőségképességével (milyen értéket és kinek állítunk elő), a folyamatok céljával egyaránt. Mindennek a tudatosítását jellemzően minőségirányítási rendszerek segítségével végezhetjük el. Amíg az alapítónak tisztában kell lennie azzal, hogy mit vár el az intézménytől, addig az intézmény vezetőjének képesnek kell lennie arra, hogy szabályozott módon mutassa be, hogy az alapítói elvárásokat hogyan képes teljesíteni.

ÖSSZEGZÉS

A caritas központi elve (ahogy Platón államában) az igazságosság a szegények irányában is. Hogy mi az igazságos, azt a normák együttes alkalmazásával fedezhetjük fel.

Helyi szinteken meg kell, hogy jelenjen az a belső szabályozás, amelyet leginkább az etikai kódexekkel jellemezhetünk. Már szoltunk róla, hogy ezeknek a kódexeknek az értelmét az adja, ha azok az érdekeltek együttműködésével alakulnak ki. Itt különösen nagy szerepe van a vezetők, munkavállalók, önkéntesek közös normatalálásának.

Szintén inkább helyi szinteken értelmezhetők a szabványok és különösen is a minőségbiztosítási rendszerek kidolgozása. Ezen a területen az érdekeltek, különösen is a „fogyasztók” igényeit kell figyelembe venni. Fel kell mérni a kliensek, szükségét szenvedők igényeit, és az elégedettségét. Ennek fényében lehet a szükséges korrekciókat elvégezni.

Ahogy már jeleztük, minden felsorolt szabályozási szinten mindhárom norma-rend szabályainak meg kell jelennie. Minden szinten világosan kell látni, mi a jog, mi az erkölcs és mi a vallás elvárása. Ezen szabályok összhangját az esetek többségében látszólag könnyű megteremteni. A gyakorlat azonban majd rámutat arra is, lesznek ütközések és viták. De pontosan ezek az ütközések és viták viszik majd előre a segítő szeretet ügyét.

Kapcsolattartó szerző:

Birher Nándor

Gál Ferenc Egyetem,

Teológiai Kar

6720 Szeged

Dóm tér 6.

birhernandor@gmail.com

Corresponding author:

Nándor Birher

Faculty of Theology

Gál Ferenc University

Dóm square 6.

6720 Szeged, Hungary

birhernandor@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

- Anzenbacher, A. (2001). *Keresztény társadalometika*. Herder Kiadó.
- Birher, N. (1999). *Az ember filozófiája. (Teológiai antropológia)*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.
- Birher, N. (2021). Spencer jelentősége az 1800-as évek második felében, In: Tóth, J. Z., (ed.), *Herbert Spencer öröksége*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara. https://ajk.kre.hu/images/doc2021/pr/Herbert_Spencer_oroksege.pdf
- Birher, N. (2019). Jog, erkölcs, vallás. In: Birher, N., & Homicskó, Á. (eds.), *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. https://ajk.kre.hu/images/doc5/dokumentumok/honlapra_Az_egyhazi_intezmenyek_mukodtetesenek.pdf
- Birher, N. & Bertalan, P. (2016). *Hálózatokban*. Oktker-Nodus Kiadó.
- Bonhoeffer, D. (2015). *Etika*. Exit Kiadó.
- Dolezel J. (2015). Complementarity of the Caritas Practice and Catholic Social Teaching (CST) in the Perspective of „Dual Focus” of Social Work Practice. In: Toso, G. P. D., Pompey, H., Gehrig R. & Dolezel J. (Eds.) *Church Caritas Ministry in the Persective of Caritas- Theology and Catholic Social Teaching*. Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palack’y University. DOI 10.5507/cmtf.15.24446134
- Fonk, P. (2017). Institutionelle Transformationsprozesse: Ethische Herausforderungen des Caritasmanagements zwischen Nächstenliebe und Wirtschaftlichkeit, In: Baumann, K. (Ed.), *Theologie der Caritas. Grundlagen und Perspektiven für eine Theologie, die den Menschen dient. FS für Heinrich Pompey aus Anlass seines 80. Geburtstages (Studien zur Theologie und Praxis der Caritas und Sozialen Pastoral 31)*, Echter Verlag GmbH
- Huntington, P. S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster.
- Pompey, H. (2015). Theological foundations and shape of the Church’s Charitable Ministry. In: . In: Toso, G. P. D., Pompey, H., Gehrig R. & Dolezel J. (Eds.) *Church Caritas Ministry in the Persective of Caritas- Theology and Catholic Social Teaching*. Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palack’y University. DOI 10.5507/cmtf.15.24446134
- Platón (1984). *Kharmidész*. Európa Könyvkiadó.

EGYHÁZI SZOCIÁLIS MUNKA HAJDÚDOROGON¹

Soós Zsolt

Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar

Absztrakt

A Hajdúdorogon lefolytatott kutatásunk egy hosszabb, tíz elemből álló kutatáso-rozat része, amelyben elsősorban az ország kedvezőtlenebb helyzetű régióiban fekvő, kisebb lakosságszámú települések főbb társadalmi jellemzőinek, aktuális társadalmi folyamatainak a feltérképezésére törekszünk. A kutatás során alapvetően a helyi la-kosok nézőpontjainak a megismerése és megjelenítése a célunk. A kutatási helyszínnek megválasztásában döntő szempont volt, hogy a perifériális régiók kisebb településein meglehetősen kedvezőtlen szocio-demográfiai folyamatok zajlanak, ideértve különösen a települési lakosságszám csökkenését, az idősödést és a hátrányos helyzetű lakosság számarányának a növekedését. E folyamatok - amennyiben nem történnek jelentősebb változások - még a jelenleginél is kedvezőtlenebb jövőképet vetítenek előre. E kedvezőt-len szocio-demográfiai tendenciák egyértelműen tetten érhetőek Hajdúdorogon. Ehhez kapcsolódóan a kutatás kiemelt céljának tekintettük a helyi közösségi kapcsolatoknak, ezen belül elsősorban a romák és a nem romák együttélési jellemzőinek, valamint a hátrányos helyzetű romák szociális segítésének a megismerését.

Kulcsszavak: hátrányos helyzetű romák, egyházi szociális munka

CHURCH SOCIAL WORK IN HAJDÚDOROG

Zsolt Soós

Faculty of Education for Children and Special Educational Needs,

University of Debrecen

Abstract

Our research conducted in Hajdúdorog is a part of a longer, multiple part research series, in which we will identify the main social features and map the current social pro-

¹ A tanulmány elkészítéséhez szükséges kutatómunka az EFOP-3.4.3-16-2016-00021 „A Debreceni Egyetem fejlesztése a felsőfokú oktatás minőségének és hozzáférhetőségének együttes javítása érdekében” című projekt támogatásával valósult meg.

cesses in the less populous settlements of the more deprived regions of the country in particular. Basically, the aim of our research is to understand and present the perspective of the local people. The decisive criterion for the selection of research sites was that the smaller settlements of these peripheral regions are subject to rather unfavourable socio-demographic processes, including in particular the decline in the population, aging and the increase in the share of disadvantaged population. These processes – unless there are significant changes – project an even more unfavourable vision of the future. The adverse socio-demographic processes described above are definitely observable in Hajdúdorog. Related to this, the primary objective of the research was to understand the opportunities, goals and to recognize the local community relations and the characteristics of cohabitation of the Roma and non-Roma population in particular, and social work for disadvantaged Roma.

Keywords: disadvantaged Roma, church social work

BEVEZETÉS

A publikáció alapját képező kutatómunka egy hosszabb, tíz elemből álló kutatásorozat része, amelyben az ország kedvezőtlenebb helyzetű régióiban fekvő, kisebb lakosságszámú települések főbb társadalmi jellemzőinek, aktuális társadalmi folyamatainak a feltérképezésére törekszünk. A hajdúdorogi kutatásnak az eddig vizsgált településektől (Kisköre, Nagyecsed, Tiszalök) eltérő, s ezáltal fontos tapasztalata, hogy a helyi hátrányos helyzetű roma családok körében a család- és gyermekjóléti szolgáltatón kívül, a görögkatolikus egyház is végez szociális munkát, s a két segítő beavatkozás szemléletében, alapelveiben és gyakorlatában egymástól jelentősen eltérő modellt követ. A helyi görögkatolikus egyház diakónusának segítő tevékenysége alapvetően igazodik a hátrányos helyzetű családok körében végzett/végzendő szociális munka újra felismert és előtérbe kerülő jelenlétalapú, szükségletorientált, reszponzív szemléletű (Bogács, 2020) életvilág-központú modelljéhez. Ebből következően e tanulmány elsődleges célja, hogy jó gyakorlatként bemutassa a hátrányos helyzetű hajdúdorogi romák körében végzett egyházi segítő tevékenységet.

A CSALÁDOKKAL VÉGZETT SZOCIÁLIS MUNKA MODELLJEI

A hátrányos helyzetű családokkal végzett szociális munkában napjaink Magyarországon állami és önkormányzati intézmények, ideértve különösen a család- és gyermekjóléti szolgáltatásokat, valamint civil és egyházi szervezetek egyaránt részt vesznek. Az állami szektor intézményei jelentős részében a krízis- és feladatközpontú beavatkozásokat egyaránt magában foglaló, esetmenedzsment szemléletű szociális munkát végeznek (Temesváry, 2018), melyben - különösen a folyamatos vagy ismétlődő krízishelyzetben lévő családok esetében - kiemelt figyelmet kap a gyermekvédelmi aspektus. Az, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű, számos ismeret- és képességihiánnyal küzdő családokban a gyermekek legalább az alapvetően elvárható biztonságban nevelkedhessenek, ne

fordulhasson elő súlyos elhanyagolás vagy bántalmazás. Ebből következően az elsődleges, minimálisan elvárt feladat a családok legalább havi három alkalommal való felkeresése, és annak kontrollja, nem áll-e fenn a gyermek/gyermekek súlyos veszélyeztetése. Ebből következően a család- és gyermekjóléti szolgálatok jelentős részében előtérbe került a kontroll, s ezzel párhuzamosan háttérbe szorult a segítő funkció (Bugarszki, 2014). E modell másik jellemzője a szóbeli tanácsadás prioritása, annak hangsúlyozása, hogy mit kellene tenniük a szülőknek (pl. jobban beosztani a pénzt, nagyobb rendet tartani, többet foglalkozni a gyerekekkel, stabil állást találni, stb.) a helyzetük javítása érdekében. Végül a menedzserizmus írásban rögzíthető, tényekkel alátámasztható eredményességi elvárásait követve, e modellben kiemelten fontos a tevékenységadminisztráció² (Payne, 2014). Csakhogy ahogy arra Major és mtsai (2011) rámutatnak, e modell alkalmazása halmozottan hátrányos helyzetű családok esetében egy segítői hiában alapul, amelyet a szerzők „civil látásmódnak” neveznek. A segítők ugyanis – akár csak „az utca embere” – azt feltételezik, hogy minden kliens az életkorának megfelelő érettséggel, elvárható ismeretekkel és képességekkel rendelkezik, és csak az elszánás hiányzott egy jobb, sikeresebb élet kialakítására. Ám mivel e családok számos ismeret- és képességihiánnyal küzdenek, a szóbeli „tanácsok” nem jelentenek valós segítséget, nem alkalmasak arra, hogy a „segítettek” helyzetében javulást érjenek el. Így e családok gyakran a szociális munkások asszisztálása mellett süllyednek egyre kilátástalanabb helyzetbe (Bugarszki, 2014), s „örökítik át” azt gyermekeikre is (Várad, 2015). A napjaink önkormányzati, állami intézményrendszerében szinte evidensnek tartott beavatkozási mód relatíve újkeletű, lépésről-lépésre váltotta fel a másik modellt, az életvilágközpontú segítői gyakorlatot (Bugarszki, 2014). A családsegítést a 2000-es évekig egy a jelenlegitől alapvetően különböző szemléletmód és feladatrendszer³ jellemezte: „Magas volt a terepmunka aránya, felkeresték a problémákkal küzdő embereket, akik örömmel fogadták ezt a lehetőséget. [...] Minden szakembert erős motiváció hajtott [...] Napi, heti rendszerességgel tartottak esetmegbeszélést, konzultációt [...] nem volt kötelező adminisztráció, azt mindenki maga dolgozta ki. [...] a családsegítő tevékenység nagyon sikeresen működött, a kliensek maximálisan elfogadták, s a problémák jelentős részét sikerült is megoldani” (Takács, 2018, 145-146). E gyakorlat megváltozásának az egyik oka, hogy az intézményi és alkalmazotti számában megnövekedett szolgáltatási rendszer működéséhez köthetően, az elmúlt időszak súlyos mulasztásaiból⁴ eredően, számos gyermektragédia történt. Emiatt az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2016-

2 Ez a szociális munkában kifejezetten diszfunkcionális hatású, gyakran a tevékenység „leadminisztrálását”, ezáltal „kipipálását”, s az érdemi, tartalmi szociális segítségnyújtás erodálódását eredményezi (Temesváry, 2018; Soós, 2013).

3 A családsegítés intézményrendszerének strukturális átalakulását Rákó (2016) tanulmánya mutatja be részletesen.

4 Például veszélyeztetett, s emiatt védelembe vett gyermekeket nevelő családok családsegítői meglátogatásának és/vagy a szükséges gyermekvédelmi beavatkozások megtételének a hónapokon keresztül elmaradása miatt, számos gyermeket éheztek, kínoztak ezen időszak alatt, melynek következménye e gyermekek súlyos testi és lelki sérülése, több esetben halála lett.

ban kiegészítette „A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendeletet”, melyben meghatározta azon minimum elvárásokat, amelyeket egy családsegítőnek teljesítenie kell annak érdekében, hogy a segített családban élő gyermekek alapvető biztonsága ne kerüljön veszélybe. Ennek azonban az lett a következménye, hogy a szakemberek jelentős része már csak e minimumtevékenységek ellátását, elsősorban a családok kontrollálását tekinti feladatának,⁵ a tényleges segítői munka pedig háttérbe szorult.

Az életvilág-központú szociális munkában a beavatkozáskor figyelembe veszik, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű kliensek sokszor jelentős képesség- és ismerethiányokkal küzdenek, valamint a személyiség érettsége gyakran elmarad az életkori elvárásoktól. Ennek az alapvető oka rendszerint a szülők kedvezőtlen, a szokásos és átlagos ismeretszerzést, személyiségfejlődést gátló gyermekkori szociális háttére. A személyiség érettebbé válásával jellemzően az egyén kötelesség- és felelősségtudata is erősödik, aminek következtében, a saját és családja hosszú távú érdekeit szem előtt tartva, képessé és hajlandóvá válik „a szükségletkielégítés késleltetésére”, például nagyobb erőfeszítést igénylő tevékenységek végzésére is (ideértve a környezet rendben tartását, egy szakma-szerző tanfolyam elvégzését, többműszakos gyári munka vállalását, stb.). Ezért e beavatkozások során az elsődleges cél a személyiség- és a problémamegoldó képesség fejlesztése. Ennek első lépéseként bizalmi kapcsolatot kell kiépíteni a klienssel, amelyhez szükség van a rogersi (1961) alapelvek követésére, vagyis a kliens teljes, feltétel nélküli elfogadására, a kliensekhez való érzelmi odafordulásra. E kliensek a családjukban sok mindent nem tudtak elsajátítani, mely hiátusokat a segítő munka során kell pótolni. Ennek feltétele a segítő és a kliens között kialakuló érzelmi viszonyulás, mely a kliens motiválásának az eszköze is azáltal, hogy a folyamat kezdetén, amikor a személyiség érettségének adott fokán bizonyos értékek még nem interiorizálódtak, a kliens gyakran a segítő kedvéért teszi meg a számára és a családja számára hasznos, ám jelentős erőfeszítést igénylő teendőket (Major, Mészáros, Tatárné Kapus, 2011). A beavatkozás fontos eleme az ismerethiányok pótlásában, egyes képességek fejlesztésében való közvetlen segítségnyújtás. A segítő jelen van a kliens életvilágában, közös tevékenységeken keresztül – például a gyermekkel való közös játék, rendrakás, közösen átgondolt és megvalósított bevásárlás, stb. – ténylegesen hozzásegíti a klienst fontos ismeretek elsajátításához, ezáltal egy sikeresebb élet kialakításához. Ehhez az is szükséges, hogy a jelenlét kellően intenzív legyen, s a segítő a segített család időbeosztásához is rugalmasan alkalmazkodjon (Soós, 2018). E modell hatásos alkalmazásának fontos feltétele, hogy a szociális szakember mellett, a segített családokkal, az azokban felnövő gyermekekkel rendszeres kapcsolatban lévő pedagógusok, egészségügyi és hivatali dolgozók is az adott családok-

5 Ezzel kapcsolatban a kutatásunk során megkérdezett, a 2000-es években még életvilág-központú családsegítést végző munkatárs így fogalmazott: „Szerintem sok olyat dolgozt meg tettünk, ami nem volt feladatunk” (Soós, 2020, p. 44).

hoz igazodó, speciális támogatást nyújtsanak.⁶ Ehhez arra is szükség van, hogy e szakemberek is tisztában legyenek a hátrányos helyzetű családok, gyermekek életvilágának sajátosságával.⁷

A feladatközpontú segítő beavatkozás meglehetősen korlátozott hatásossága napjainkra széles körben ismerté vált. E probléma kezelése, a hátrányos helyzetű családok életkörülményeinek és életlehetőségeinek javítása érdekében az Emberei Erőforrások Minisztériuma és a Bünmegelőzési Tanács felkérésére a Rubeus Egyesület 2017-től, öt helyszínen innovatív család- és gyermekjóléti modellprogramot indított. E programok fontos alapelve a családokat segítő különböző szolgáltatások összehangolt működtetése (Bányai, 2018; Bogács, 2020), a szükségletalapú és rezponzív szemléletű beavatkozás, valamint a családok életében való aktív „jelenlét”, az „intenzív családsegítés” és a „kísérés” - ami a családok életének segítői nyomon követését és a szakember széles időintervallumú elérhetőségét egyaránt magába foglalja (Bogács, 2020; Szabó és Tólcziné Varga, 2018). Ezen eredményes modellprogramok kialakítói és megvalósítói úgy vélik, e programok „[...] rendszerszintű adaptálása hozzájárulhat egy új típusú vagy legalábbis új hangsúlyú szükségletközpontú szolgáltatási szakmai attitűd megerősödéséhez” (Bogács, 2020, p. 163).

KUTATÁSI MÓDSZEREK ÉS ESZKÖZÖK

A kutatásban többféle módszert alkalmaztunk, elemeztük a településre és a térségre vonatkozó társadalomstatistikai adatokat, valamint a fontosabb dokumentumokat. A kutatás fő módszerének – annak énikus szemléletéhez igazodóan – a szóbeli kikérdezést, eszközként pedig a részben strukturált egyéni interjút választottuk. Előzetes feltérképezés, majd a hólabda módszer segítségével hús interjút készítettünk el. Törekedtünk arra, hogy a válaszadók szocio-demográfiai szempontból sokszínűek legyenek, s ezáltal a város lehető legtöbb csoportjából csatornázzunk be véleményeket.

A KUTATÁS HELYSZÍNE

A 8946 lakosnak otthont adó Hajdúdorog (KSH, 2020) Hajdú-Bihar megye északi határán, két nagyobb város, Hadúböszörmény és Hajdúnánás között terül el. A település közszolgáltatásokkal való ellátottsága a lakosságszámhoz viszonyítva kedvező. Az óvodától a középiskoláig helyben elérhetőek a nevelési intézmények, a szociális és gyermekjóléti alapszolgáltatások, ideértve a bölcsődét is, könyvtár, művelődési ház, mozi (heti egy vetítés), továbbá kormányablak is működik a városban.

A térségben sajátosnak tekinthető történeti fejlődés jelentős hatást gyakorol a tele-

⁶ A hátrányos helyzetű családokban felnövő gyermekek képességeinek fejlesztésében, ezáltal a hátrányos helyzet „átörökítésének” megtörésében az iskolának, a pedagógusoknak kiemelt szerepe van (Homoki, 2019).

⁷ Ezért is különösen fontos, hogy ezen ismeretek a pedagógus, az egészségügyi és a közigazgatási képzésekben is helyet és kellő hangsúlyt kapjanak (Soós, 2017).

pülés mindennapjaira. A török hódoltságot követő időszakban újra benépesült, a XX. század közepéig a környező tanyavilág központjaként is funkcionáló település lakosságszáma 1940-ig közel 12000 főig nőtt, amelyet egy azóta tartó szinte folyamatos csökkenés követett (KSH, 2020). További fontos tényező, hogy a környező településekkel ellentétben a lakosság döntő többsége nem református, hanem görögkatolikus, s e vallás helyi jelentőségét jól mutatja, hogy hazánkban 1913-ban hajdúdorogi székhellyel alapították meg a görögkatolikus főegyházmegyét. Ez a környéken egyedi felekezeti helyzet azonban egyfajta elzárkózást is eredményezett. A családi körbe való bezárkózás napjaikban is jellemző, interjúalanyaink szerint Hajdúdorogon nincs aktív közösségi élet, sőt, még a szomszédok sem tartják egymással a kapcsolatot.

Az, hogy a település egykor központi funkciót töltött be, jelentős vallási eredményeket ért el, viszont az elmúlt évtizedekben a helyi munkalehetőségek száma, s ezzel párhuzamosan a lakosságszám jelentősen csökkent, az idős és a hátrányos helyzetű lakosság, köztük a hátrányos helyzetű romák aránya nőtt, rányomja a bélyegét a helyiek hangulatára, életszemléletére: *„A depresszió, a világfájdalom jellemző”* (57 éves nő, könyvtáros).

Roma - nem roma együttélés

Hajdúdorognak az adott térségtől eltérő vallástörténeti fejlődése, vélhetően legalább részben ehhez kapcsolódóan az itt élőknek a környező települések más vallású lakóival szembeni bizalmatlansága, tőlük való elzárkózása, a város határain belül is érvényesül. A helyi romák különbözősége, a többségi lakosságtól részben eltérő életmódja ugyanúgy elzárkózást, bizalmatlanságot, esetenként megvetést eredményez. *„Simán kifejezi bárki a nemtetszését a romákkal kapcsolatban, akár trágár módon is”* (20 éves férfi, egyetemista). A romák és a nem romák lakóhelyei is elkülönülnek, a helyi romák többsége a település két szegregátumában él, s meglehetősen ritka a romák és a nem romák közötti szomszédság, ugyanis *„[...] ha egy cigány család egy utcába beköltözik, onnan elmenekülnek a magyarok”* (46 éves férfi, szakmunkás). Interjúalanyaink jelentős része ennek egyik okát a múltból gyökerező előítéletekben, a másikat pedig abban látja, hogy a roma családok rossz példát mutatnak a nem roma családok gyermekeinek, mivel már a roma gyerekek is dohányoznak, csúnyán beszélnek, agresszívak és túl fiatalon kezdenek szexuális életet élni. Az elkülönülés másik oka a (roma és nem roma) kérdezetek szerint az, hogy maguk a romák is szívesebben élnek saját közösségükben, mint a „magyarok” szomszédságában. Vagyis az elzárkózás kölcsönös. Az elkülönülés másik példája az, hogy a településen egymás mellett működik egy egyházi és egy állami fenntartású általános iskola, s az előbbibe döntő többségében nem roma, míg a másikba napjainkban már nagyobb arányban roma gyermekek járnak. Több interjúalanyunk kiemelte, hogy ez az oktatási elkülönülés nem tudatosan tervezett és irányított folyamat eredményeképpen alakult ki. A családok egy része, ideértve a roma családok többségét, nem teljesíti az egyházi iskola egyházi jellegű követelményrendszerét, a szentségek (elsősorban az egyházi házasság) felvételét, és/vagy az arról való gondoskodást, hogy a gyermekek vegyenek részt a vasárnapi szentmisén. E családok gyermekei így az állami iskolában tanulnak. Ugyanakkor interjúalanyaink szerint a nem romák egy része éppen

amiatt teljesíti e követelményrendszert, hogy a gyermek abba az iskolába kerülhessen, amelybe kis létszámban járnak roma gyerekek. Vagyis, ha nem is célzott és tudatos szegregációról van szó, a két iskola adott módon való működése lehetőséget ad a romák és a nem romák részleges oktatási elkülönülésére. A gyermekkortól induló, és az életet végig kísérő elkülönülés, s az egymás nem ismeréséből kialakuló kölcsönös előítélet (Forgas, 2007) jelenléte érzékelhető a városban. Ugyanakkor interjúalanyaink többsége ennek kapcsán úgy vélekedik, helyben kevéssé okoz problémát a „cigánykérdés”, mivel a romák és a nem romák között alig van interakció, így konfliktusok sincsenek „[...] *csak élélnék egymás mellett*” (19 éves férfi, egyetemista). A romák és a nem romák viszonyáról, a helyiek felelősségéről az aktív telepi segítői munkát végző diakónus⁸ az alábbiakat fogalmazta meg: *„A magyarok általánosságban eltűrik őket. Nem foglalkoznak velük, nem jellemző, hogy segítenék az én munkámat, és egyáltalán az, hogy belássák, hogy ez egy nagyon nagy kérdés itt Dorog számára, meg ahol roma lakosság van. [...] S ami mondjuk itt Dorogon kimaradt, teljesen elmaradt, az iskolán kívüli társadalmi munka, vagy mindegy, hogy minek nevezzük, szociális munkának.”*

A ROMÁK ÉLETKÖRÜLMÉNYEI

A fenti elkülönülés súlyos következménye, hogy a roma szegregátumokban élők a mindennapi élet eredményes szervezése, az életkörülmények jobbá tétele kapcsán kevéssé látnak megfelelő mintát, követendő példát, s bár vannak segítő beavatkozások, ám kellő mértékű, s ezáltal kellően hatásos segítségre csak kevéssé számíthatnak. Így e családok jelentős része beleragad a mélyszegénység, s az ezzel együtt járó halmozott hátrányok generációról-generációra hagyományozódó állapotába.

A romák életkörülményeiről, mindennapjairól az alábbiakat mondták el interjúalanyaink:

Kimentem a telepre [...] ott ’60-as évekbeli állapotokat találtam, nagyon leszegényedett és nagyon magukra hagyott embereket [...] Az általános képlet az volt, hogy csak ágy van, nincsen szekrény, nincs hol tisztálkodni, ebből adódott a helyzet, hogy ezt akkor valahogy pótolni kell. [...] Vannak olyan lakások, ahol 25-en élnek [...] minden helyiségben többen laknak” (diakónus).

„Sok a probléma. Sok ember él egy házban, ahol nincs fürdőszoba. [...] Problémák vannak az óvodai, iskolai hiányzással, nem akarják engedni oviba a gyereket. Elhanyagolás van, meg higiénés problémák. Jellemző a gyerekek nem megfelelő táplálása, a nagy kosz. Kiemelt terület gyermekvédelmi szempontból” (22 éves nő, szociálpedagógus hallgató).

⁸ Aki e munkát jelentős részben egyedül látja el, ami a beavatkozás hatásosságának is szűkösebb keretet szab.

A CSALÁD- ÉS GYERMEKJÖLÉTI SZOLGÁLTATÁSBAN VÉGZETT SEGÍTŐI MUNKA

A szolgáltatásban végzett szociális munka napjainkban – eltérően a szolgáltatásműködés kezdeti éveitől – a megkérdezett családsegítő (49 éves nő) összegzése alapján, esetenmenedzsment szemléletű. A beavatkozások alapvetően gyermekvédelmi központúak, s a végzett tevékenységek kontroll hangsúlyosak. Ennek kapcsán diakónus interjúalanyunk az alábbi tapasztalatait fogalmazta meg: *„Úgy tűnt, amikor elkezdtem ezt a munkát, hogy cserbenhagyták itt a roma lakosságot [...] Nekem nagyon az tűnik még most is, hogy akinek a feladata lenne ez hivatalból, amit számon kérnek tőlük azt teljesítik, a többlet pedig lemarad, elmarad. Ebből az egész történetből az emberi egymással foglalkozás szinte alig tapasztalható. Ha mindig jogszabályok szerint megyünk, hogy nézzük, hogy egy-egy családba mi a probléma, jó, hát ez is segítség, hogy felhívjuk rá a figyelmét, hogy ki kell takarítani, meg legyen egy ruhásszekrényed, de hogy ettől többlet nem segítenek [...] a helyi illetékes személyek, én ezzel szembesültem. És akkor eldöntöttem, hogy én tényleg beleállok ebbe a munkába.”*

A ROMÁK HELYZETÉT JAVÍTÓ EGYHÁZI SEGÍTŐ BEAVATKOZÁSOK

A helyi görögkatolikus egyház szociális segítő tevékenysége – amelyben a szociális munka rövid és távlati céljai (Soós, 2018) egyaránt megjelennek - több pillérre épül:

1, A családok, a családtagok lelki megerősítése, abban való segítségnyújtás, hogy legyen hitük az életben, abban, hogy képesek jobb életet élni, jobban nevelni a gyermekeiket.

2, Az alapvető fizikai szükségletek kielégítésében való segítségnyújtás, ehhez kapcsolódóan adományozási tevékenység végzése és a lakás- és életkörülmények jobbá tételének segítése.

3, Az életkörülményeket és a mindennapokat hosszabb távon jobbá, eredményesebbé tevő programok megvalósítása, melyek egyben a segítettek személyiségfejlődését, személyiségük érettebbé válását is előmozdítják (roma földprogram; munkahelykeresésben való segítségnyújtás).

4, A helyi roma és nem roma közösség közötti kapcsolatok erősítése, a roma lakosság helyi közösségbe, különösen a helyi vallási közösségbe való integrálása.

A SEGÍTŐ BEAVATKOZÁSOK TARTALMA, MÓDJA, FOLYAMATA

A helyi görögkatolikus egyházhoz 2013-ban egy diakónus csatlakozott, akinek a roma pasztoráció a fő feladata. Munkájának kiemelt eleme a szociális segítségnyújtás, amely követi a szociális munka etikai és szakmai alapelveit (Soós, 2018). E tevékenység eredményességéhez elengedhetetlen, hogy a helyi parókus is prioritásnak tekintse az életvilág-központú szociális segítő modellben megfogalmazott célok elérését, vagyis a segített családok tekintetében egy sikeresebb mindennapi élet kialakításának előmozdítását (Sárkány, 2011).

A diakónus első feladatának azt tartotta, hogy megismerkedjen a romákkal, s hogy elfogadják őt nem roma emberként segítőknek. A helyi roma – nem roma viszony miatt, amiatt, ahogy a romák ezt megélték, megélik, ez nem volt könnyű. *„Ők nyilván úgy ítélik meg, hogy el vannak nyomva, szegregálva vannak [...] mindenhol csak a rosszat kapják. Ennek is megvan az oka [...] nem mindegy, hogy egy városban belül milyen vezetés van, milyen a családsegítő munkája, mert ők velük találkoznak, a polgármesteri hivatal, meg a családsegítő, meg a pap bácsi, maximum az iskola. Ha innen mindenhol negatív visszajelzéseket, negatív erőket kapnak, akkor milyen is lehet a véleménye.”* A kölcsönös megismerést, elfogadást és a hatásos segítő beavatkozást szolgálja, hogy a diakónus mindennap kijár a szegregátumokba.

A romák nyomorúságos helyzete miatt, az első feladatok közé tartozott a családok adományokkal való segítése, amely tevékenységet azóta is végzik. Ugyanakkor e családok lelki erejének, ezáltal e roma emberek személyiségének a fejlesztését tűzték ki elsődleges, az életük jobbá válását eredményező célként. *„Legyen hite az életben, önmagában is bízson [...] hogy a gyermekemet felneveljem [...] Ha ebben nem segítjük őket, ha ezt elhagyjuk, akkor nincs felzárkózás”* (diakónus).

A helyi parókus (52 éves férfi) az egyházi szociális munkában az adományok nyújtása mellett, kiemelten fontosnak tartja a roma földprogramot, melynek keretében vetőmagot biztosítanak a szegregátumokban élő családoknak, felszántják a kertjeiket. Ennek eredményeképpen több család ma már igyekszik, gondolja a kiskertjét, élelmiszert termel magának. A segítő beavatkozások által elindított szemléletváltás is elősegítette azt, hogy napjainkra a kizárólag támogatásokból élő helyi romák csoportja egyre kisebb, sokan alkalmi és időnyomunkákat, egyre többen pedig állandó munkát tudnak vállalni. Mindez jelentősen javítja a családok életkörülményeit, s változtatja kedvező irányba a családtagok mindennapi tevékenységét.

A helyi egyház kiemelt tevékenysége a *„[...] tanítás, a nevelés, a lelki gondozás [...] hogy érezzék, hogy ide tartoznak”* (parókus). Ennek eredményei már láthatók: a romák egyre nagyobb számban vesznek részt szentmiséken, igényelnek keresztelest vagy egyházi temetést. Úgy tapasztalják, sikerült szorosabb kapcsolatot kiépíteni a helyi romák többségével. Ezáltal az egyház jelentős szerepet vállal a roma és a nem roma közösség kapcsolatának, különösen a romák egyházközösségi integrációjának erősítésében. Ennek egyik példája, hogy templombúcsú idején már a roma hívek is részt vesznek a közös ebéden és ünneplésben. Bár az első évben voltak problémák, de már nincsenek, és a nem roma lakosság is megtapasztalta, hogy a romák is tudnak szépen ünnepelni.

Ezen eredmények elérése elképzelhetetlen egy intenzív, jelentős energiabefektetést és érzelmi odafordulást igénylő, a kliensek életvilágához igazodó szociális munka nélkül. A mindennapi segítségnyújtás példaként a diakónus az alábbi esetet ismertette: *„Amikor adódik egy szituáció, egy helyzet, hogy azt gyorsan meg kell oldani [...] Odatelefontalt este 9-kor tavaly, hogy »Pap bácsi nagyon nagy baj van [...] csorog befele a plafonon a víz [...] jöjjön ki, nézze meg.« [...] Kimentünk [...] tényleg csorgott [...] nem volt katasztrófa-helyzet [...] Másnap ezt nagyon gyorsan megoldottuk. Találtam egy roma embert, akinek*

jó kézügyessége van, és szereztem hozzá palát, lécet, meg ami kellett, és egy-két nap alatt megoldottuk a problémát.”

A parókus és a diakónus egyaránt kiemelte, hogy a segítőmunka továbbfejlesztését tervezik, távlati céljuk egy roma közösségi ház kialakítása, melynek működtetésével a hitélet és a közösség tovább erősíthető. Ez pedig azért is kiemeltem fontos, mert: *„Kell egy biztos talaj, amin el tudnak indulni. Ezt a talajt szeretnénk a lábuk alá adni azzal a hittel, amibe lehet kapaszkodni”* (Parókus).

BEFEJEZÉS

Hajdúdorog példája rámutat arra, hogy az évezredes hagyománnyal rendelkező egyházi szociális segítség, a szociális munka innovatív gyakorlatát, s a keresztény tanításokkal egyező reszponzív szemléletét követve, jelentős eredményeket érhet el a hátrányos helyzetű családok segítésében. A helyi görögkatolikus egyház tevékenységében a hitéleti munka és a szociális segítség egymást erősítő hatásúnak bizonyul. Az egyház az egyéni segítség mellett, figyelmet fordít a helyi közösség, a közösségi kapcsolatok megerősítésére is. E folyamat eredménye a helyi keresztény közösség újra-erősödése, s a romáknak e közösségbe való befogadása. Ehhez elengedhetetlen volt, hogy az egyház munkatársai képesek legyenek mozgósítani e keresztény közösségben rejlő erőforrásokat, amelyekre így vélhetően a jövőben a segítő munka során is fokozottabban lehet építeni.

Kapcsolattartó szerző:

Soós Zsolt

Debreceni Egyetem

Gyermeknevelési

és Gyógypedagógiai Kar

4220 Hajdúböszörmény

Désány István u. 1-9

soos.zs@ped.unideb.hu

Corresponding author:

Zsolt Soós

Faculty of Education for Children
and Special Educational Needs,

University of Debrecen

Désány István str. 1-9

4220 Hajdúböszörmény, Hungary

soos.zs@ped.unideb.hu

IRODALOMJEGYZÉK

- Bányai, E. (2018). Szempontok és javaslatok az intenzív családmegtartó szolgáltatások gyermekjóléti munkába való bevezetéséhez. In Rácz, A. (szerk.). *Szülői kompetenciafejlesztést célzó modellprogramok a gyermekjóléti szolgáltatások tárházában*. (6-21). Rubeus Egyesület.
- Bogács, E. (2020). Jelenléthalapú reszponzív gyermekjólét. In Rácz, A. *A szülőség támogatásának új útjai a gyermekvédelemben*. (158-164). Rubeus Egyesület.
- Bugarszki, Zs. (2014). A magyarországi szociális munka válsága. *Esély*, 25 (3), 64-73.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma. A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről, 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet §. 12-18 (2016).
- Forgas, J. P. (2007). *A társas érintkezés pszichológiája*. Kairos.
- Homoki, A. (2019). A gyermekvédelmi szükségletorientáció az óvodai, iskolai segítségben. *Deliberationes*, 12 (1), 43-70.
- Major, Zs. B., Mészáros, K., Tatárné Kapus, É. (2011). *Az eltéphetetlen gyökér*. IRTÓ Bt; PMJVÖ Esztergár Lajos Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat.
- ogers, C. (1961). *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Constable.
- Payne, M. (2014). *Modern Social Work Theory*. (4th Edition). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-40603-3>
- Rákó, E. (2016). Változó családsegítés: gyermekjóléti szolgáltatások a család és gyermekjóléti szolgálaton át a család és gyermekjóléti központig. *Szociálpedagógia*, 3-4, 5-12.
- Sárány, P. (2011). *Szociálpedagógiai elméletek*. Jel Kiadó.
- Soós, Zs. (2013). Állami szolgáltatásvásárlás a szociális szolgáltatási rendszerben: A támogató szolgálatok működésének tapasztalatai Győr-Moson-Sopron megyében. *Esély*, 24 (1) 3-38.
- Soós, Zs. (2017). Szociális ismeretek oktatása a pedagógus BA képzésekben. *Szociálpedagógia*, 5 (3-4), 24-38.
- Soós, Zs. (2018). *Szociális esetmunka*. Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Soós, Zs. (2020). Hajdúdorog kortárs társadalmi folyamatai. *Különleges Bánásmód*, 6 (3), 33-50. <https://doi.org/10.18458/KB.2020.3.33>
- Szabó, A., Tolácziné Varga Zs. (2018). Intenzíven a pincétől a padlásig. In Rácz, A. (szerk.). *Szülői kompetenciafejlesztést célzó modellprogramok a gyermekjóléti szolgáltatások tárházában*. (97-153). Rubeus Egyesület.
- Takács, I. (2018). A családsegítő szolgálatok tevékenysége a kezdetektől napjainkig. In Kovács, I. és Lakner, Z. L. (szerk.). *Rendszer és váltás. A Szociális Törvény első 25 éve*. (141-157). L'Harmattan.

- Temesváry, Zs. (2018). *A szociális munka és a szociálpedagógia modern elméletei*. L'Harmattan.
- Területi Statisztika: Népeség, népmozgalom. Központi Statisztikai Hivatal (2020).
- Váradi, M. M. (2015). Szegénység, projektek, közpolitikák. *Tér és Társadalom*, 29 (1), 69-96. <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2678>

Deliberationes tudományos folyóirat

14. évfolyam 1. szám 2021/1, 149–159.

Kézirat beérkezése: 2021.04.17.

Kézirat befogadása: 2021.08.16.

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.149](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.149)

Deliberationes Scientific Journal

Vol.14; Ed.No. 1/2021, pages:149–159

Paper submitted: 17th April 2021

Paper accepted: 16th August 2021

[DOI: 10.54230/Delib.2021.1.149](https://doi.org/10.54230/Delib.2021.1.149)

A BEREKSZÁSZI MALÁRIAÁLLOMÁS TEVÉKENYSÉGE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉVEIBEN

Orbán Melinda

II. Rákóczi Ferenc, Kárpátaljai Magyar Főiskola

Absztrakt

A malária országon belüli elterjedtségével az 1930-as évektől kezdtek el foglalkozni Magyarországon. A betegség endémiás előfordulása különösen a délnyugati és az északkeleti területeket érintette. Emiatt több maláriaállomást hoztak létre, a második világháború éve alatt Kárpátalján két ilyen állomás működött Ungvár és Beregszász városokban. A feladatuk a kutatásra, a gyógyításra, a tanácsadásra, a védekezésre és a kísérleti munkára terjedt ki. A beregszászi állomás 1939-ben kezdte meg a tevékenységét, melynek során helyi sikereket értek el a szúnyoghálózás, a szúnyog tenyészőhelyek megszüntetése és a betegek gyógykezelése terén.

Kulcsszavak: endémia, maláriaállomás, Kárpátalja, Beregszász

THE ACTIVITY OF THE MALARIA STATION AT BEREKSZÁSZ DURING THE SECOND WORLD WAR

Melinda Orbán

Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Abstract

The spread of malaria within the country began to deal with in Hungary in the 1930s. The endemic incidence of the disease was particularly affected by the southwest and the northeastern areas. For this reason, several malaria stations were created during Second World War. These tasks included research, healing, counselling, defense and experimental work. In Transcarpathia malaria stations were established in the cities of Ungvár and Beregszász. The Beregszász Malaria Station started its activity in 1939. During this time, successes was achieved in mosquito screen, mosquito breeding sites and the treatment of patients were achieved.

Keywords: endemic, malaria station, Transcarpathia, Beregszász

Az 1930-as évektől a Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet (OKI) intenzívebben kezdett foglalkozni a malária Magyarországon belüli elterjedtségével. Tanulmányozták a szúnyogfajtákat és a betegség előfordulási helyeit, illetve védekezési terveket dolgoztak ki. 1938–1940-ben az országhoz csatolt területek fertőzöttsége miatt emelkedett a malária előfordulási aránya (Johan, 1939, 1943; Kertai, 2005; Kerbolt, 1943). A bejelentések azonban csak a töredékét képezték a valóban előforduló esetek számának, tartósan és rendszeresen előfordult, különösen az ország délnyugati és északkeleti vármegyéiben. A Csallóköz, a Királyhelmetől keletre eső sáv, illetve Bereg és Ung vármegyék, a Tisza felső folyása voltak a legfertőzöttebb területek (Lőrincz et al., 1939; Makara et al., 1943; Lőrincz, 1982; Tomcsik, 1940, 1942, 1943; Hollaender, 1907). A mai Kárpátalja területén a huszti, a nagyszőlősi járások déli részei az érintett vidékekhez tartoztak, amely Beregszász környékét is magába foglalva felnyúlt északon Munkács és Ungvár felé. Az adatok arra utaltak, hogy az OKI hálózatát szükséges kibővíteni.

A betegséget kizárólag az *Anopheles szúnyogfajok* vagy más néven a maláriaszúnyogok közvetítik. A Kárpát-medencében a malária endémiás előfordulásának időszakában a megbetegedést elsősorban az *Anopheles maculipennis* fajcsoport tagjai terjesztették. A rovarok a tiszta, napos, növényvel benőtt és táplálékban gazdag vízben tenyésznek. A legfontosabb tenyészőhely típusok a mocsarak, a rétek és a legelők voltak. A szúnyogirtás célpontja elsődlegesen a lárvá volt. Mivel a fejlődéséhez vízre van szükség, így életterének a megszüntetésétől remélték a kiirtását (Kerbolt, 1943; Darányi, 1940; Melles, 2010; Birtalan, 1979; Kapronczay, 2008; Szergiyev, 1949; Lőrincz, 1982; Lepes, 1982). Azonban a lecsapolás nem minden esetben jelentett megfelelő megoldást, így eredményre vezethetett a víznívó emelése is. Mindemellett földmunkákkal is segítették az irtást, például a Beregszász környéki mocsaras gödröket betemették. Ezen kívül különféle vegyszereket használtak. A kontakt rovarölő szerek alkalmazásának lehetőségeit az 1940-es évektől kezdték tanulmányozni. Ennek keretében felhasználták nafta származékokat, a *párisi zöldet*¹ (metilzöld), számottevően az '40-es évek közepétől a *diklór-difenil-triklórétán*² vegyületet (DDT). A kártevő rovarok létszámcsökkentésének biológiai módszerei közül pedig a *Gambusia affinis*³ halfaj említhető. A második világháború előtt a malária elleni küzdelem szim-

1 A párisi zöld kémiai megnevezése réz(II)-acetoarzenit. Az erősen toxikus szervesetlen vegyületet rovarirtóként először Hollandiában alkalmazták 1921-ben. A vegyszernek számos más megnevezése ismert, mint például schweinfurti zöld, franciazöld stb. Baskay et al., 1998.

2 A DDT (diklór-difenil-triklórétán) rovarölő hatását Paul Hermann Müller (1899–1965) svájci kémikus bizonyította, aki 1948-ban orvostudományi Nobel-díjat kapott érte. A vegyszert már korábban, 1874-ben előállította Othmar Zeidler (1850–1911). A második világháború ideje alatt és azt követően túlnyomóan az 1980-as évekig a különféle betegségeket terjesztő rovarok irtására és növényvédő szerként használták. Mivel jelentős pusztítást végzett a környezetben, ezért betiltották az alkalmazását. Nobelprize.org.

3 A *Gambusia affinis* más néven a szúnyogirtó fogasponty kistermetű hal, amely Észak-Amerika déli területeinek állóvízeiben honos faj. Nagy alkalmazkodó képessége miatt a víz összetételére és hőmérsékletére (12–26°C) kevésbé igényes, így könnyen betelepíthető volt a számára idegen ökoszisz-

bólumának számított, mivel egyik fő tápláléka a szúnyoglárva volt, ezért még a szúnyog kifejlődése előtt lehetőség nyílt korlátozni a szaporodásukat (Báskay et al., 1998; Makara et al., 1943; Lőrincz et al., 1939; Erdős et al., 2008).

A maláriának nem csak egy kórokozója létezik, a váltóláz fogalma alatt valójában több betegség húzódik meg, melynek tünetei, következményei, terápiája és sajátosságai is különbözőek. Magyarországon a fertőzött szúnyogok évszakos előfordulása július-szeptember hónapokra esett és jellemzően a *Plasmodium vivax* volt elterjedve (Lőrincz et al., 1939; Kerbolt, 1943; Darányi, 1940; Makara et al., 1943). Érdekes azonban, hogy a *Plasmodium falciparum* az északkeleti endémiás zónában előfordult, tehát érintette a mai Kárpátalja területét is. Két hullámban jelentkezett: a tavaszi a *Plasmodium vivax*-nak kedvezett, a nyár végi a *Plasmodium falciparum* megjelenését eredményezte (Lepes, 1982; Erdős et al., 2008).

A mai Kárpátalja területén a 20. század elején több betegség endémiás jelenlétéről beszélhetünk. A magasabb számban jelentkező megbetegedések közül a malária volt az egyik legelterjedtebb (Kapronczay, 2008; Kertai, 2005; Darányi, 1940; Tomcsik, 1940a; MNL BM K150. 4268. cs. XV. k. 9. t., 10. t.). A megjelenését általában három tényező befolyásolta a maláriás betegek jelenléte az adott területen, megfelelő tenyészhelyek a szúnyogok számára és a malária-parazita fejlődésének körfolyamatát biztosító klimatikus feltételek. A betegség a fertőzést közvetítő szúnyogok élőhelyein volt elterjedt (Johan, 1943; Szergijev, 1949; Lepes, 1982). Napjainkban is ott magasabb a betegek száma, ahol a maláriaszúnyogoknak megfelelő életkörülmények biztosítottak a fejlődéshez és az életben maradáshoz. Ezek a trópusi éghajlatú, magas páratartalmú és pangó vizes területek.

Az OKI külső állomásainak hálózata a Magyarországhoz csatolt területek bekapcsolásával tovább bővült. A vármegyei maláriaállomások rendszerét megszüntették és 1940 januárjától már az újabban kiadott rendeletek, illetve megállapított működési körzetek voltak érvényben. 1942-re összesen 7 állomás működött az ország területén. Kárpátalján Beregszász és Ungvár városokban hoztak létre maláriaállomást (Straub, 2001; Botlik, 2001; Kerbolt, 1943; MRT 1941; Bakács, 1959; Pápay, 1998; Kiss, 2004). Indokolt esetben a működésüket egy másik állomásnak a területén is kifejthették. Az élén a belügyminiszter által, az OKI igazgatójának javaslatára kijelölt hatósági orvos állt, aki munkájáért külön tiszteletdíjban részesült. Ezen kívül a megbízott orvos és a szükséges személyzet teljesített még szolgálatot. Az orvos mellett rovarattannal foglalkozó kutatót, azaz entomológust is alkalmazhattak. A segédszemélyzetet a vezetéssel megbízott hatósági orvos alkalmazta és állapíthatta meg a havi béreiket (Mihályi, 1963; Tomcsik, 1940; Zalamegyei Ujság, 1940; KTÁL, 42. f. 1. op. 388., 418., 420., 421., 423. od. zb.).

témákba. Valamennyi kontinens tropikus vagy mérsékelt övi, hóforrás táplálta vizébe betelepítették, mint természetes biológiai fegyvert. Báskay et al., 1998.

A m. kir. belügyminiszter 1940. évi 1.000/1939. számú körrendelete hatályba lépésével az alábbi maláriaállomások kezdték meg a működésüket. A *beregszászi*, melynek a működési körzete kiterjedt Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék területére kivéve a tiszaujlaki, a vásárosnaményi és a munkácsi járásokat. A *csengeri*, melynek a működési területéhez tartozott Szatmár vármegye egész területe, illetve Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegye tiszaujlaki járása. A *mándoki*, melynek a működési területe Szabolcs vármegye, Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyék vásárosnaményi járása, Ung vármegye ungi járása, a bodrogi járás területének kivételével Zemplén vármegye területére terjedt ki. A *nagykanizsai* maláriaállomás működési területe Somogy és Zala vármegyét foglalta magába. Az *ungvári* működési területe kiterjedt a máramarosi, az ungi, a beregi közigazgatási kirendeltségek területére, illetve Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyék területének munkácsi járására, Ung vármegye nagykaposi és Zemplén vármegye bodrogi járására (MRT 1940, 1941; Tomcsik, 1940).

A probléma jelentősen érintette Beregszász városát, ezt a földrajzi környezetének köszönhette. Az első Csehszlovák Köztársaság fennállásának időszaka alatt az 1930-as években foglalkoztak a Vérke patak medermunkálataival, melynek szabályozásától remélték a mocsárlázás betegek számának csökkenését (Tomcsik, 1940). A város közegészségügyi viszonyainak a rendezése kapcsán az út menti árkok kimélyítése, a pocsolák és gödrök betömése, valamint a szennyvízzel telt árkok befedése szerepelt a céljaik között. A környező mocsaras területeket többször petróleummal öntötték le. Mivel nagyobb számban előfordult a betegség, ezért a Prágai Egészségügyi Minisztérium 1937-től általános utasítást rendelt el a csatornák, illetve a mocsarak kiszáritására és fertőtlenítésére. A városban malária ambulancia működött, ami a kórházzal állt kapcsolatban, ahol vérvizsgálatokat és beteggyógykezelést végeztek (Prágai Magyar Hírlap, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938).

A beregszászi maláriaállomás a tevékenységét már 1939 nyarán megkezdte. A munkálatokat kezdetben Aszalós János tiszti főorvos vezette, aki azonban fiatalon elhunyt. Ezt követően az állomás vezetőorvosa Szeles György, a városi orvos, entomológus Mihályi Ferenc lett. Az elhelyezést a város biztosította, amely a központjában fekvő rendelő-laboratóriumból, váróteremből és egy kisebb raktárhelyiségből állt. Az első számú feladatok közé tartozott a váltólázás megbetegedések felszámolása a városban (Papp, 1998; Dely-Draskovits, 1997). A jelentés szerint az 1938. évi adatokat vetették össze az 1939. évi bejelentésekkel, így megállapították a legérintettebb területeket. Ennek alapján kitűnt, hogy a város északi peremterületei voltak a fertőzöttebbek. Ott helyezkedett el a lóversenytér, illetve a várost határoló mocsaras terület. Későbbi működésük során negyedéves, féléves és éves jelentéseket állítottak össze, hogy nyomon követhessék a malária elleni tevékenységük hatékonyságát. A fiókállomások feladata a kutatásra, a gyógyításra, a tanácsadásra, a védekezésre és a kísérleti munkára terjedt ki. Ennek függvényében helyben végeztek vérvizsgálatokat, a visszaeső betegekkel konzultáltak és gyógyszert szolgáltattak ki díjtalanul. Leginkább a környező telepü-

lésekre jutottak el ezek a gyógyszerek például Bene, Makkosjánosi, Csonkapapi. A gyógyszerek tablettá formában kerültek kiadásra, ezek között volt a kinin, a cortipan, az atebtrin és a plasmochin. Hetente háromszor tartottak rendeléseket az akut esetek vizsgálatára. Szúnyogvizsgálatokra több száz szúnyogot gyűjtöttek be, majd kerültek boncolásra. Az első két évben szintén a várost közvetlenül övező területekről és a szomszédos kisebb településekről (Bulcsú, Beregardó). A szúnyog tenyészhelyek felszámolására és a terület vizenyős részeinek feltöltésre javaslatokat tett az állomás a Magyar a Magyarért mozgalom helyi vezetőinek. Segítségükkel a Bercsényi utcai, a Keskeny utcai és a Rózsakerti pocsolókat betemették, ezek mellett Bábotkai útjavításokat és a vizenyős területek feltöltését hajtották végre, mellyel a munkaképes segélyre szorulókat bízták meg (Tomcsik, 1940, 1941; Zalai Magyar Élet, 1941).

1940-ben a védekezést előkészítő helyzetfelmérés során megállapították, hogy a szúnyogtenyészet három fő területe a lóversenytér, a zsombékos és a Bábotka legelőre terjedt ki ismételt. Ideiglenes megoldásként párisi zöld szórást kezdtek meg. Az adatokat közölték a tiszti főorvossal, illetve kérték a lecsapolási és vízrendezési tervek elkészítését. Az ősz folyamán a munkácsi Kultúrmérnöki Hivatal megtartotta a helyszíni szemlét. Beregszász mellett Badaló, Bene, Beregardó, Bulcsú, Mezőgecse, Sárosoroszi, Tizsacsoma, Vári községben tisztogatási munkálatokat hajtottak végre közmunkásokkal (MRT 1941; KTÁL, 340. f. 1. op. 74. od. zb.; MNL BM K150. 4268. cs. XV. k. 10. t., K567. 1–8. cs. XVI. k.). A szúnyog tenyészhelyek nagy részének feltérképezését az adott évben elvégezték. Az állomás entomológusa az ungvári malária tanfolyamon és a kórházi orvos társaság ülésén is tartott előadást. Nehezítette a munkát a laboráns három hónapos katonai szolgálatra való behívása. A laboratóriumi orvosi munkákat március 15-től augusztus 31-ig Szám László vette át. Mihályi Ferenc, az állomás entomológusa két év szolgálat után az áthelyezését kérte Budapestre. Az 1941-es tanévet az újpesti Állami Gimnázium tanáráként kezdte meg, valamint az OKI Parazitológiai Osztályán kutatóként dolgozott tovább (Tomcsik, 1941; Dely-Draskovits, 1997; Bakács, 1959; Lőrincz et al., 1939; Kun, 1948).

1941-ben a csengeri és a mándoki állomások a munkájukat az év végére befejezték, helyettük a Délvidéken nyitottak újabbakat. A két megszűnő állomás körzetét az ungvári, a szatmárnémeti és a beregszászi működési körzetébe utalták. A szúnyogsűrűségi vizsgálatok során tavasszal és ősszel a szúnyogszám az átlagosnál alacsonyabb, míg nyáron magasabb értéket mutatott. Az alábbi községekben befejezettnek tekintették a munkát az adott évre vonatkozóan: Asztély, Badaló, Balazsér, Bene, Beregardó, Bulcsú, Halábor, Kígyós, Macsola, Makkosjánosi, Mezőgecse, Nagybereg, Nagybégány, Nagymuzsaly, Sárosoroszi, Tizsacsoma, Vári és Zápszony. A tevékenységük során árkok, vályog- és anyaggödrök, kisebb mocsarak, folyó holtágak felszámolását sikerült befejezni. A *Gambusia affinis* halak alkalmasak voltak a kihelyezésre kisebb természetes vizekbe, esővízgyűjtőkbe, ahol a legtöbb szúnyoglárvá fejlődött ki a tavaszi-nyári hónapokban. Betelepítésre került Beregardó községbe, azonban nem találták sikeresnek a kísérletet, mert a megfigyelések alatt nem

csökkent a szúnyogok száma. Illetve a halak jelentős része elpusztult, annak ellenére, hogy a tartásának megfelelő eljárásokat alkalmazták. Az 1942-es év második felében az egészségházban működött az állomás. Az állomás körzetében malária ambulanciát Tarpán és Vásárosnaményban állítottak fel. A két ambulancia csak az év végén kezdte meg a működését. Ezek a Zöldkeresztes Egészségvédelem keretében működtek, melyeket Tarpán Csanády György, Vásárosnaményban Kocsár Zoltán vezetett. Iskolás gyermekeknél vizsgálatokat az évben nem végeztek. A szúnyogszám-változást Beregszászban 3 helyen, illetve Bulcsú és Beregardó községekben figyelték meg. Tavasszal és ősszel alacsonyabb volt a számuk az addig megszokottnál (Tomcsik, 1942, 1943; Kapronczay, 2010).

A védekezés terén részt vett az állomás a Beregardó és a Makkosjánosi környékét érintő lecsapolás ügyében tartott helyszíni szemléken. A tervek elkészítésére ugyancsak a munkácsi Kultúrmérnöki Hivatalt kérték fel. A kutatómunka az évben csak a malária kezelésére alkalmazott gyógyszerek vizsgálatára szorítkozott, melynek során egy új összetételű cortipannal kezeltek betegeket. A gyógyszerrel kapcsolatban kiderült, hogy alkalmazható ugyan, de tapasztalhatóak voltak korai visszaesések. Az állomás vezetőorvosa Szeles György 1942. december 6-án elhunyt, így a megbízott laboratóriumi orvos Takács Ferenc kórházi főorvos vette át a helyét. Valamint továbbra is a megbízott orvosi és az entomológus állás betöltetlen maradt (Tomcsik, 1943; Boda, 1940; Orvosi Hetilap, 1943).

A felvilágosító tevékenységük során röplapokat osztottak ki nem csak a településeken, de a rendeléseken megjelent betegeknek is. Ma már hétköznapiak tűnő tanácsokat adtak a lakosságnak például használnak szúnyoghálót az ablakokon, a házban a szoba ne legyen túl magas, fehérre legyen festve, nagy ablakok és ajtók legyenek rajta, illetve fontosnak tartották a szellőztetés megoldását (Kertai, 2005; Bakács, 1959). Ezen kívül az istállóknak a lakrésztől távolabbi elhelyezését tartották célszerűnek és a fák, bokrok kiirtását közvetlen a bejárat előtt. Különböző praktikákat ajánlottak, mellyel elkerülhető a szúnyogok csípése, például szúnyogirtásra erős szagú olajokat (*ricinusolajjal* hígított *citronella* illóolajat), de ezek többnyire rész megoldásokat jelentettek (Rácz, 2010; Johan, 1939).

Az Európában is több országot érintő malária endémiás előfordulását csak a második világháború után sikerült tartósan rendezni. Az 1946-ban a World Health Organization (WHO) által jutatott nagy mennyiségű DDT-szórás hozta meg a kívánt eredményt. Kárpátalja területén a tereprendezések ellenére még mindig akadtak vizenyős, mocsaras területek a világháborút követően. A síkvidéki, illetve a Szernye mocsár körüli településeken előfordultak maláriás megbetegedések, amit az egészségügyi hatóságok az 1950-es évek végére tudtak felszámolni (Botlik, 2001; Erdős et al., 2008; Nemeséri, 1969). Magyarországon jelenleg is megtalálhatóak a kompetens vektorok, ilyenek a foltos-, a sziki- és a sárga maláriaszúnyog. Azonban a betegség újbóli megjelenéséhez és elterjedéséhez számos, egymással szorosan összefüggő feltételre lenne szükség (Tóth et al., 2004; Tóth, 1991; Báskay et al., 1998).

A probléma napjainkban is rendkívül aktuális, mert a malária Afrika, Ázsia és Dél-Amerika egyes országában még mindig népbetegségnek számít. A parazita egysejtű által okozott betegség – a világon regisztrált kb. 400 millió esetből – évente átlagosan közel 1 millió halálos áldozatot követel. A Föld népességének közel a fele a fertőzés kialakulásának kockázatát növelő földrajzi környezetben él. (Siska et al., 2007; WHO WMR 2020).

Összességében a malária ellenes küzdelemhez hozzájárult az endémiás területeken létesített intézmények tevékenysége. Helyi sikereket értek el a szúnyoghálózás, a szúnyogtenyésztő helyek megszüntetése és a betegek gyógykezelése terén. A heti rendelések alkalmával nem csak az akut esetek kezelésére nyílt lehetőség, de a lakosság figyelemfelhívására is. Az iskoláskorú gyermekek vizsgálata szintén jelentőségteljes volt, mert a korcsoport az egyik leginkább kitett a fertőzés veszélyének. A malária típusait figyelembe véve, a kor kellő orvostudományi ismereteivel rendelkezve különféle gyógyszerek kombinált alkalmazását javasolták az előforduló esetekben. Az átlomáson a 20. század elején használt eljárásokat alkalmazták a szúnyogirtás területén is. Azonban akkor még nem számoltak az ökoszisztémára gyakorolt káros hatásukkal. A természetes úton való visszaszorítására a *Gambusia affinis* halfajt telepítették be az állomás működési területére is, – kevés gyakorlati haszonnal – az adott időszakban egyéb európai országokra is jellemző módon. A terepmunkákat a vályog és anyaggödrök, a mocsaras területek, a vizenyős legelők, a kisebb folyó holtágak feltöltése vagy lecsapolása jelentette. Hátráltatta a munkákat a katonai szolgálatra való behívás, valamint a hosszabb rövidebb ideig tartó laboráns és entomológus hiány.

Kapcsolattartó szerző:

Orbán Melinda

II. Rákóczi Ferenc

Kárpátaljai Magyar Főiskola

90200 Beregszász, Kárpátalja, Ukrajna

Kossuth tér 6.

melindaorban01@gmail.com

Corresponding author:

Melinda Orbán

Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian

Hungarian College of Higher Education

Kossuth square, 6.

90200 Beregszász, Transcarpathia, Ukraine

melindaorban01@gmail.com

IRODALOMJEGYZÉK

- Arcanum Digitális Tudománytár. (1943). *Vegyes hírek*. Orvosi Hetilap. <http://real-j.mtak.hu/11203/9/650.1943.07.03.pdf>
- Bakács, T. (1959). *Az Országos Közegészségügyi Intézet működése 1927–1957*. Medicina Könyvkiadó.
- Báskay, I., Péntes, B., & Repkényi, Z. (1998). Adatok a szúnyogirtó fogasponty (*Gambusia affinis holbrooki* Girard, 1859) táplálkozásához és szaporodásához hazai körülmények között. *Állattani Közlemények*, 83(1), 67–82.
- Belügyminisztériumi Levéltár K150. Általános iratok. 4268. csomó. XV. kútfő. 9. tétel. Fertőtlenítő intézetek ügyei.
- Belügyminisztériumi Levéltár K150. Általános iratok. 4268. csomó. XV. kútfő. 10. tétel. Fertőző betegségekkel szembeni védekezéssel kapcsolatos féregirtás szabályozása.
- Belügyminisztériumi Levéltár K567. Orvosi Munkaerők Felhasználásának Kormánybiztosa. 1–8. csomó. XVI. kútfő. Orvosoknak honvédelmi munkára kötelezése, felmentése, elbocsátása. Zsidó orvosok gyógyászati eszközeinek felhasználása.
- Birtalan, Gy. (1979). Adatok a két világháború között Magyarországon végzett szervezett egészségvédelmi munkáról, különös tekintettel az OKI tevékenységére. *Orvostörténeti Közlemények*, 87–88(1–2), 181–219.
- Boda, F. (1940). A cortipan alkalmazása a csecsemő és gyermekgyógyászatban. *Orvosi Hetilap*, 84(32), 67–68.
- Botlik, J. (2001). Volt egyszer egy Szernye mocsár II. *Honismeret*, 29(6), 76–85.
- Darányi, Gy. (1940). *Közegészségtan. Fertőző- és népbetegségek. (Járványtan)*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára.
- Dely-Draskovits, Á. (1997). Dr. Mihályi Ferenc (1906–1997). *Állattani Közlemények*, 82(1), 5–11.
- Erdős, Gy., & Szlobodnyik, J. (2008). Csípőszúnyog vektorral terjedő fertőző megbetegedések Európában és Magyarországon III. *Epinfo*, 15(37), 433–438.
- Hollaender, H. (1907). *A malária elterjedése Magyarországon*. M. Kir. Belügyminisztérium.
- Hungaricana. (1934). *A vízszabályozási munkálatok miatt négyezer maláriás megbetegedés történt egy év alatt Beregszászon*. Prágai Magyar Hírlap. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirnap_1934_03/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=300&layout=s
- Hungaricana. (1935). *Sándor Imre: Beszámoló Beregszásztól Nagyszőlősig*. Prágai Magyar Hírlap. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirnap_1935_01/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=129&layout=s
- Hungaricana. (1936). *Végre megindul a harc a Beregszászi malária leküzdésére*. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirnap_1936_05/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=305&layout=s

- Hungaricana. (1937). *Beregszász erélyes akciója a malária ellen*. Prágai Magyar Hírlap. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_07/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=154&layout=s
- Hungaricana. (1937). *Veszedelemesen terjed Kárpátalján a malária*. Prágai Magyar Hírlap. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1937_07/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=146&layout=s
- Hungaricana. (1938). *Ezer malária megbetegedés egy év alatt Beregben!* Prágai Magyar Hírlap. https://library.hungaricana.hu/hu/view/PragaiMagyarHirlap_1938_02/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=129&layout=s
- Hungaricana. (1940). *Hírek. Zalamegyei Ujság*. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZalamegyeiUjsag_1940_1/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=70&layout=s
- Hungaricana. (1941). *2343 szűnyogot boncoltak fel Zalában a fertőzési fok megállapítására*. Zalai Magyar Élet. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZalaiMagyarElet_1941_2/?query=beregsz%C3%A1sz%20mal%C3%A1ria%20&pg=195&layout=s
- Johan, B. (1939). *A racionális egészségpolitika alapelvei*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Johan, B. (1943). *A magyar közegészségügy területi kérdései*. Stádium Sajtóvállalat Rt.
- Kapronczay, K. (Ed.). (2008). *A magyarországi közegészségügy története 1770–1944. Jogalkotás, közegészségügyi intézmények, szakirodalom*. Semmelweis Egyetem Közegészségtani Intézet, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Magyar Tudománytörténeti Intézet.
- Kapronczay, K. (Ed.). (2010). *A magyarországi közegészségügy szakterületeinek történetéből 1876–1944*. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár.
- Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL, Державний архів Закарпатської області)*
42. fond, 1. opisz, 388. od. zb. 7. 128.
42. fond, 1. opisz, 388. od. zb. 3. 8. 13.
42. fond, 1. opisz, 418. od. zb. 1.
42. fond, 1. opisz, 420. od. zb. 1–8.
42. fond, 1. opisz, 421. od. zb. 3. 5. 8.
42. fond, 1. opisz, 423. od. zb. 71.
340. fond, 1. opisz, 74. od. zb. 1.
- Kerbolt, L. (1943). *Fertőzőbetegségek. A fertőző ragályos betegségek, járványok ismertetése a reájuk vonatkozó jogszabályokkal és Budapest székhely város szabályrendeletének kivonta*. Novák Rudolf és Társa.
- Kertai, P. (2005). *Járványok és járványügy a magyar történelemben II. A XX. század eseményei a századfordulótól a második világháború végéig*. *Magyar Epidemiológia*, 2(1), 13–24.
- Kiss, L. (2004). *Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében*. *Korall*, 17, 107–137.

- Kun, L. (1948). A volt ungvári OKI Állomás szovjet-rendszer szerinti újjászervezése. *Népegészségügy*, 29(23), 534–538.
- Lepes, T. (1982). A malária elleni küzdelem múltja, jelene és jövője. *Parasitologia Hungarica*, 14, 5–11.
- Lőrincz, F. (1982). A malária elleni küzdelem hazánkban az első világháború után – visszaemlékezés. *Orvostörténeti Közlemények*, 97–99(1–3), 251–255.
- Lőrincz, F. (1982). Malária Magyarországon régen és ma. *Parasitologia Hungarica*, 14, 13–16.
- Lőrincz, F., & Tomcsik J. (Eds.). (1939). *A maláriáról*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára.
- Magyar Nemzeti Levéltár (MNL)*
- Magyarországi rendeletek tára 1940.* (MRT) (1941). Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság Nyomdája.
- Makara, Gy., & Mihályi F. (1943). *Rovarok és betegségek*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára.
- Melles, M. (2010). *Az Országos Epidemiológiai Központ hagyományai az Országos Közegészségügyi Intézetben (1927–1997)*. DURSUSZ Kiadó-, Nyomda- és Reklámszolgáltató Bt.
- Mihályi, F. (1963). A rovar-tani kutatások köz- és állategészségügyi jelentősége és eredményei hazánkban. *Rovartani Közlemények*, 16(2), 385–400.
- Nemeséri, L. (1969). Dr. Lőrincz Ferenc professzor 70 éves. *Parasitologia Hungarica*, 2, 11–14.
- Nobelprize.org. (2021). *Paul Müller – Facts*. https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1948/muller-facts.html
- Pápay, D. (1998). *A „Johan Béla” Országos Közegészségügyi Intézet 70 éves működése 1927–1997. Jubileumi évkönyv*. OKI házi nyomdája.
- Papp, L. (1998). In memoriam Dr. Ferenc Mihályi (1906–1997). *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici*, 90, 5–16.
- Rácz, J. (2010). *Növények enciklopédiája. Az elnevezések eredete, a növények kultúrtörténete és élettani hatása*. Tinta Könyvkiadó.
- Siska, I., & Jelenik, Zs. (2007). Utazók malária megbetegedésének kockázata. *Epinfo*, 14(48), 505–509. <https://doi.org/10.1590/S0100-512X2007000200017>
- Straub, I. (2001). A közegészségügyi-járványügyi struktúra és a járványügyi helyzet változása Magyarországon Trianontól napjainkig. In Faragó, T., & Öri, P. (Eds.), *Történeti Demográfiai Évkönyv*. (445–459.) Központi Statisztikai Hivatal.
- Szergijev, P. G. (1949). *A malária megelőzése és gyógyítása*. Új Magyar Könyvkiadó.
- Tomcsik, J. (1940). *A M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet 1939. évben végzett munkájáról*. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság.
- Tomcsik, J. (1940a). A közegészségügy feladatai a Felvidéken és a Kárpátalján. *Zöld Kereszt*, 11(1), 4–7.
- Tomcsik, J. (1941). *Jelentés a M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet 1940. évben végzett munkájáról*. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság.

- Tomcsik, J. (1942). *Jelentés a M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet 1941 évben végzett munkájáról*. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság.
- Tomcsik, J. (1943). *Jelentés a M. Kir. Országos Közegészségügyi Intézet 1942. évben végzett munkájáról*. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság.
- Tóth, S. (1991). *Adatok a mocsári szúnyog, Mansonia (Coquillettidia) richiardii (Ficalbi, 1889) életmódjához és Magyarországi elterjedéséhez (Diptera: Culicidae)*. Bakonyi Természettudományi Múzeum Közleményei.
- Tóth, S., & Ábrahám L. (Eds.). (2004). *Magyarország csípőszúnyog-faunája*. Pethő és Társa Nyomdaipari Bt.
- World Health Organization. (2020). *World malaria report 2020*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240015791>